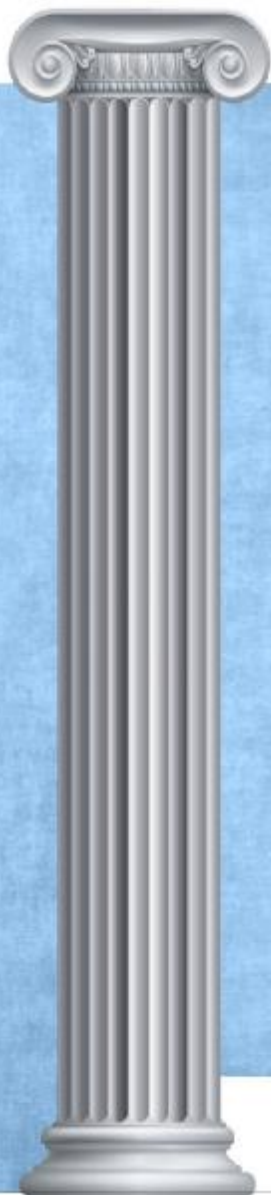

Міністерство внутрішніх справ України
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

**АДМІНІСТРАТИВНО - ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Міністерство внутрішніх справ України
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 1/11-14924 від 02.10.2013)*

Луганськ
2014

Автори:

Афанасьєв К.К. – передмова, тема 8 (у співавторстві з Беницьким О.М., Беницьким А.С. та Несвітом Є.О.).

Беницький О.М. – тема 3 (у співавторстві з Несвітом Є.О.), тема 4 (у співавторстві з Беницьким А.С.), тема 5 (у співавторстві з Беницьким А.С.), тема 6 (у співавторстві з Несвітом Є.О.), тема 7 (у співавторстві з Несвітом Є.О.), тема 8 (у співавторстві з Афанасьєвим К.К., Беницьким А.С. та Несвітом Є.О.).

Беницький А.С. – тема 4 (у співавторстві з Беницьким О.М.), тема 5 (у співавторстві з Беницьким О.М.), тема 8 (у співавторстві з Афанасьєвим К.К., Беницьким О.М. та Несвітом Є.О.).

Несвіт Є.О. – тема 1, тема 2, тема 3 (у співавторстві з Беницьким О.М.), тема 6 (у співавторстві з Беницьким О.М.), тема 7 (у співавторстві з Беницьким О.М.), тема 8 (у співавторстві з Афанасьєвим К.К., Беницьким О.М. та Беницьким А.С.).

Рецензенти: *Б.Г. Розовський*, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; *О.І. Левченков*, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, завідувач відділом організації наукової роботи Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка; *Д. М. Горбунов*, начальник Управління Державної міграційної служби в Луганській області.

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 10 від 26 квітня 2013 р.)

УДК № 351.755:314.74(072)

А 94 Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: навчальний посібник / Афанасьєв К. К., Беницький О. М., Беницький А. С., Несвіт Є. О.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: СПД Резников В.С., 2014. – 308 с.

ISBN 978-617-509-336-3

Навчальний посібник розрахований на студентів, слухачів, аспірантів, наукових співробітників, викладачів юридичних навчальних закладів та факультетів, суддів, працівників прокуратури, органів внутрішніх справ, а також усіх, хто цікавиться проблемами адміністративно-правового регулювання міграційних процесів.

ISBN 978-617-509-336-3

© Афанасьєв К.К., Беницький О. М.,
Беницький А. С., Несвіт Є. О., 2014
© СПД Резников В.С., 2014

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	4
Передмова.....	5
Тема 1. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів у системі права та навчальних дисциплін юридичного профілю.....	8
Тема 2. Міграція як об'єкт адміністративно-правового регулювання.....	26
Тема 3. Суб'єкти регулювання міграційних процесів.....	44
Тема 4. Адміністративно-правове регулювання в'їзду та перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства.....	80
Тема 5. Адміністративно-правове регулювання реалізації права на притулок в Україні.....	137
Тема 6. Адміністративно-правове регулювання набуття громадянства України.....	168
Тема 7. Адміністративно-правове регулювання свободи пересування в Україні.....	210
Тема 8. Організаційно-правові засади протидії нелегальній міграції в Україні.....	251
Предметний покажчик.....	304

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні
правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЗС – Міністерство внутрішніх справ

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я

МОН – Міністерство освіти та науки

МОМ – Міжнародна організація міграції

МОП – Міжнародна організація праці

ОВС – органи внутрішніх справ

РНБО – Рада національної безпеки та оборони

СБУ – Служба безпеки України

УВКБ – Управління верховного комісара у справах біженців

ПЕРЕДМОВА

З урахуванням світових процесів глобалізації та набуття державної незалежності, необхідності утворення сучасної правової системи та з метою інтеграції до Європейського співтовариства в Україні було проведено низку державних реформ щодо становлення демократичних інституцій. Конституцією України було проголошено право громадян на свободу пересування та вибір місця проживання і вільного залишення території України, встановлено дозвіл на в'їзд в Україну й виїзд з її території.

Згідно напрацювань теоретиків і положень чинного законодавства міграційні процеси являють собою викликані різноманітними факторами переміщення громадян з одного населеного пункту до іншого, з однієї держави до іншої, з метою постійного облаштування і працевлаштування. Водночас слід вказати, що механізм адміністративно-правового регулювання міграційних процесів є досить складним за структурою та відчуває системні зміни під впливом реформ, які відбуваються у сфері державного управління.

Саме тому у вищих навчальних закладах передбачено вивчення курсу "Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів". Його метою є засвоєння курсантами, студентами та слухачами поняття, змісту й особливостей адміністративно-правового регулювання міграційних процесів, закріплення окремих положень науки адміністративного права, що визначають напрями подальшої демократизації життя українського суспільства, впровадження у діяльність органів виконавчої влади новітніх форм і методів державного управління, що забезпечуватимуть надійний захист прав і свобод мігрантів. При цьому рівень такого захисту є індикатором соціально-правових перетворень, що відбуваються в українському суспільстві.

Навчальна дисципліна "Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів" відноситься до числа спеціальних юридичних дисциплін, а тому її якісне вивчення можливе тільки разом з іншими юридичними дисциплінами. Це передбачає використання студентами та слухачами знань з адміністративного права, міжнародного права, теорії держави та права, історії України, історії держави та права України, історії держави та права зарубіжних країн, юридичної деонтології тощо.

Одним із завдань навчального посібника є розкриття тенденцій розвитку та адміністративно-правових засад регулювання міграційних процесів в Україні та світі.

Навчальний посібник містить матеріали, які відбивають поняття, зміст і засади адміністративно-правового регулювання міграційних процесів в Україні, форми та методи публічного управління, систему суб'єктів управління в сфері міграції, правові засоби реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів мігрантів, умови та порядок застосування заходів адміністративного примусу до порушників міграційного законодавства тощо. При цьому матеріали посібника враховують новітні здобутки теоретичних досліджень українських та зарубіжних учених, а також положення підручників й навчальних посібників з питань міграцієзнавства.

Під час підготовки посібника були враховані положення Конституції України, законів України та підзаконних нормативно-правових актів України, положення яких визначають зміст адміністративно-правового регулювання міграційних процесів. Матеріали посібника сформовано з урахуванням вимог, які є обов'язковим мінімумом змісту та рівня підготовки бакалаврів із напрямку **6.030401** – "Правознавство" та **6.030402** – "Правоохоронна діяльність".

Структуру навчального посібника складають передмова, **8** тем, предметний покажчик та список рекомендованої літератури, що відповідає логіці навчальної програми дисципліни "Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів", та сприяє більш глибокому та системному засвоєнню знань курсантами, студентами та слухачами.

Навчальний посібник, у першу чергу, розрахований на осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах юридичного

профілю, може бути корисним для аспірантів, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, працівників органів державної влади, які беруть участь в міграційних правовідносинах.

Тема 1.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ПРАВА ТА
НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

ЗМІСТ

1. Місце адміністративно-правового регулювання міграційних процесів у системі юридичних дисциплін.
2. Адміністративно-правові норми та інститути регулювання міграційних процесів.
3. Джерела адміністративно-правового регулювання міграційних процесів.

Опорні поняття: адміністративно-правові норми, гіпотеза, диспозиція, санкція, система права, інститут права, субінститут права, галузь права, підгалузь права, джерела права, механізм адміністративно-правового регулювання, закон, кодекс, постанова, указ, наказ, інструкція.

1. Місце адміністративно-правового регулювання
міграційних процесів у системі юридичних дисциплін

Вивчення більшості юридичних дисциплін починається з визначення місця групи суспільних відносин в системі права, законодавства, юридичної науки, і дисциплін юридичного профілю.

Навчальна дисципліна вивчає відповідну сукупність правових норм (галузь, підгалузь, інститут тощо), а в окремих випадках виходить за їх межі і формує цілісну абстраговану модель правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Враховуючи те, що навчальна дисципліна базується на знанні про галузь права, у першу чергу визначимо місце адміністративно-правового регулювання міграційних процесів в

системі правових норм.

Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів виступає підгалуззю адміністративного права. Остання об'єднує в собі крупний масив матеріальних і процесуальних адміністративно-правових норм, що регламентують міграційні відносини і складаються в інститути адміністративного права різної функціональної направленості.

Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів у системі права можна визначити як сукупність правових норм, що складаються у підгалузь адміністративного права, яка регулює державне управління у сфері взаємодії людини і української держави в процесі переміщення через її державні та адміністративні кордони і перебування на її території у статусі громадянина, іноземця чи біженця.

Академічні знання про зазначену підгалузь містяться у спеціальній частині адміністративного права яка присвячена питанням адміністративно-правового регулювання і державного управління в адміністративно-політичній сфері. Наведена підгалузь посідає своє місце серед таких підгалузей адміністративного права як "Митне право", "Військове право", "Поліцейське право" тощо.

Поліструктурність предмету адміністративного права обумовлює наявність значної кількості навчальних дисциплін, похідних від адміністративного права та таких, що містять адміністративно-правову складову.

Критеріями віднесення дисципліни до такої, що містить адміністративно-правову складову, виступають:

- у навчальному матеріалі використовується інформація про окремі інститути адміністративного права;

- зосереджується увага на владній діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у певній сфері;

- зосереджується увага на внутрішньоорганізаційній діяльності державних органів.

З урахуванням наведених критеріїв, до дисциплін, похідних від адміністративного права, та таких, що містять адміністративно-правову складову відносяться:

1. "Адміністративне право".

2. Навчальні дисципліни адміністративно-правового циклу, побудовані на окремих інститутах адміністративного права

("Державна служба", "Публічне адміністрування") або ж на підгалузях ("Митне право", "Податкове право", "Адміністративно-деліктне право").

3. Навчальні дисципліни, що містять адміністративно-правову складову ("Господарське право", "Транспортне право", "Земельне право", "Екологічне право").

4. Навчальні дисципліни, які мають комплексний зміст, у якому є і адміністративно-правова складова ("Судові та правоохоронні органи України", "Нотаріат в Україні", "Комунальне (муніципальне) право")

У цій системі дисципліна "Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів" займає друге місце і може бути віднесена до навчальної дисципліни адміністративно-правового циклу, побудованої на відповідній підгалузі адміністративного права.

Крім того, на зміст навчальної дисципліни впливає і належність навчального закладу, в якому вона вивчається, до системи МВС України, що обумовлює поглиблене вивчення адміністративно-правової складової в її змісті.

Предмет навчальної дисципліни "Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів" можна сформулювати як сукупність знань про державне управління у сфері взаємодії людини і української держави в процесі переміщення через її державні та адміністративні кордони і перебування на її території у статусі громадянина, іноземця чи біженця.

Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів має власні джерела правового регулювання, система яких буде розкрита в одному з наступних питань.

2. Адміністративно-правові норми та інститути регулювання міграційних процесів

Розглядаючи систему адміністративно-правового регулювання відносини у сфері міграції, необхідно структурно виокремити її елементи. Основними елементами системи правового регулювання міграційних процесів є норми та інститути.

Норми – це встановлені, санкціоновані або ратифіковані державою, формально визначені, юридично обов'язкові, охоронювані засобами державного примусу правила поведінки

учасників суспільних відносин у сфері міграційних переміщень, які забезпечують умови реалізації цими учасниками своїх прав та виконання покладених на них обов'язків.

Адміністративно-правові норми за різними підставами класифікуються на певні види. Якнайповніше виявити характерні риси норм адміністративного права і їх юридичні властивості дозволяє класифікація їх за наступними критеріями:

- регулятивна спрямованість;
- спосіб правового регулювання поведінки суб'єктів;
- метод впливу на поведінку суб'єктів адміністративного права;
- форма припису;
- адресат приписів;
- обсяг регулювання.

Адміністративно-правова норма складається з гіпотези, диспозиції та санкції. Вони поділяються на два види:

1. Регулятивні – містять гіпотезу та диспозицію та визначають суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів, умови їх виникнення і дії. Регулятивні норми містяться в Законах, постановах Кабінету Міністрів України, наказах МВС України, які регламентують надання адміністративних послуг громадянам, іноземцям, біженцям.

2. Охоронні (захисні) – містять гіпотезу та санкцію і визначають умови застосування до суб'єкту заходів державно-примусового впливу, характер і зміст цих заходів. Містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення, Законі України "Про зайнятість населення" та "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень" тощо.

Основними вимогами правильного застосування норм адміністративного права є: законність, обґрунтованість, доцільність, наукова організація правозастосовної діяльності.

Другим, за рівнем ієрархії, елементом системи адміністративно-правового регулювання міграційних процесів є *адміністративно-правові інститути регулювання міграційних процесів* – сукупність норм, якими врегульовано однорідні суспільні відносини в сфері міграції.

Останні можуть бути класифіковані за багатьма різними критеріями.

Адміністративно-правові інститути регулювання міграційних процесів розрізняються за змістом, елементним складом, функціями правових норм, що в них входять, субординацією в правовому регулюванні, територією дії, ступенем визначеності й чіткості правових приписів. Всіх їх об'єднує адміністративно-правова належність і предмет регулювання – міграційні процеси населення через кордони України.

Так, залежно від елементного складу – прості (інститут прикордонного контролю) і складні. Останні складається зі схожих норм права, об'єднаних за допомогою кількох простих інститутів, які входять до його складу і є меншими за обсягом, але мають самостійне значення. Наприклад, інститут свободи пересування містить такі інститути, як свобода пересування в суб'єктивному розумінні, вільний вибір місця проживання, процеси, пов'язані із залишенням території України та поверненням, правовими обмеженнями свободи пересування. До простих інститутів належить інститут сприяння єдності сімей біженців.

За функціями права – регулятивні (адміністративні послуги у сфері громадянства, імміграції), охоронні (прикордонний контроль, контроль над нелегальною міграцією), захисні (відповідальність).

За субординацією у правовому регулюванні – матеріальні (суб'єкти міграційних процесів) та процесуальні (надання статусу біженця).

Крім того визначають внутрішні та змішані інститути. Прикладом змішаного правового інституту може бути інститут видачі фізичних осіб, оскільки суспільні відносини, що складаються у цій сфері, не можуть бути врегульовані лише однією галуззю права. Саме здійснення видачі фізичної особи, яке пов'язано з перетинанням державного кордону, є предметом адміністративно-правового регулювання міграційних процесів, інші питання – кримінального та кримінально-процесуального права.

За рівнем нормативного закріплення міграційно-правові інститути умовно можна поділити на конституційно-правові інститути (притулку, свободи пересування, невидачі громадян України тощо) та їх своєрідне продовження – інститути, які в межах змісту Конституції України та конкретизації відповідних

конституційних положень встановлені поточним адміністративним законодавством України (в'їзду, виїзду, імміграції, трудової міграції, біженців тощо).

Більш детально класифікація адміністративно-правових інститутів наведена у першому питанні.

Основними інститутами системи адміністративно-правового регулювання міграційних процесів є:

– інститут імміграції (норми інституту закріплені у законі України "Про імміграцію" та інших нормативно-правових актах і встановлюють порядок прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання);

– інститут виїзду за межі України (нормами інституту закріплені у положеннях законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» тощо; ними врегульовано порядок здійснення права всіх осіб, які на законних умовах перебувають в Україні на виїзд з України, а також встановлено випадки тимчасового обмеження права на виїзд з України);

– інститут суб'єктів міграційних відносин (норми інституту закріплено у законах України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", "Про державну прикордонну службу", "Про міліцію" та інших нормативно-правових актах і ними врегульовано правовий статус суб'єктів регулювання міграційних процесів, а також учасників міграційних переміщень). Зазначений інститут включає в себе інститути громадянства, біженців, закордонних українців тощо;

– інститут громадянства (норми інституту визначають правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, а також повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства і закріплені переважно у законі України "Про громадянство");

– інститут закордонних українців (нормами, які згруповані у даному інституті, врегульовано спеціальний статус фізичних осіб, які є іноземцями або особами без громадянства, але мають українське етнічне походження або є походженням з

України. Останні закріплено у законі України "Про правовий статус закордонних українців");

– інститут біженців (нормами інституту визначено правовий статус біженця в Україні, порядок надання, втрати та позбавлення статусу біженця, а також встановлено державні гарантії захисту біженців – Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту");

– інститут прикордонного контролю (правові норми, які згруповані у цьому інституті визначають основи здійснення прикордонного контролю, порядок його здійснення, умови перетинання державного кордону України та деякі інші питання пов'язані з в'їздом в Україну, та виїздом за межі України – Закон України "Про прикордонний контроль");

– інститут видворення за межі України (нормами, які згруповані у даному інституті врегульовано порядок та підстави застосування та кого примусового заходу, як видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України – Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства");

– інститут тимчасового перебування та території України (у рамках інституту об'єднані норми, яким врегульовано порядок в'їзду на територію України, транзитного проїзду через її територію, та виїзду з України іноземців та осіб без громадянства, а також перебування на території України таких осіб без мети переселення - Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства");

– інститут відповідальності у міграційних відносинах (нормами інституту визначено порядок та підстави притягнення до відповідальності фізичних та юридичних осіб, за порушення міграційних правил - Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Закон України "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень", "Про зайнятість населення" тощо).

3. Джерела адміністративно-правового регулювання міграційних процесів

Джерела адміністративно-правового регулювання

міграційних процесів – зовнішні форми встановлення і вираження адміністративно-правових норм – акти правотворчості державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, прийняті в межах їхньої встановленої законодавством компетенції, а також міжнародні угоди (договори) і міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, спрямовані на регулювання питань міграції населення. Таким чином, джерелом адміністративно-правового регулювання міграційних процесів є правотворчий акт, який містить декілька чи навіть одне правило поведінки у сфері міграції.

На формування джерел правового регулювання міграційних відносин впливають такі чинники: множинність міграційних відносин; різноманітність їх об'єктів, що зумовлює різні види правових приписів.

Важлива умова ефективної реалізації положень міграційного права України полягає в тому, що його норми повинні мати своє зовнішнє вираження – джерело. Характеризуючи зв'язок норми - нормативно-правові акти, варто зазначити наступне:

1. Нормативні юридичні акти є такою ланкою в механізмі правового регулювання, яка обслуговує його нормативну основу.

З даної точки зору нормативний юридичний акт є актом, який виражає волю держави, спрямовану на встановлення, зміну або відміну юридичних норм.

2. Дієвість нормативних юридичних актів, повне здійснення властивих ним функцій в механізмі правового регулювання пов'язані з їх систематизацією тобто їх впорядкуванням, приведенням в певну систему.

3. Нормативні юридичні акти тим ефективніше впливають на громадське життя, чим досконаліше форма їх вираження.

4. Засобом, що забезпечує дію нормативної основи механізму правового регулювання, виступає тлумачення нормативних актів.

Нормативно-правові акти державних органів – найбільш численна група джерел адміністративно-правового регулювання міграційних процесів. Вони утворюють систему, яка побудована відповідно до принципу верховенства закону.

Джерела адміністративно-правового регулювання міграційних процесів мають комплексний характер, оскільки об'єднують і матеріальні, і процесуальні норми. Адміністративно-правовому регулюванню міграційних процесів не властива, як, наприклад, цивільному чи кримінальному, наявність самостійного процесуального права. Матеріальні і процесуальні норми об'єднуються в одному міграційному акті, що зумовлюється вимогами законодавчої техніки.

Співвідношення матеріальних та процесуальних норм у джерелах означеної галузі є неоднаковим. В одних актах переважають норми матеріального права, які закріплюють, зокрема, правовий статус біженця. В інших випадках – встановлення процедури, наприклад, надання чи позбавлення статусу біженця.

Норми права знаходять своє закріплення у численних нормативно-правових актах. Враховуючи, інтегративний характер правового регулювання міграційних процесів, система правових актів охоплює Конституцію України, закони, постанови Верховної Ради України, міжнародні договори України, рішення Конституційного Суду України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, Верховної Ради та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, судові прецеденти (зокрема, Європейського суду з прав людини) тощо.

При цьому з перерахованих актів, джерелами адміністративно-правового регулювання міграційних процесів є лише ті, які містять міграційно-правові норми.

Джерела адміністративно-правового регулювання міграційних процесів утворюють систему, яка побудована відповідно до принципу верховенства закону. Місце конкретного джерела у цій системі визначається поняттям юридичної сили. Остання характеризує ступінь підпорядкування нормативно-правових актів, а саме:

– усі вони ґрунтуються на нормах Конституції і законів України, які мають найвищу юридичну силу;

– нормативні акти вищих органів виконавчої влади є юридичною базою для актів, що приймаються органами виконавчої влади нижчого рівня;

- акти центральних органів виконавчої влади мають більший масштаб дії, ніж аналогічні акти нижчих органів;
- нормативні акти галузевого (відомчого) характеру ґрунтуються на джерелах загальнодержавного характеру.

Відповідно до цього система джерел адміністративно-правового регулювання міграційних процесів може бути змодельована наступним чином.

1. В ієрархії правових актів особливе місце належить Конституції України, яка має найвищу юридичну силу. У пункті 10 частини першої статті 92 Конституції України закріплено, що виключно законами України, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом визначаються засади регулювання, зокрема, міграційних процесів. Пункт 8 частини другої цієї ж статті відсилає до встановлення лише законами України міграційного режиму, який відмінний від загального. Закон, який приймається на основі Конституції України і повинен відповідати їй, має найвищу юридичну силу. Всі інші нормативно-правові акти мають відповідати Конституції та законам України і видаються на основі й на їх виконання.

У Конституції містяться також інші міграційно-правові норми: громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство (ст. 25); іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятком, встановленим Конституцією, законами чи міжнародними договорами. Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом (ст. 26); кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишити територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст. 33).

2. Міжнародні акти, ратифіковані у встановленому порядку (конвенції, угоди, резолюції, пакти, декларації). Серед міжнародно-правових актів слід відмітити акти, які є міжнародними та регіональними.

2.1) Міжнародні: Загальна декларація прав людини; Конвенція про права дитини; Міжнародний пакт про

громадянські й політичні права; Декларація про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають; Конвенція про скорочення безгромадянства; Конвенція про статус апатридів; Конвенція про статус біженців; Конвенція № 118 про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення; Конвенція МОП № 97 про трудівників-мігрантів; рекомендація МОП № 86 "Про трудівників-мігрантів"; Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей; Конвенція про зловживання в області міграції і про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і поводження; Віденська конвенція про дипломатичні зносини; Віденська конвенція про консульські зносини.

2.2) Регіональні: Європейська Конвенція про громадянство; Угода про порядок виїзду громадян держав – учасників Співдружності Незалежних Держав у держави, що не входять у Співдружність Незалежних Держав, і в'їзду з них; Угода країн СНД про допомогу біженцям та вимушеним переселенцям; Конвенція Ради Європи "Про правовий статус трудівника-мігранта"; Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами; Угода про співробітництво держав – учасників Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з незаконною міграцією тощо.

3. Закони і кодекси України. Останні поділяються на загальні та спеціальні, що в цілому присвячені регулюванню міграційних відносин.

3.1) Спеціальні: "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні", "Про громадянство України", "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України", "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", "Про імміграцію", "Про правовий статус закордонних українців", "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", "Про протидію торгівлі людьми", "Про прикордонний контроль", "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень", "Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України", "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус".

3.2) Загальні: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Закони "Про державний кордон", "Про Державну прикордонну службу України", "Про міліцію", "Про прокуратуру", "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини", "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про зайнятість населення", "Про державну таємницю" тощо.

4. Постанови Верховної Ради України – "Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон".

5. Укази Президента України у сфері міграції. Серед них доцільно виділити укази, якими затверджено: положення про органи управління у сфері міграції; положення про документи громадян України; порядок виконання окремих законів.

5.1. Укази Президента України, що затверджують положення про органи управління у сфері міграції: "Положення про Міністерство внутрішніх справ України"; "Питання Державної міграційної служби України"; "Положення про Міністерство закордонних справ"; "Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України"; "Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні"; "Консульський статут України".

5.2. Укази Президента України, які затверджують положення про документи громадян України: Положення про посвідчення особи моряка; Положення про проїзний документ дитини; Положення про дипломатичний та службовий паспорти України.

5.3. Укази Президента України, які регламентують порядок виконання законів: "Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»"; "Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання".

5.4. Програмні документи: "Концепція державної міграційної політики"; "Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України"; "Програма інтеграції України до Європейського Союзу".

6. Постанови Кабінету Міністрів України. Зазначений вид джерел адміністративно-правового регулювання міграційних процесів виступає одним з найчисленніших і вимагає внутрішньої систематизації. Серед них доцільно виділяти акти, якими затверджено положення про документи громадян України; правила для іноземців та осіб без громадянства; порядок видачі документів іноземцям та особам без громадянства; порядок перетину державного кордону; програмні документи.

6.1. Положення про документи громадян України: "Деякі питання виконання Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»"; "Положення про посвідчення члена екіпажу"; "Положення про посвідчення особи на повернення в Україну"; "Порядок оформлення, видачі, повернення, зберігання і знищення дипломатичних та службових паспортів України"; "Правила оформлення і видачі свідоцтва про належність до громадянства України".

6.2. Правила для іноземців та осіб без громадянства: "Правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію"; "Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України"; "Порядок провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень"; "Порядок видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства"; "Порядок видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства"; "Порядок провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення".

6.3. Порядок видачі документів іноземцям та особам без громадянства: "Порядок оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання"; "Деякі питання виконання Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»"; "Положення про посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист"; "Положення про проїзний документ

особи, якій надано додатковий захист"; "Положення про посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту".

6.4. Порядок перетину державного кордону: "Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю"; "Про контрольовані прикордонні райони"; "Правила перетинання державного кордону громадянами України"; "Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними"; "Порядок перетинання державного кордону України аварійно-рятувальними та аварійно-відновними формуваннями для локалізації та ліквідації надзвичайних ситуацій, зумовлених стихійним лихом, аваріями і катастрофами".

6.5. Програмні документи: "Стратегія демографічного розвитку в період до **2015** року"; "Концепція розвитку Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування".

7. Відомчі накази.

7.1. Міжвідомчі накази: "Інструкція про порядок взаємодії між Міністерством внутрішніх справ України і Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань приймання-передавання та повернення дітей у країни постійного проживання": наказ МВС України, Адміністрації Держприкордонслужби № **1426/267 (2003)**; "Інструкція про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних інспекторів міліції в системі МВС України": наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, МВС України № **380/1556 (2003)**; "Інструкція про порядок дій органів внутрішніх справ та органів охорони державного кордону з реалізації положень Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб": наказ МВС України, Адміністрації Держприкордонслужби № **552/862 (2010)**; "Про організацію і здійснення прикордонного та митного контролю пасажирських поїздів під час їх руху": наказ Адміністрації Держприкордонслужби, Мінфіну України, Мінінфраструктури України № **1067/1852/661 (2011)**.

7.2. Накази МВС: "Порядок провадження за заявами про оформлення паспортів громадянина України для виїзду за кордон і проїзних документів дитини" № **1603 (2004)**; "Про

затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту" № **649 (2011)**; "Порядок розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України" № **363 (2012)**; "Про затвердження зразків документів, які подаються для встановлення належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, та журналів обліку" № **715 (2012)**; "Порядок реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів" № **1077 (2012)**; "Тимчасовий порядок розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання" № **681 (2013)**.

7.3. Накази Державної прикордонної служби України: "Інструкція про порядок направлення до Держкомкордону доручень правоохоронних органів України щодо осіб, які прямують через державний кордон України, їх обліку та виконання" № **8 (1996)**; "Про затвердження Інструкції про порядок тримання осіб, затриманих органами Державної прикордонної служби України в адміністративному порядку за порушення законодавства про державний кордон України і за підозрою у вчиненні злочину" № **494 (2004)**; "Про затвердження Положення про базу даних "Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України"" № **472 (2007)**; "Про затвердження форм рішень про відмову в перетинанні державного кордону України" № **967 (2010)**; "Порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби у разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, стосовно яких є доручення правоохоронних і розвідувальних органів, та порядок взаємодії органів охорони державного кордону з правоохоронними і розвідувальними органами" № **412 (2011)**; "Порядок дій посадових осіб органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо встановлення режиму в пунктах пропуску через державний

22

кордон, здійснення контролю за його додержанням, а також організації і забезпечення взаємодії та координації контрольних органів і служб, що здійснюють різні види контролю або беруть участь у забезпеченні режиму в пунктах пропуску через державний кордон" № **627 (2011)**; "Інструкція про порядок прийняття органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства" № **946 (2011)**; "Про затвердження Положення про імміграційну картку" № **987 (2011)** тощо.

7.4. Накази МЗС: "Правила ведення закордонними дипломатичними установами України консульського обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за кордоном, та дітей – громадян України, усиновлених іноземцями або громадянами України, які постійно проживають за кордоном" № **337 (2011)**, "Про затвердження Інструкції про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію" № **196 (2011)**, "Порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України паспорта громадянина України для виїзду за кордон" № **1 (2006)**, "Порядок розгляду в дипломатичних представництвах або консульських установах України за кордоном клопотань громадян України, які виїхали за її межі тимчасово, про залишення на постійне проживання за кордоном" № **201 (1999)** тощо.

7.5. Накази інших органів влади: "Перелік інфекційних хвороб, захворювання на які є підставою для відмови в наданні дозволу на імміграцію в Україну" наказ МОЗ № **415 (2001)**; "Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства" наказ МОН № **1541 (2013)**.

8. Розпорядження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, територіальних органів і підрозділів центральних органів виконавчої влади.

Питання для самоконтролю та самоперевірки

1. Визначте мету та завдання навчальної дисципліни адміністративно-правове регулювання міграційних процесів.

2. Розкрийте місце адміністративно-правового регулювання міграційних процесів у системі юридичних

дисциплін.

3. Які Ви можете назвати особливості адміністративно-правових норм, якими врегульовано міграційні процеси?

4. Назвіть основні інститути адміністративно-правового регулювання міграційних процесів.

5. Охарактеризуйте систему джерел адміністративно-правового регулювання міграційних процесів.

6. У чому виявляється системність джерел адміністративно-правового регулювання міграційних процесів?

7. Наведіть основні спеціальні закони України, що регламентують міграційні процеси.

Рекомендована література

Нормативно-правові акти

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України **28** червня **1996** року // Відомості Верховної Ради України. – **1996**. – № **30**. – Ст. **141**.

2. Декларація про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають: резолюція **40/144** Генеральної Асамблеї ООН від **13** грудня **1985** року [Електронний ресурс] // Сайт: "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_227. – Дата доступу: **10.04.2014**.

3. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією **217 А (III)** Генеральної Асамблеї ООН від **10** грудня **1948** року // Офіційний вісник України. – **2008**. – № **93**. – Ст. **3103**.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від **4** листопада **1950** року: ратифікована Законом України від **11.09.1997**. № **475** // Офіційний вісник України. – **1998**. – № **13/32**. – Ст. **270**.

5. Конвенція про скорочення без громадянства: вчинено у Нью-Йорку **30** серпня **1961** року: Закон України про приєднання до конвенції № **22-VII** від **11.01.2013** [Електронний ресурс] // Сайт: "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_240. – Дата доступу: **10.04.2014**.

6. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від **16** грудня **1966** року: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № **2148-VIII** від **19.10.73**

[Електронний ресурс] // Сайт: "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043. – Дата доступу: **10.04.2014**.

Базова

1. Административное право Украины: Учебник /Под общей ред. С. В. Кивалова. – Х. : «Одиссей», **2004**. – **880** с.
2. Адміністративне право України: Підручник: За заг. ред. д.ю.н., проф. Коломоєць Т. О. – Київ : „Істина”, **2008**. – **457** с.
3. Афанасьев К. К., Беницкий О. М., Запорожец І. Г. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: Навчально-методичний посібник. – Луганськ : РВВ ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, **2009**. – **294** с.
4. Чехович С. Б. Міграційне право України: Підручник. – К. : Школа, **2003**. – **368** с.

Додаткова

1. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття): монографія: [Електронний ресурс] / за заг. редакцією В. В. Галунька. – Херсон : Херсонська міська друкарня, **2010**. – **376** с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. : У двох томах : Том **1**. Загальна частина / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Видавництво «Юридична думка», **2004**. – **584** с.
3. Москаль Г. М. Система нормативних актів у сфері регулювання міграційних процесів // Віче. – **2012**. – №**18**.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 2-ге видання. – К. : Алерта ; ЦУЛ, **2011**. – **520** с.
5. Теория государства и права : Учебник для юридических ВУЗов / Под ред. А. С. Пиголкина. – Москва : Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, **2004**. – **527** с.
6. Хабриева Т. Я. Совершенствование правовой базы СНГ и государств-участников Содружества в сфере миграции // Экономика и жизнь. – **2008**. – № **7**. – С. **234-247**.

Тема 2.
МІГРАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ЗМІСТ

1. Міграційні процеси як об'єкт адміністративно-правового регулювання.
2. Мігранти як провідні суб'єкти міграційних процесів.
3. Форми та методи управління міграційними процесами.
4. Державна міграційна політика.

Опорні поняття: міграційні процеси, еміграція, імміграція, мігранти, державна міграційна політика, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, обмеження свободи пересування, заборона в'їзду, заборона виїзду.

1. Міграційні процеси як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Міграція (латинське "**migratio**", от "**migro**" - переходжу, переселяюсь) – переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на більш чи менш довгий час, або на певний період, або з регулярним поверненням до місця проживання.

Наукова література та словники містять такі пояснення даного терміна:

- переселення, переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього;
- переміщення, переселення населення всередині країни або з однієї країни до іншої;
- соціально-економічний і демографічний процес, що являє собою сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями;

– переміщення людей через територіальні межі або інші території із зміною місця проживання назавжди або на тривалий період часу;

– переселення, переміщення населення, всередині країни – внутрішні міграції населення, з однієї країни до іншої – зовнішні міграції населення: еміграція, імміграція;

– переміщення людей, пов'язане, як правило, зі зміною місця проживання;

– переміщення людей, працівників, пов'язане, переважним чином, зі зміною місця проживання та місця роботи;

– міграція людей є процесом їх переселення з метою облаштування та працевлаштування.

Основними ознаками міграції є:

а) переміщення людей, переселення, пересування, тобто – процес;

б) перетинання в процесі пересування як державних, так і адміністративних меж територій;

в) тимчасова або постійна зміна місця проживання або роботи;

г) поліпшення соціально-економічного стану.

Найбільш характерними причинами міграційних переміщень є такі:

– політичні переслідування;

– різноманітні види дискримінації (расова, етнічна, релігійна та ін.);

– стихійні лиха та техногенні катастрофи;

– економічна нестабільність держави;

– культурна й мовна ізоляція;

– соціальні проблеми.

Міграція фізичних осіб у широкому розумінні охоплює всі види переміщень у просторі – сезонні, епізодичні, маятникові. Вони становлять собою переміщення через кордони тих чи інших держав, пересування територією держави будь-якої тривалості, регулярності й спрямованості зі зміною місця проживання або без такої зміни.

Демографи й кримінологи відносно структури міграційних процесів найчастіше використовують наступну класифікацію:

– за територіальною ознакою: внутрішні, зовнішні;

- за часовою ознакою: постійні (або безповоротні), тимчасові, сезонні, кочові, маятникові;
- за способом реалізації: організовані, неорганізовані;
- за відношенням до держави: еміграція, імміграція, транзитні;
- за ступенем контролю: легальні, нелегальні.

Окремі дослідники за суб'єктною ознакою виділяють індивідуальну, сімейну (переміщення групи родичів для возз'єднання або збереження сімейних зв'язків) й колективну (організоване переселення групи осіб) міграцію.

Найбільш повний перелік підстав класифікації міграційних процесів пов'язаний із виділенням первинних (базових) і вторинних (похідних) підстав.

Базові ознаки (підстави). За цілеспрямованістю: самостійні (добровільні), спричинені зовнішньою силою (примусові). Також виділяється проміжний тип, викликаний об'єктивними ознаками – вимушені міграції (евакуація із різноманітних зон бойових дій, етнічних конфліктів, стихійних лих тощо).

За параметром простору-часу встановлюється типологія процесів стосовно кінцевого пункту переміщення (векторні й маятникові міграції) та умовних і уявлених ліній: по-перше, щодо кордонів – адміністративних (внутрішні, зовнішні, транзитні, прикордонні) і соціокультурних; по-друге, щодо вектору руху центр-периферія (доцентрові й відцентрові).

За якісним параметром (оцінюються якісні характеристики міграції): основні, кваліфікаційні, вікові, сімейні, майнові та соціокультурні (расові, етнічні, релігійні, мовні).

За кількісним параметром (що представляє собою показники фактичної міграції): загальні (характеризують зведені для території міграційні процеси), спеціальні або структурні (характеризуються міграцією конкретних соціально – демографічних груп), і показники міжрайонного (міжтериторіального) обміну (характеризуються зв'язками між територіями міграційного обміну).

Похідні ознаки. Щодо добровільної (самостійної) цілеспрямованості міграційні процеси поділяються на трудові, ділові, освітні, рекреаційні та переселенські. У свою чергу, кожний з виділених типів має власний поділ. Так туризм, або рекреаційні потоки, можна поділяти на виїзні, в'їзні та

внутрішні, а різновидом переселенської міграції є міграція з метою возз'єднання родин.

Щодо примусової цілеспрямованості: насильницькі та репресивні.

Щодо кінцевого пункту прибуття: маятникові (наявність ритму від'їзду повернення) і векторні. У свою чергу, за шкалою часу маятникові міграції поділяються на човникові (поденні й тижневі) й сезонні (у межах року), а векторні – на безповоротні, тимчасово-постійні (терміном на 1-6 років, що зазвичай пов'язано з одержанням освіти, роботи й у силу вимушеного залишення батьківщини) та епізодичні, тобто разові, без повторного циклу поїздки.

Щодо адміністративних кордонів: зовнішні та внутрішні. У свою чергу, зовнішні поділяються на еміграційні й імміграційні (щодо країни-прийому й емітента), а внутрішні – на внутрішньорегіональні й міжрегіональні.

Крім того різновидами зовнішніх міграцій є: транзитні (з подвійним перетинанням державного кордону) і прикордонні, або так звані фронт'єрські, що відображають глибину проникнення на внутрішні території. Дана типологія має політичний (геополітичний) контекст.

Для України характерна велика кількість емігрантів, що має тенденцію до збільшення. На жаль, високий рівень освіти емігрантів, спричиняє в свою чергу «відплив умів», при чому в багатьох випадках безповоротно. Це спричинено тим, що спеціалісти не задоволені своїм статусом у суспільстві, матеріальним становищем, неможливістю реалізувати свої творчі здібності та низьким соціальним престижем. Україна стала одним із основних трудових донорів для країн Західної Європи, тоді як ринок праці самої держави потребує фахівців практично у всіх галузях економіки. Кожного року з України емігрують десятки тисяч людей, що призводить до негативних наслідків у економіці нашої країни.

Отже, міграція за кордон має для України, як правило, негативні наслідки, до яких належать:

1) втрата країною найбільш конкурентоздатної частини власних трудових ресурсів;

2) уповільнення темпів розвитку науково-технічного прогресу в зв'язку з чисельною інтелектуальною еміграцією українських вчених за кордон;

3) поширення випадків зловживань та обману громадян приватними агентствами з працевлаштування;

4) виникнення політичних та економічних претензій до нашої країни в зв'язку із збільшенням нелегальної трудової еміграції українців;

5) використання наших громадян за кордоном на низькокваліфікованих, важких роботах зі шкідливими умовами праці, наявність випадків їх дискримінації та експлуатації з боку місцевих роботодавців тощо.

Проте, міграційні процеси можуть і позитивно впливати на різні сфери господарювання через:

1) підвищення рівня кваліфікації, освоєння нових технологій, професій, систем організації виробництва трудових мігрантів. Останнім часом поширюється думка, що міграція сприяє розвитку економіки України. Проте це можливо при веденні ефективної політики щодо спрямування праці українців за кордоном на користь України;

2) надходження в Україну додаткової іноземної валюти за рахунок грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками;

3) значне зниження безробіття на українському ринку праці;

4) сприяння інтеграції України до міжнародного ринку праці через міждержавний обмін робочою силою тощо.

Вищезазначені чинники можливого позитивного або негативного впливу на різні сфери суспільного життя вимагають постійного аналізу, здійснення відповідних організаційно-правових заходів реагування з боку уповноважених суб'єктів публічного управління, які (заходи) зазвичай знаходять свій вираз у формі законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Саме тому міграцію безумовно слід вважати вкрай важливим об'єктом правового регулювання.

2. Мігранти як провідні суб'єкти міграційних процесів

Суб'єктом адміністративно-правових відносин у сфері міграції іменується той, хто наділений адміністративними правами і обов'язками у сфері міграції.

Суб'єктами міграційних процесів виступають фізичні та юридичні особи, що вступають у міграційно-правові відносини. *Фізичні особи* є індивідуальними суб'єктами міграційних процесів і можуть бути класифіковані:

1) за належністю до громадянства: громадяни України; закордонні українці; громадяни інших держав; особи без громадянства.

Виходячи з понять, що містяться у національному законодавстві України, можна класифікувати іноземців та осіб без громадянства:

– які в установленому порядку прибувають в Україну на постійне місце проживання (іммігранти);

– які тимчасово перебувають на території України з метою:

1) працевлаштування;
2) реалізації проектів міжнародної технічної допомоги;
3) проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності;

4) діяльності представництв іноземних держав;

5) провадження культурної, наукової, освітньої діяльності;

6) представництва іноземних засобів масової інформації;

7) навчання;

8) возз'єднання сім'ї

9) транзитного проїзду через територію України до третьої держави;

10) транзитного перевезення вантажним автотранспортом і пасажирським автобусним транспортом;

– які відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України захищені дипломатичними і консульськими імунітетами та привілеями;

– яким може бути надано притулок, у порядку, встановленому законом;

– яким надано статус біженця в порядку, встановленому Законом України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту";

– які мають невизначений статус і не відповідають вимогам в'їзду, перебування на території України (незаконні мігранти).

Сьогодні існує кілька класифікацій міжнародних мігрантів. За версією Міжнародної організації праці міжнародні мігранти класифікуються таким чином:

1) щодо громадян – мігранти, які повертаються (це люди, які перебували за межами держави свого громадянства як мігранти у державі, що не є їх державою громадянства, і які повертаються до держави свого громадянства для постійного проживання);

2) щодо іноземців та осіб без громадянства:

- *етнічні групи*, які повертаються: це групи людей, які завдяки історичним, етнічним або іншим зв'язкам з цією державою мають право в'їзду до неї, що не є їх власною, і яким надається право постійного проживання чи право набуття громадянства цієї держави (наприклад, етнічні німці, яких приймає Німеччина, євреї, яких приймає Ізраїль, понтійські греки, яких приймає Греція, кримські татари, яких приймає Україна);

- *мігранти з правом вільного пересування* — це особи, які на підставі міжнародних договорів, укладених між державою громадянства або державою постійного проживання, мають право в'їзду, перебування і працевлаштування на території держави, яка не є державою їх громадянства або державою постійного проживання;

- *іноземці та особи без громадянства, допущені з особливою метою*, - студенти, стажисти, пенсіонери тощо;

- *постійні іммігранти* – це особи, яким надається право протягом невизначеного терміну перебувати на території держави, що не є державою їхнього громадянства або державою постійного проживання, і користуватися тими самими правами і свободами, що й громадяни цієї держави, за винятками, встановленими конституцією, законами чи міжнародними договорами;

- *трудівники-мігранти*, які поділяються на сезонних робітників-мігрантів, трудівників-мігрантів, пов'язаних з виконанням визначених робіт, трудівників-мігрантів, які працюють за контрактом, тимчасових трудівників-мігрантів, осілих трудівників-мігрантів, висококваліфікованих трудівників-мігрантів; це люди, допущені державою, яка не є державою їхнього громадянства або державою постійного проживання, для здійснення економічної діяльності;

- *економічні мігранти* – це особи, які переїжджають до іншої держави з метою економічної діяльності, яка не оплачується в цій державі або вимагає певних капіталовкладень з боку самого мігранта. З-поміж них розрізняють мігрантів з діловою метою, іммігрантів-інвесторів тощо;

- *мігранти, яким надається притулок*. Міграція, пов'язана з наданням притулку, охоплює цілу гаму міжнародних переміщень, зумовлених переслідуваннями і конфліктами. До них належать: біженці; особи, прийняті з гуманітарних причин (перебувають у статусі, подібному до статусу біженця, оскільки не повністю відповідають критеріям Конвенції про статус біженців 1951 року); особи, які шукають притулку, — люди, які подали клопотання про надання їм притулку в державі, яка не є державою їхнього громадянства або державою постійного проживання; особи, яким надано статус тимчасового захисту; особи з відкладеним рішенням про депортацію (видворення);

- *мігранти з неврегульованим статусом* ~ це особи, які перебувають у державі, що не є державою їхнього громадянства або державою постійного проживання, яких не задовольняють умови і вимоги, встановлені цією державою, щодо в'їзду, перебування або здійснення економічної діяльності;

- *мігранти для возз'єднання сімей*. Оскільки більшість мігрантів для возз'єднання сімей – це родичі інших мігрантів, вони мають розглядатися як окрема підкатегорія тієї категорії, до якої належить первинний мігрант.

Адміністративно-правовий статус індивідуальних суб'єктів міграційних відносин визначається комплексом прав та обов'язків, гарантій їх реалізації та відповідальності останніх у відносинах із суб'єктами владних повноважень у сфері регулювання міграційних правовідносин. Він визначається не лише їх набором, а й обсягом – ступенем розвитку правосуб'єктності, яка складається з правоздатності, дієздатності, деліктоздатності.

3. Форми та методи управління міграційними процесами

Фактичне здійснення публічного управління міграційними процесами вимагає приділити увагу змістовній складовій цієї діяльності, яка розкривається через форми і методи управління.

Форма державного управління – це волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснене у рамках режиму законності та його комплекції для досягнення управлінської мети – вираження у зовнішньому вигляді конкретних дій державних органів, їхніх структурних підрозділів і посадових осіб, які здійснюються у процесі виконавчої діяльності й спрямовані на реалізацію функцій управління.

Форми управління у спеціалізованій літературі класифікуються за різними підставами.

Залежно від спричинення настання юридично-значущих наслідків – на правові і неправові.

Залежно від спрямованості – на зовнішньо спрямовані та внутрішньоорганізаційні.

Залежно від ролі в процесі управління – на структурні і процедурні.

За ознаками правових норм, що застосовуються компетентними органами та посадовими особами, та безпосередньо за цілями правозастосовну діяльність поділяють на дві форми: регулятивну та правоохоронну.

Залежно від форми вираження – на письмові, усні, конклюдентні.

Розглянемо окремі з виділених форм управління більш детально у їх безпосередньому зв'язку з регулюванням міграційних процесів.

Правові форми управління полягають у виданні нормативних та індивідуальних актів управління, вчинені юридично-значущих дій. Нормативно-правові акти видають всі суб'єкти управління міграційними процесами: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Адміністрація Державної прикордонної служби України тощо. Кожний із перелічених суб'єктів наділений правом видавати окремі види актів (постанови, укази, накази тощо) залежно від обсягу й спрямованості своєї компетенції. Конкретні форми й змістовна направленість нормативних актів управління розкриті у попередній темі під час розгляду питання щодо джерел правового регулювання міграційних процесів.

Індивідуальні акти управління міграційними процесами застосовуються працівниками органів внутрішніх справ, міграційної служби, консульської служби і прикордонної служби в процесі надання різноманітних дозволів на в'їзд, імміграцію, перетин державного кордону, надання статусу біженця тощо в усній, письмовій чи конклюдентній формі.

Юридично-значущі дії, які застосовуються в процесі управління міграційними процесами, полягають, наприклад (але не виключно), у реєстрації іноземців та осіб без громадянства і їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон України.

Структурні форми державного управління полягають у створенні органів державної виконавчої влади Президентом України (Державна міграційна служба України, Міністерства внутрішніх і закордонних справ України, Адміністрація Державної прикордонної служби України) та визначенні і формуванні своєї організаційної структури центральними органами виконавчої влади (структурні і територіальні підрозділи).

Процедурні і регулятивні форми є частиною адміністративно-процесуальної діяльності органів публічного управління міграційними процесами. Прикладами останніх виступають: провадження з видачі дозволів (продовження строку перебування в Україні, візи, дозволи на імміграцію), реєстрації (місця проживання чи перебування, паспортних документів), надання статусу біженця, громадянства України тощо.

Правоохоронні форми пов'язані з реакцією на протиправні дії і представляють собою застосування заходів адміністративного примусу у вигляді попередження припинення чи відповідальності. Останні застосовуються службовими особами прикордонної і міграційної служб, органів внутрішніх справ, Служби безпеки України.

Термін «метод» у загальноприйнятому розумінні означає спосіб чи прийом здійснення чого-небудь, засіб досягнення поставленої мети. Методи державного управління – це сукупність засобів здійснення управлінських функцій держави, впливу суб'єктів державного управління на об'єкти.

Щодо питання про систему методів державного управління в адміністративно-правовій літературі не існує єдиної позиції.

Найпоширенішою є класифікація методів на методи заохочення, переконання й примусу. Останнім часом багато авторів виділяє адміністративні та економічні методи управління. Також у літературі виділяють загальні та спеціальні методи державного управління. Стосовно методів управління міграційними процесами можна вести мову про наступні методи.

– реєстрація: реєстрація за місцем перебування – Міграційна служба, реєстрація фактів перетину державного кордону – Державна прикордонна служба, реєстрація громадян України за кордоном – Міністерство закордонних справ;

– дозвіл: надання візи - Міністерство закордонних справ, дозвіл на імміграцію, видача документів громадянам України для виїзду за кордон, продовження строку перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства – Міграційна служба;

– надання правового статусу: надання статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, громадянства України – Міграційна служба; прийняття до громадянства, надання притулку – Президент України;

– заходи адміністративного примусу: перевірка документів, заборона в'їзду чи виїзду з території України, скорочення строку перебування на території України, скасування візи чи дозволу на імміграцію, позбавлення статусу біженця, перевірки територій та об'єктів, затримання, видворення з території України, притягнення до адміністративної відповідальності громадян, іноземців, посадових осіб, юридичних осіб тощо;

– захист прав: захист прав громадян України за її межами – Міністерство закордонних справ; захист прав мігрантів від порушень органами державного управління – суди.

4. Державна міграційна політика

Міграційна політика – це система правових, фінансових, адміністративних і організаційних заходів держави та недержавних установ щодо регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного та якісного складу

міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структури. Програмним документом, який визначає зміст і направленість державної міграційної політики України виступає "Концепція державної міграційної політики України", затверджена указом Президента України № 622 у 2011 році.

Концепція спрямована на забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами, створення умов для сталого демографічного та соціально-економічного розвитку держави, підвищення рівня національної безпеки шляхом запобігання виникненню неконтрольованих міграційних процесів та ліквідації їх наслідків, узгодження національного законодавства у сфері міграції з міжнародними стандартами, посилення соціального і правового захисту громадян України, які перебувають або працюють за кордоном, створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод, законних інтересів мігрантів і виконання ними передбачених законодавством обов'язків, забезпечення повноти використання інтелектуального та трудового потенціалу таких осіб, додержання принципів захисту інтересів України.

Стратегічними напрямками реалізації державної міграційної політики є:

- удосконалення законодавства щодо внутрішньої і зовнішньої трудової міграції громадян України, в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, виїзду їх з України і транзитного проїзду через її територію, а також у сфері боротьби з нелегальною міграцією;

- на законодавчому рівні механізму додаткового та тимчасового захисту іноземців та осіб без громадянства;

- визначення квот імміграції в Україну з урахуванням поточної і перспективної демографічної ситуації та ситуації, що склалася на ринку праці;

- створення для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають або тимчасово перебувають на території України, умов для свободи пересування, вільного вибору місця проживання, а також вільного залишення території України (за винятком обмежень, що встановлюються законом);

- протидія проявам расизму, ксенофобії та релігійної нетерпимості, формування толерантного ставлення населення до мігрантів;

- стимулювання мігрантів до раціонального територіального розміщення з урахуванням соціально-економічної та демографічної ситуації в регіонах;

- посилення соціального та правового захисту громадян України, які працюють за кордоном, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, укладення міжнародних договорів, що стосуються питань захисту праві трудових мігрантів, створення сприятливих умов для перетинання трудовими мігрантами з України державних кордонів та перебування таких осіб в державі працевлаштування;

- створенням сприятливих умов та механізмів для повернення в Україну громадян України, які постійно проживають на території інших держав, з метою зменшення еміграційних потоків;

- посилення взаємодії і координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій у сфері реалізації державної міграційної політики;

- вдосконалення системи оброблення та збирання статистичної інформації про міграційні процеси громадян України, які проживають чи тимчасово перебувають за кордоном, а також іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають чи тимчасово перебувають на території України;

- протидія торгівлі людьми, забезпечення захисту громадян України за кордоном, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, що постраждали від торгівлі людьми;

- провадження науково-дослідної діяльності у сфері міграції та використання її результатів для реалізації державної політики;

- активізація зовнішньої діяльності держави з метою укладення міжнародних договорів, пов'язаних з урегулюванням питань повернення і захисту прав осіб, депортованих за національною ознакою, та їх нащадків, розроблення і впровадження ефективного механізму виконання таких договорів.

Реалізація цієї Концепції передбачає виконання державними органами таких завдань:

- удосконалення законодавства у сфері міграції з урахуванням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, в тому числі приєднання України в разі потреби до багатосторонніх міжнародних договорів у сфері захисту прав мігрантів;

- укладення двосторонніх міжнародних договорів з питань, пов'язаних із захистом прав мігрантів, зокрема трудових, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а також з питань боротьби з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, прийняття і передачі осіб (реадмісії), запобігання випадкам безгромадянства і зменшення їх кількості;

- участь у міжнародному співробітництві з метою забезпечення врахування соціальних, етнічних, релігійних та культурних особливостей мігрантів під час надання їм медичних послуг;

- сприяння соціальному захисту громадян України, які працюють за кордоном, в тому числі тих, які постраждали від торгівлі людьми;

- забезпечення розроблення та виконання державних і регіональних програм з питань міграції, передбачивши в них, зокрема, заходи із соціально-економічного поліпшення міграційної ситуації;

- здійснення заходів, пов'язаних з інтеграцією в українське суспільство іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, яким надано статус біженців в Україні;

- забезпечення державних органів, які здійснюють повноваження у сфері міграції, фінансовими та матеріально-технічними ресурсами;

- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі;

- посилення взаємодії державних органів, які здійснюють повноваження у сфері міграції;

- створення системи обліку іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають на територію України, з фіксуванням їх біометричних даних, інтеграція такої системи в загальноєвропейську;

- запровадження оформлення і видачі громадянам України паспортних документів, в яких містяться біометричні ідентифікатори;

- формування єдиної бази паспортних документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, із внесенням даних про видачу, втрату та анулювання таких документів;

- створення єдиної інформаційної (автоматизованої) системи обліку та аналізу міграційних потоків із забезпеченням конституційних гарантій недопущення поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди;

- ужиття заходів з активізації співробітництва з іноземними державами, міжнародними та громадськими організаціями у сфері міграції;

- продовження переговорів з державами – членами Європейського Союзу щодо застосування спрощеного режиму перетинання державного кордону громадянами України, зокрема тими, які проживають у прикордонних районах України;

- визначення переліку обставин, за яких може здійснюватися спрощений прикордонний контроль;

- активізація діяльності представників України при міжнародних організаціях, що вирішують питання міграції, з метою врахування національних інтересів України під час прийняття такими організаціями рішень;

- проведення комплексних наукових досліджень, пов'язаних із міграційними процесами, прогнозуванням їх тенденцій і наслідків для всіх сфер суспільного життя;

- включення міграційної складової до статистичних даних за результатами дослідження стану реалізації прав громадян на соціальний захист, охорону здоров'я, освіту, працю;

- інформування громадян України про ситуацію на зовнішньому ринку праці, у тому числі про законодавство інших держав із цього питання, фактори ризику, які можливі під час працевлаштування за кордоном, мотивацію переселення та проблеми мігрантів, труднощі адаптації;

- розроблення інформаційних матеріалів для ознайомлення потенційних українських мігрантів з особливостями держав призначення;

- інформування українських трудових мігрантів та української діаспори про інвестиційні можливості в Україні;

- розроблення програм із цільової професійної підготовки, перепідготовки, підтримки українських трудових мігрантів після їх повернення до України з метою інтеграції в місцевий ринок праці.

Реалізація Концепції дасть змогу:

- поліпшити ефективність державного управління міграційними процесами в Україні;

- підвищити рівень національної безпеки;

- узгодити законодавство України у сфері міграції з міжнародними, зокрема європейськими, стандартами;

- використовувати на належному рівні потенціал міграційних процесів;

- запобігати виникненню нових і мінімізувати наявні негативні наслідки неконтрольованих міграційних потоків;

- забезпечити інтеграцію іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, в українське суспільство;

- запобігати торгівлі людьми та мінімізувати наявні негативні наслідки;

- мінімізувати негативний вплив міграції на здоров'я мігрантів шляхом забезпечення права мігрантів на охорону здоров'я та запобігання нерівності у статусі мігрантів та їх доступі до медичних послуг;

- оптимізувати міграційні потоки з метою ефективного використання трудових ресурсів та повернення емігрантів в Україну.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Наведіть поняття та ознаки міграції.
2. Виділіть причини і наслідки міграційних процесів.
3. Які види мігрантів Ви можете назвати?
4. Визначте взаємозв'язок форм і методів державного управління.
5. Назвіть основні форми і методи державного управління міграційними процесами.
6. Визначте поняття «державна міграційна політика».
7. Сформулюйте пріоритети державної міграційної політики.

Рекомендована література

Нормативні акти

1. Про свободу пересування та вибору місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 р., № 1382-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р., № 3773-VI // Голос України від 25.10.2011. – № 199.
3. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 р., № 3857-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101.
4. Концепція державної міграційної політики: схвалено указом Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011 // Офіційний вісник Президента України від 03.06.2011. – № 16. – Ст. 772.
5. Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності: рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 15.07.2007 / введено в дію Указом Президента N 657/2007 від 20.07.2007 // Офіційний вісник Президента України від 06.08.2007. – № 21. – Ст. 427.

Базова

1. Борута І. Міграційне право ЄС. Навчальний посібник. К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – 131.
2. Чехович С. Б. Міграційне право України: Підручник. – К.: Школа, 2003. – 368 с.
3. Афанасьєв К. К., Беницький О. М., Запорожець І. Г. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: Навчально-методичний посібник. – Луганськ: РВВ ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2008.
4. Бандурка О.О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні: дис. ... к.ю.н. : 12.00.07 : Харків: національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 2003. – 177 с.
5. Административное право России: Учебник. Часть 1. Государственное управление и административное право / Под ред. А. П. Коренева. – М.: Московская академия МВД России; Щит, 2002. – 306 с.

6. Административное право Украины: Учебник / Под общей ред. С. В. Кивалова.— Х. : «Одиссей», 2004.— 880 с.

7. Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч. : У двох томах : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.

Додаткова

1. Венгеров А. Б. Теория государства и права : Учебник для юридических вузов, 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.

2. Моджорян Л. А. Субъекты международного права. – М. : Госюр. издат., 1958.

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник / Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

4. Теория государства и права : Учебник для юридических ВУЗов / Под ред. А.С. Пиголкина. – Москва : Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, 2004. – 527 с.

Тема 3.
СУБ'ЄКТИ УПРАВЛІННЯ
МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

ЗМІСТ

1. Система суб'єктів управління міграційними процесами
2. Суб'єкти міжнародного управління міграційними процесами
3. Вищі органи державної влади України як суб'єкти управління міграційними процесами
4. Державна міграційна служба України як спеціально уповноважений орган державного управління у сфері міграції
5. Органи дипломатичної служби як суб'єкти управління міграційними процесами
6. Правоохоронні органи України та їх повноваження у сфері міграції
7. Повноваження інших органів влади у сфері міграції

Опорні поняття: управління, регулювання, функція, завдання, ціль, компетенція, правовий статус, міграція, міграційні процеси, органи влади, правоохоронні органи, міжнародні організації, міждержавні організації, консульство, посольство, дипломатичне представництво, міністерство, державна служба, комісія, рада.

1. Система суб'єктів управління
міграційними процесами

Розглядаючи питання з упорядкування міграційних процесів неодмінно постає питання щодо термінології. Зокрема, мається на увазі обґрунтованість застосування термінів "управління" і "регулювання".

З цього приводу варто відзначити, що у сучасній навчальній і науковій літературі з адміністративного права та соціального управління зазначене питання не має однозначної відповіді.

У загальному вигляді, стосовно будь-яких систем, управління можна уявити як виявлення (шляхом передавання по каналах прямого зв'язку командної інформації) впливу управляючої підсистеми на керовану. З позицій соціального управління "регулювання" виступає однією із загальних функцій управління.

Так, В.Б. Авер'янов в "Академічному курсі адміністративного права" відзначає, що регулювання, і управління відображають організаційну діяльність, яка спрямована на упорядкування певних суспільних інтересів та явищ, але є різними її формами. На його думку "державне регулювання" є більш широким поняттям, ніж "державне управління", оскільки охоплює ширшу сферу організаційності діяльності держави.

Поряд із цим відзначається, що основна відмінність між державним управлінням і державним регулюванням полягає у тому, реалізацію яких інтересів вони забезпечують: державне управління здійснюється у сферах, де необхідним є забезпечення першочергової реалізації публічних інтересів, а державне регулювання – у сферах, де необхідно досягти певного балансу публічних і приватних інтересів.

Враховуючи те, що для вичерпного розмежування зазначених термінів необхідним є проведення самостійного дослідження; що суб'єктами упорядкування міграційних процесів виступають не лише органи державної виконавчої влади, але й міжнародні урядові та неурядові організації; що в процесі упорядкування міграційних процесів на перше місце ставляться публічні інтереси, - то на позначення такої діяльності більш доцільним є використання терміну "управління". Хоча це і не виключає паралельного застосування терміну "регулювання".

Управління міграційними процесами є важливою складовою державної політики тому, провідну роль в системі колективних суб'єктів міграційних відносин відіграють органи публічної влади, які наділені у сфері міграції правоустановчими, правозастосовними і правоохоронними повноваженнями. Саме вони є суб'єктами управління міграційними процесами.

Враховуючи міжнародний, глобальний характер міграційних процесів, питання щодо їх впорядкування протягом останнього сторіччя все більше набувають

міждержавного значення. Тому для врегулювання міграційних процесів, та захисту осіб, які беруть участь у міграційних переміщеннях було створено чимало міжнародних інституцій.

Під суб'єктами управління міграційними процесами варто розуміти носіїв прав і обов'язків у сфері державного (міжнародного) управління міграційними процесами, які уповноважені на здійснення своїх функцій в зазначеній сфері відповідними правовими нормами міжнародних або національних правових актів.

Враховуючи розмаїття проявів міграційних процесів, завдання щодо управління ними покладаються на численні органи державної влади та міжнародні організації, що мають різні завдання та наділені різними повноваженнями у сфері міграції. З огляду на це, в юридичній літературі, враховуючи міждержавний характер міграційних процесів, суб'єктів управління міграційними процесами залежно від **масштабу діяльності** поділяють на міжнародні, державні, та недержавні.

Міжнародні організації, їх органи та представництва в свою чергу поділяють на світові, регіональні, міждержавні.

Систему державних органів управління міграційними процесами в Україні, в залежності від спрямованості та обсягу компетенції, можна представити у такому вигляді:

- вищі органи державної влади. До них можна віднести Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України тощо;

- органи виконавчої влади (як центральні так і на місцях) які, в свою чергу, можна представити у вигляді підсистеми, яка складається зі:

а) спеціально створених для підтримання міграційного режиму органів (Державна міграційна служба);

б) органів, для яких підтримання міграційного режиму є одним із основних видів діяльності поряд з іншими (Державна прикордонна служба, Міністерство закордонних справ та його представництва за кордоном);

в) органів, для яких підтримання міграційного режиму є другорядним видом діяльності (Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я тощо).

Окрім спрямованості і обсягу компетенції, критерієм класифікації органів виконавчої влади, наділених повноваженнями у сфері міграції, може виступати

функціональна спрямованість їх діяльності – регулятивна чи правоохоронна.

До органів виконавчої влади, що виконують регулятивну функцію у сфері міграції відносяться Міністерства закордонних справ, інфраструктури, освіти і науки, охорони здоров'я, соціальної політики та Державна авіаційна служба України.

До правоохоронних органів, наділених повноваженнями у сфері міграції, відносяться міліція та Служба безпеки України.

До органів виконавчої влади, що виконують обидві функції одночасно, відносяться прикордонна та міграційна служби – вони поряд із наданням адміністративних послуг наділені також повноваженнями щодо притягнення до юридичної відповідальності порушників міграційного законодавства.

2. Суб'єкти міжнародного управління міграційними процесами

Сучасна міграція являє собою багатопланове явище, вплив якого у світі, у зв'язку з розширенням інтеграції, постійно зростає. З огляду на це, міжнародні міжурядові та недержавні організації світового та регіонального масштабу все більше відіграють одні з самих найважливіших ролей у впорядкуванні міграційних переміщень на міждержавному просторі.

З урахуванням зазначеного, проаналізуємо систему та функції найбільш активних у міграційній сфері міжнародних організацій, діяльність яких конструктивно впливає на вирішення глобальної проблеми управління міграційними процесами у світі.

Найбільш впливовою міжнародною організацією, діяльність якої розповсюджується на міграційну сферу на світовому (глобальному) рівні є *Організація Об'єднаних Націй (ООН)*. ООН є одним з основних суб'єктів упорядкування міжнародних відносин, використовуючи надані урядами дані, ООН регулярно публікує найбільш повні і узагальнені інформаційні та аналітичні матеріали щодо міграційних процесів у світі. ООН здійснює вплив на міграційні процеси на фоні загального впливу на міжнародні відносини. Для безпосереднього впливу на стан та перспективи розвитку міграційних відносин у складі ООН створено спеціалізовані установи.

Однією з таких спеціалізованих установ ООН, що створена для здійснення міжнародного мандату із захисту біженців та надання їм різнобічної допомоги є – *Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)*. Резолюціями Генеральної Асамблеї ООН **319 (IV)** від **3 грудня 1949 р.** та **428 (V)** від **14 грудня 1950 р.** було ухвалено заснування даної міжнародної організації. УВКБ ООН спочатку було утворено як допоміжний орган Генеральної Асамблеї ООН на **3 роки**, але невдовзі стало очевидним, що проблеми міграції та біженців потребують постійної уваги ООН.

Напрямки діяльності УВКБ ООН, а також компетенція та коло обов'язків Верховного Комісара щодо надання міжнародного захисту біженцям та пошуку повного розв'язання проблеми біженців визначається Статутом УВКБ ООН. Відповідно до ст. 1 Статуту УВКБ, головне завдання цієї організації – забезпечення надання міжнародного захисту біженцям та пошук остаточного вирішення проблеми біженців через сприяння урядам у проведенні добровільної репатріації біженців або поліпшенні їхньої інтеграції в нових країнах. Також у Статуті підкреслюється, що діяльність Верховного Комісара є абсолютно аполітичною за своїм характером, вона має гуманітарний та соціальний характер і стосується окремих груп біженців. Але за останні роки Генеральний Секретар ООН, Генеральна Асамблея ООН й держави-члени регулярно звертались до УВКБ з пропозицією поширити свою діяльність на осіб, які були переміщені в межах території своєї країни, та на населення, що постраждало від збройних конфліктів.

Верховний Комісар ООН у справах біженців обирається Генеральною Асамблеєю ООН терміном на п'ять років та підпорядковується одночасно ЕКОСОС та Генеральній Асамблеї, й керується у своїй діяльності їх директивами.

УВКБ забезпечує практичну діяльність свого керівника – Верховного Комісара ООН у справах біженців. УВКБ має регіональні та субрегіональні представництва у країнах світу, консулює державні міграційні органи, домагаючись того, щоб відповідне національне законодавство містило закріплені міжнародні права біженців та осіб, що шукають притулку, та наглядає за дотриманням цих прав, зокрема, створює та забезпечує функціонування таборів біженців, а також, передає та розподіляє серед них гуманітарну допомогу, здійснює

організоване переселення біженців, має у своїй структурі Центр документації у справах біженців. УВКБ сприяє поширенню знань та розуміння на світовому та регіональному рівнях принципів поводження з біженцями. УВКБ бере активну участь у багатьох міжнародних нарадах з метою обговорення засобів, за допомогою яких держави можуть боротися з нелегальною міграцією, забезпечуючи отримання захисту особами, які того потребують.

Таким чином, мета УВКБ ООН полягає у наданні можливості особам, які потребують міжнародного захисту, отримувати його шляхом забезпечення їх безпеки у іншій країні, забезпеченні гарантій невислання з країни й дотримання загальних прав людини.

З метою виконання головної мети та призначення, Статутом визначені основні напрямки роботи УВКБ ООН. До них відносяться:

- сприяння укладенню та ратифікації міжнародних конвенцій про захист біженців;
- спостереження за виконанням постанов цих конвенцій і пропозицій, необхідних поправок до них;
- нагляд за виконанням постанов даних конвенцій;
- сприяння виконанням заходів, що мають на меті полегшення становища біженців і скорочення чисельності біженців, котрі потребують захисту;
- сприяння урядовим і приватним зусиллям, спрямованим на заохочення добровільної репатріації біженців або їхньої асиміляції у нових країнах;
- полегшення допуску біженців, не включаючи тих, які належать до категорії, що терплять нестатки, на території різних держав;
- вжиття заходів для отримання дозволу на перевезення майна біженців, особливо необхідного для їхнього розселення;
- отримання від урядів інформації стосовно чисельності біженців на території та становища їх, а також нормативних актів, що їх стосуються;
- встановлення найбільш доцільного контакту з приватними організаціями, які займаються біженцями;
- підтримання тісного контакту із зацікавленими урядовими, міжурядовими і неурядовими організаціями.

Так, останнім часом УВКБ ООН було організовано ряд програм масової інформації у Албанії, Румунії та В'єтнамі з метою інформування населення з питань міграції.

В Україні діяльність УВКБ ООН у справах біженців здійснюється з березня **1994** р. Цілі та завдання УВКБ ООН в Україні мають певні особливості, а саме:

- надання захисту шукачам притулку, що прибувають в Україну з країн, які не входять до СНД, і доступ до процедури визнання статусу в країні притулку;

- надання допомоги тим шукачам притулку з країн, що не входять до СНД, яким надано статус біженця в Україні, та сприяння їхній інтеграції в українське суспільство;

- надання допомоги тим особам з числа депортованих, зокрема кримським татарам, що повернулися в місця колишнього проживання, та зменшення кількості осіб без громадянства;

- надання допомоги урядові України у розробці відповідних інструкцій та підвищенні рівня компетентності державних органів для ефективного вирішення ними проблем біженців та міграції;

- допомога у підготовці законодавства України шляхом внесення відповідних пропозицій щодо змін національного законодавства, що стосуються надання додаткових форм захисту.

Іншою спеціалізованою установою Організації Об'єднаних націй, яка виконує функції щодо впорядкування міграційних процесів є *Міжнародна організація праці (МОП)*. На цю організацію покладається завдання щодо розгляду питань у сфері трудової міграції, захисту прав трудящих-мігрантів, формування міжнародних трудових стандартів у формі конвенцій та рекомендацій, якими встановлюються мінімальні стандарти основних трудових прав, у тому числі у сфері трудової міграції.

МОП була створена у **1919** р., наприкінці Першої світової війни, під час Паризької мирної конференції. Конституція (Статут) МОП була підготовлена між січнем та квітнем **1919** р. трудовою комісією, заснованою Мирною конференцією. Перша щорічна Міжнародна конференція праці розпочала свою роботу у Вашингтоні **29** жовтня **1919** р. У **1960** р. МОП створила Міжнародний інститут соціально-трудова досліджень у

Женевській штаб-квартирі, а у 1965 р. – Міжнародний навчальний центр у Турині.

Повсякденна діяльність МОП здійснюється трьома головним органами: Міжнародною конференцією праці, Адміністративною радою та Міжнародним бюро праці. Важливим є те, що в галузі міграції МОП ставить завдання розроблення й здійснення партнерами низки заходів, спрямованих на ефективний захист трудящих-мігрантів та вдосконалення механізму регулювання потоків мігрантів. Ці заходи передбачають аналіз політики й консультативні послуги, професійну підготовку осіб, які працюють в галузі трудової міграції, підтримку національних досліджень у відповідних державах світу.

З метою надання допомоги країнам Центральної та Східної Європи, що зіткнулися зі значними труднощами (після зняття обмежень на свободу пересування) в оцінці ситуації та виявленні можливостей регулювання проблем міграції, за підтримкою МОП були проведені національні семінари з проблем регулювання міграційних процесів. Слід зазначити, що в цілому проекти МОП, спрямовані на регулювання процесів зайнятості населення, є найвідомішими в світі серед відповідних програм технічного співробітництва.

Наступною спеціалізованою установою ООН, яка здійснює заходи спрямовані на впорядкування міжнародних міграційних процесів є *Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)*, яка одночасно є міжнародною міжурядовою організацією. ІКАО була створена у 1947 р., після того, як 26 держав ратифікували Конвенцію про міжнародну цивільну авіацію у 1944 р. на Міжнародній конференції цивільної авіації у Чикаго. Одним з напрямків діяльності ІКАО є встановлення міжнародних норм та правил у галузі безпеки цивільної авіації, спрощення та уніфікування імміграційних правил.

Одним з основних напрямків діяльності ІКАО є здійснення заходів спрямованих на протидію нелегальній міграції. Зважаючи на це окремий розділ Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. присвячено обов'язку транспортних авіаційних підприємств повертати за свій рахунок нелегальних мігрантів, які в'їхали у країну за допомогою такого підприємства. Слід звернути увагу на те, що ІКАО постійно працює у напрямку розвитку нових заходів протидії

нелегальній міграції. У даній Програмі вказані аспекти, пов'язані з недопущенням в інші країни осіб без легального статусу та гарантіями відносно відсутності фальсифікації документів та попередньої інформації про пасажирів.

Ще однією спеціалізованою установою ООН, яка бере участь у регулюванні міжнародної міграції є *Міжнародна морська організація (ММО)*, яка функціонує з 1959 р. Конвенція про створення ММО була розроблена у 1948 р. на Морській конференції ООН та набрала чинності у 1958 р. Одним з головних завдань ММО є захист людського життя на морі, зокрема при нелегальному перевезенні мігрантів. 17 листопада 1993 р. Асамблея ММО прийняла спеціальну Резолюцію 773 (18), яка стосується посилення гарантій безпеки на морі шляхом запобігання та заборони небезпечної практики, пов'язаної з контрабандним провозом іноземців морськими судами. В ній акцентується увага на Міжнародній конвенції про охорону людського життя на морі 1974 р., відповідне міжнародне право та, зокрема, ст. 94 Конвенції ООН з морського права 1982 р., яка вимагає від кожної держави здійснювати юрисдикцію над судами, які плавають під їх прапорами, та вживати заходи, які необхідні для забезпечення безпеки на морі. У даній Резолюції Асамблеї ММО та у подальших документах цієї організації містяться заклики до всіх держав-членів, зокрема:

- вживати заходи по попередженню контрабандного провозу іноземців;

- здійснювати співробітництво у проведенні перевірки суден;

- владам держав затримувати небезпечні судна і якомога швидше повідомляти Генерального секретаря ММО про всі випадки затримання.

Окрему увагу привернемо до науково-дослідницьких інститутів ООН, які є автономними установами її системи. Їх внеском є доктринально-наукові дослідження міжнародних проблем та розробки шляхів їх вирішення. Зокрема, *Науково-дослідницький інститут соціального розвитку при ООН* здійснює дослідження проблем та політики соціального розвитку.

Крім організацій системи ООН, впливає на міжнародні міграційні процеси міжнародна організація кримінальної поліції *Інтерпол*. Основним завданням Інтерполу у сфері

міграції виступає забезпечення міжнародного поліцейського співробітництва у протидії нелегальній міграції, торгівлі людьми та іншим злочинам пов'язаним з міграційними процесами.

Також, крім міждержавних (міжурядових) міжнародних організацій чималу роль щодо впорядкування світових міграційних процесів відіграють неурядові міжнародні організації, які мають чималий досвід та ініціативи.

Діяльність неурядових міжнародних організації стосується широкого спектру проблем міграції. Деякі з таких організацій допомагають іммігрантам інтегруватися, інші представляють інтереси окремих груп мігрантів. Характерно, що допомога неурядових міжнародних організацій мігрантам надається не тільки після їх виїзду з країни походження, але й ще до цього. В Азії, наприклад, багато організацій розповсюджують інформаційні бюлетені щодо процедури та специфіки міграційного законодавства інших країн, проводять семінари, бесіди та консультації з цих питань. Допомога неурядових міжнародних організацій продовжується й після від'їзду мігранта (наприклад, допомога у підтриманні зв'язку з батьківщиною, пересилання грошей). Біженцям та нелегальним мігрантам ці організації часто надають правову допомогу. Релігійні та обцинні групи часто надають їм необхідну матеріальну та фінансову допомогу.

Однією з найбільших та найавторитетніших неурядових міжнародних організацій у світі, яка займається вирішенням різнобічних проблем міграції на світовому рівні є *Міжнародна організація з міграції (МОМ)*.

Організація була заснована 5 грудня 1951 р. в Брюсселі під назвою "Міжурядовий комітет з європейської міграції". На цю організацію було покладено, серед інших, завдання щодо надання спеціальних послуг у сфері міграції, спрямованих на упорядкування міграційних потоків та розселення мігрантів і біженців у країнах, які їх приймали. На сьогодні, метою МОМ є забезпечення на всій планеті впорядкованої міграції осіб, які потребують міжнародних міграційних послуг. Для досягнення цієї мети МОМ виконує такі функції:

– управління впорядкованою і плановою міграцією громадян з урахуванням специфічних потреб країн еміграції та імміграції;

- регулювання організованої міграції біженців, переміщених та інших осіб, вимушених залишити країну;
- проведення міжнародного форуму, на якому держави-учасники та інші партнери обговорюють нагромаджений досвід, обмінюються поглядами, розробляють заходи і сприяють співробітництву та координації зусиль у сфері міграції.

За роки своєї діяльності МОМ надала дійову допомогу в оформленні та здійсненні переміщення більш ніж 9 мільйонам, головним чином біженців та переміщених осіб, що є значним внеском у запобіганні нелегальній міграції. Біженцям МОМ надає документацію, забезпечує їх оформлення та надає медичні послуги, з тим, щоб вони відповідали вимогам, які висувають країни, що приймають. Національним мігрантам МОМ надає консультативні послуги, проводить відбір та оформлення у країнах їх походження, забезпечує прийом, розміщення та допомогу у інтеграції. Крім того, МОМ надає консультативні послуги та проводить дослідження, які спрямовані на співробітництво з урядами держав-членів у галузі формулювання та практичного застосування їх міграційної політики та законодавства. Таке технічне співробітництво, яке проводиться з ініціативи урядів, може набувати різних форм: огляди про потребу у кваліфікованих трудових ресурсах; направлення експертів-консультантів з питань міграційного законодавства; перевірка мігрантів, які не мають документів, та надання пропозицій по вирішенню даної проблеми; підготовчі курси для урядовців, які пов'язані з міграційними питаннями; організація зустрічей та семінарів тощо.

На регіональному рівні регулювання міграційних процесів здійснюється цілою низкою міждержавних (міжурядових) міжнародних органів та організацій, за участі великої кількості неурядових міжнародних організацій.

Однією з найважливіших організацій, на яку покладається завдання щодо регулювання міграційних процесів у Європі є *Рада Європи*. У 1994 р. за ініціативою Комітету з питань рівності між чоловіками та жінками та Європейського комітету з міграції була створена *Об'єднана група спеціалістів з міграції, культурного різноманіття та рівності жінок та чоловіків*. Основною формою діяльності якої є проведення бесід з жінками-мігрантами, організація конференцій та проведення

спеціальних досліджень, з метою виявлення конкретних проблем, з якими стикаються жінки-мігранти, включаючи проблему насилля.

У складі Ради Європи також діє *Європейський комітет з питань багатогромадянства*, який розглядає всі аспекти питань громадянства. Цей комітет ініціював прийняття Конвенції про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадку багатогромадянства.

Іншою доволі впливовою міжурядовою організацією, яка здійснює заходи спрямовані на впорядкування міграційних процесів виступає *Європол*. До відома Європолу відносяться питання європейського поліцейського співробітництва, у тому числі й з питань протидії нелегальної міграції.

У **1993** р. за рішенням Європейської Ради була утворена Європейська Група боротьби з наркотиками, що стало фактично першим кроком до створення Європолу. Важливим є те, що до відання Групи були віднесені злочини, пов'язані, зокрема, з діяльністю мереж нелегальної міграції, торгівлею наркотиками. У грудні **1996** р. мандат Групи був поширений й на торгівлю людьми. Конвенція про створення Європолу набрала чинності **1** серпня **1998** р. та поклала на цю нову організацію ряд обов'язків, у тому числі: здобування, накопичення та аналіз інформації; термінове повідомлення компетентним органам країн-членів будь-якої інформації про кримінальні злочини та виявлені між ними зв'язки тощо. Характерним є те, що на Європол покладений обов'язок вести боротьбу з нелегальною торгівлею та переміщенням людей.

Європол також проводить щорічні зустрічі експертів з нелегальної міграції країн-членів та третіх країн. Європол підтримує у сфері боротьби з нелегальною міграцією зв'язок з Інтерполом, Міжнародною організацією з міграції, Міжнародним центром з розвитку міграційної політики. Серед найближчих цілей Європолу є інтенсифікація розслідувань справ з використанням фальсифікованих документів нелегальними мігрантами; посилення прикордонного контролю у місцях знаходження шляхів, які найчастіше використовуються для нелегального переправлення мігрантів; найбільш ефективного використання офіцерів зв'язку у третіх країнах; координація зусиль з іншими компетентними

організаціями у боротьбі з нелегальною міграцією та торгівлею людьми.

Наступною міжурядовою організацією, яка бере участь у регулюванні міжнародних переміщень людських мас є *Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)*. Її було започатковано як політичний консультативний орган, до якого ввійшли країни Європи, Центральної Азії та Північної Америки. В січні 1995 року вона набула статусу міжнародної організації.

ОБСЄ у сфері регулювання міграційних процесів здійснює заходи щодо розробки превентивних засобів щодо нелегальної міграції, сприяє організації проведення конференцій у країнах СНД тощо.

Крім цих міжнародних організацій на регіональному Європейському рівні діє *Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР)*, яка збирає і узагальнює дані про міграційні потоки в розвинутих індустріальних країнах. Налагоджена система моніторингу дає змогу ОЕСР щорічно видавати доповідь про існуючі розміри і потоки іноземних громадян країн-членів та визначних подій, що сталися в міграційних процесах в основних регіонах світу та в окремих країнах.

Серед неурядових міжнародних організацій регіонального масштабу, насамперед слід відзначити *Європейську консультативну організацію в справах біженців та висланих*, яка здійснює організацію співробітництва з проблем біженців та захисту їх прав на притулок. Ця організація має статус консультанта при Раді Європи. Її основним завданням є, шляхом спільних юридичних та соціально-політичних досліджень, сприяти гуманізації та лібералізації державної політики країн Європи стосовно біженців та осіб, що шукають притулку, надання їм індивідуальної допомоги, а також робота щодо розв'язання проблеми біженців у глобальному масштабі.

Іншою міжнародною неурядовою організацією регіонального масштабу є *Європейська Рада у справах біженців та вигнанців (ECRE)* заснована, як форум співпраці неурядових організацій Європи, що працюють у галузі допомоги біженцям, а також громадянам, які шукають політичного притулку. Організація опікується потребами людей, які шукають притулок в Європі, розвитком всебічного Європейського підходу до

глобальних проблем біженців та надає підтримку неурядовим організаціям, що займаються проблемами біженців в Україні. До функцій **ECRE** належить здійснення аналізу досліджень, обмін інформацією та стимулювання розвитку робочої мережі. З метою досягнення своїх цілей та завдань організація напрацьовує політичний аналіз, співпрацює з Європейськими інститутами та УВКБ ООН.

3. Вищі органи державної влади України як суб'єкти управління міграційними процесами

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - *Верховна Рада України* до виключних повноважень якої входить прийняття законів, які мають вищу юридичну силу і яким повинні відповідати нормативно-правові акти всіх інших державних органів. Верховній Раді належить утверджувати основи міграційної політики та законодавчо закріплювати управління у міграційній сфері.

Так, відповідно до положень ст. **92 Конституції України** виключно законами України визначаються:

- правовий статус іноземців та осіб без громадянства;
- права корінних народів і національних меншин;
- засади регулювання міграційних процесів;
- правовий режим державного кордону;
- порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- порядок утворення і функціонування спеціальних зон, що мають міграційний режим, відмінний від загального.

Крім визначених у Конституції України, до питань, врегульованих законами належать також питання щодо:

- набуття громадянства;
- набуття статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту в Україні;
- правовий статус закордонних українців;
- реалізації права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання на території України;
- процедури прикордонного контролю;
- повноваження державних органів щодо регулювання міграційних процесів та протидії нелегальній міграції;

- підстави та порядок застосування заходів адміністративного примусу до осіб, які порушили міграційний режим.

Верховна Рада також виконує і контрольну функцію. Відповідно до положень ст. 101 Конституції України, парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, в тому числі й усіх категорій мігрантів, здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. В свою чергу ч. 3 ст. 55 Основного Закону проголошує, що кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Наступним суб'єктом управління міграційними процесами на вищому державному рівні є *Президент України*, який є главою держави і виступає від її імені. У сфері державного управління міграційними процесами він:

- приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України;
- приймає рішення про надання притулку в Україні;
- формує систему органів державної виконавчої влади (у т.ч. у сфері міграції);
- затверджує положення про органи державної виконавчої влади, які беруть участь в управлінні міграційними процесами.

Крім Президента України та Верховної Ради України на вищому державному рівні управління міграційними процесами здійснює *Кабінет Міністрів України*, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади, та здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

Кабінет Міністрів є органом загальної компетенції, який бере участь у формуванні та реалізації державної міграційної політики. З цією метою Кабінет Міністрів України наділений повноваженнями щодо:

- прийняття рішення про встановлення відповідного порядку реалізації прав і свобод громадянами тих іноземних держав, які встановили обмеження щодо реалізації прав і свобод громадянами України на своїй території;

– встановлення порядку пересування іноземців на території України;

– визначення порядку формування квоти імміграції і встановлення квоти імміграції на кожний календарний рік;

– визначення порядку провадження за заявами про надання дозволів на імміграцію і поданнями про скасування дозволів на імміграцію та виконання прийнятих рішень;

– затвердження зразка посвідки на постійне проживання, правил та порядку її оформлення та видачі;

– прийняття за пропозицією Державної міграційної служби рішення про тимчасовий захист осіб та про припинення тимчасового захисту;

– затвердження положень про посвідчення біженця, про проїзний документ біженця для виїзду за кордон та інші необхідні документи;

– затвердження порядку працевлаштування, навчання, надання медичної допомоги особам, щодо яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця, порядку виплати особам, яким надано статус біженців, грошової допомоги, пенсії, інших видів соціального забезпечення;

– затвердження правил оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну.

Допоміжними органами управління, створеними для виконання окремих завдань у сфері міграції при вищих органах державної влади України виступають: *Комісія при Президентові України з питань громадянства, Національна комісія з питань закордонних українців, Рада з питань трудової міграції громадян України.*

Указом Президента України від 27 березня 2001 року № 215 створена *Комісія при Президентові України з питань громадянства*, як допоміжний орган при Президентові України, що діє на підставі відповідного положення.

Основними завданнями Комісії є:

– розгляд заяв про прийняття до громадянства України, вихід з громадянства України та подання про втрату громадянства України і внесення пропозицій Президенту України щодо задоволення цих заяв та подань;

– повернення документів про прийняття до громадянства України чи про вихід з громадянства України Міграційній службі чи Міністерству закордонних справ України для їх оформлення відповідно до вимог чинного законодавства України;

– контроль виконання рішень, прийнятих Президентом України з питань громадянства.

Наступним допоміжним органом, який було створено на виконання положень Закону України "Про правовий статус закордонних українців" є *Національна комісія з питань закордонних українців*, яка є постійно діючим органом при Кабінеті Міністрів України. Основним завданням комісії є розгляд питань, пов'язаних із наданням, відмовою або припиненням дії статусу закордонного українця. Комісія діє на підставі положення затвердженого постановою КМ України № 1024 від 10 серпня 2004 року.

Основними завданнями комісії виступають:

– розгляд заяв про надання статусу закордонного українця;

– прийняття рішень про надання, відмову або припинення дії статусу закордонного українця;

– оформлення та видача посвідчень закордонного українця.

Крім цих органів постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 2010 р. № 42 при Кабінеті Міністрів України (у якості постійно діючого консультативно-дорадчого органу) було створено *Раду з питань трудової міграції громадян України*, яка діє на підставі відповідного положення.

Основними завданнями Ради є:

– підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері соціального захисту трудових мігрантів – громадян України;

– розгляд пропозицій трудових мігрантів та їх громадських організацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань соціального захисту трудових мігрантів;

– внесення Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо створення правових, економічних та організаційних умов для повернення трудових мігрантів до України.

4. Державна міграційна служба України як спеціально уповноважений орган державного управління у сфері міграції

Наступною ланкою в ієрархії органів управління міграційними процесами в Україні є спеціально уповноважені органи державної влади у сфері міграції. Основним спеціально уповноваженим органом державної влади, який виконує функції з реалізації державної політики у сферах міграції (іміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів є *Державна міграційна служба України (ДМС України)* – це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України.

ДМС України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства внутрішніх справ України, іншими актами законодавства України, дорученнями Президента України та Міністра, а також Положенням про Державну міграційну службу України, затвердженим указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 405/2011.

Основними напрямками зовнішньої діяльності ДМС виступають:

1) Вирішення питань громадянства:

– прийняття рішень з питань встановлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства за підставами та у порядку визначеному в Законі України "Про громадянство", їх скасування;

– підготовка документів для оформлення набуття громадянства України до розгляду Комісією з питань громадянства шляхом прийняття до громадянства.

2) Паспортизація населення:

– видача паспортів громадянина України, посвідчення про належність до громадянства, паспортів громадянина України для виїзду за кордон та проїзного документа дитини;

– ідентифікація громадян України, які втратили документи, що посвідчують особу.

3) Реєстрація місця проживання в Україні:

- реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання/перебування фізичних осіб;

- ведення реєстраційних обліків фізичних осіб;

- надання передбачених законодавством відомостей до Державного реєстру виборців та органам Державної податкової служби України;

- забезпечення формування центральної, регіональних та місцевих баз персональних даних фізичних осіб у передбачених законом випадках, а також інших баз даних, формування яких є необхідним для виконання покладених на ДМС України завдань відповідно до положень Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні".

4) Реалізація державної імміграційної політики:

- підготовка пропозиції до формування квоти імміграції;

- надання дозволів на імміграцію, скасування і відміна таких рішень;

- оформлення та видача посвідок на постійне проживання.

5) Вирішення питань щодо надання статусу біженця та особи, що потребує додаткового або тимчасово захисту:

- збирання, аналіз та узагальнення інформації про наявність у державах походження біженців та шукачів інших форм захисту в Україні умов, за яких такий захист надається;

- вирішення питань про надання, втрату, позбавлення і скасування статусу біженця та інших форм захисту в Україні;

- вжиття у межах компетенції заходів зі сприяння реалізації прав біженців та інших категорій мігрантів;

- здійснення оформлення і видачі посвідчень біженця, посвідчень особи, якій надано інші форми захисту в Україні, а також інших документів, передбачених законодавством України для даних категорій осіб;

- забезпечення функціонування пунктів тимчасового розміщення біженців;

- ідентифікація біженців та осіб, які звернулися за захистом в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, які втратили документи, що посвідчують особу.

6) Контроль дотримання іноземцями та особами без громадянства міграційного законодавства:

– здійснення відповідно до закону державного контролю за дотриманням законодавства у сфері міграції (імміграції та еміграції), громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

– здійснення оформлення і видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень для в'їзду в Україну, документів для тимчасового перебування або тимчасового проживання в Україні, а також виїзду за її межі;

– прийняття рішень про продовження/ скорочення строку перебування/проживання іноземців та осіб без громадянства в Україні.

7) Протидія нелегальній міграції:

– здійснення відповідно до закону заходів щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства;

– у випадках, передбачених законодавством, застосування до порушників заходів примусу та притягнення їх до адміністративної відповідальності;

– забезпечення функціонування пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;

– а також здійснює інші повноваження визначені законодавством.

5. Органи дипломатичної служби як суб'єкти управління міграційними процесами

Відповідно до положень Закону України «Про дипломатичну службу» дипломатична служба України – це професійна діяльність громадян України, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики України, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном. Систему органів дипломатичної служби України складають: Міністерство закордонних справ України, представництва Міністерства закордонних справ України на території України, закордонні дипломатичні установи України.

Міністерство закордонних справ України (МЗС України) є головним органом у системі центральних органів виконавчої

влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин України. МЗС діє відповідно до положення, затвердженого указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 381/2011.

МЗС України здійснює свої повноваження безпосередньо і через закордонні дипломатичні установи України, представництва МЗС на території України, організації та установи, що належать до сфери його управління.

Основні напрями роботи МЗС України у сфері міграційних відносин:

1. Забезпечення реалізації та захисту прав і законних інтересів громадян України і українських суб'єктів господарювання за кордоном:

- забезпечує вжиття заходів із цивільної оборони, щодо евакуації громадян України, документів і майна закордонних дипломатичних установ України з країн, які перебувають у стані збройного конфлікту або в яких виникла надзвичайна ситуація;

- вживає заходи з метою захисту інтересів фізичних та юридичних осіб України за кордоном;

- забезпечує громадянам України можливість користуватися у повному обсязі правами, наданими їм законодавством держави перебування та міжнародним правом;

- вживає через закордонні дипломатичні установи України заходів для поновлення порушених прав юридичних осіб та громадян України;

- забезпечує, через закордонні дипломатичні установи України, конституційні права громадян України, які перебувають за її межами (брати участь у виборах Президента України і народних депутатів України);

- сприяє проведенню за кордоном всеукраїнського референдуму, виборів Президента України, народних депутатів України відповідно до законодавства України та відповідної країни перебування;

- розроблює та затверджує порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України за кордоном;

- організовує роботу закордонних дипломатичних установ України щодо реєстрації актів цивільного стану за кордоном відповідно до законодавства України.

2. Організація введення консульського обліку громадян України за кордоном:

- розробляє та затвердження порядок розгляду в дипломатичних представництвах або консульських установах України за кордоном клопотань громадян України, які виїхали за її межі тимчасово, про залишення на постійне проживання за кордоном;

- розробляє та затверджує правила ведення обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за кордоном;

- забезпечує організацію ведення консульського обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за кордоном;

- забезпечує реалізацію на території України та за кордоном консульської роботи.

3. Організація прийому та забезпечення режиму перебування в Україні співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, а також міжнародних організацій:

- здійснює акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших міжнародних організацій, а також членів їх родин;

- здійснює реєстрацію національних паспортів та видачу службових карток посадовим особам міжнародних організацій, що прибувають в Україну у службових справах, співробітникам представництв цих організацій в Україні, а також співробітникам представництв держав;

- здійснює реєстрацію національних паспортів та видає службові картки співробітникам відомств іноземних справ закордонних країн, які прибули в Україну у службових справах та мають дипломатичний або службовий паспорт, і членам їх родин.

4. Організація паспортно-реєстраційної роботи:

- розробляє та затверджує порядок оформлення, видачі, повернення, зберігання і знищення дипломатичних та службових паспортів України;

- розробляє та затверджує порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими

установами України за кордоном паспорта громадянина України для виїзду за кордон;

– затверджує зразок заяви-анкети для подачі в дипломатичне представництво або консульську установу України за кордоном для оформлення паспорта (проїзного документа);

– розробляє та затверджує правила оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном посвідчення особи на повернення в Україну;

– через закордонні дипломатичні установи України забезпечує організацію роботи щодо оформлення та видачі паспортних документів громадянам України, які перебувають за кордоном.

5. Участь у формуванні та реалізації державної політики з візових і міграційних питань:

– розробляє порядок оформлення віз для в'їзду в Україну;

– розробляє та затверджує інструкцію про порядок оформлення віз іноземцям та особам без громадянства, придбання, обліку, зберігання, видачі та знищення бланків віз;

– організовує роботу закордонних дипломатичних установи України, представництва МЗС на території України щодо оформлення та видачі віз іноземцям та особам без громадянства.

6. Надання статусу закордонного українця:

– забезпечує організацію розвитку зв'язків із закордонними українцями, координує заходи, здійснювані органами виконавчої влади у цій сфері;

– організовує прийом заяв на отримання статусу закордонного українця та видачу посвідчень закордонного українця;

– затверджує порядок зберігання і знищення бланків посвідчення закордонного українця.

7. Забезпечення реалізації державної політики з питань громадянства:

– організовує роботу закордонних дипломатичних установ України щодо встановлення належності до громадянства України (стосовно осіб, які народилися за межами України);

– організовує роботу закордонних дипломатичних установ України щодо провадження за заявами про оформлення набуття громадянства, прийняття рішень про оформлення набуття громадянства та скасування прийнятих ними рішень у передбачених випадках;

– організовує роботу закордонних дипломатичних установ України щодо провадження за заявами про прийняття/вихід з громадянства України та готує висновки про доцільність прийняття/виходу з громадянства, які надсилає на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства;

– організовує роботу закордонних дипломатичних установ України, щодо підготовки подань про втрату особами громадянства України і разом з необхідними документами надсилає їх на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства;

– організовує через закордонні дипломатичні установи України виконання рішень Президента України з питань громадянства;

– через закордонні дипломатичні установи України здійснює заходи щодо вилучення в осіб, громадянство України яких припинено або стосовно яких скасовано рішення про оформлення набуття громадянства України, документів, що посвідчують належність до громадянства України та видають довідки про припинення громадянства України;

– забезпечує через закордонні дипломатичні установи України ведення обліку осіб, які набули громадянство України та припинили громадянство України.

8. Участь у реалізації державної імміграційної політики:

- забезпечує через закордонні дипломатичні установи України приймання від осіб, які постійно проживають за межами України, заяв про надання дозволу на імміграцію та надсилає їх до ДМС України;

- забезпечує через закордонні дипломатичні установи України видання копій рішень про надання дозволу на імміграцію та про відмову у наданні дозволу на імміграцію особам, яких вони стосуються.

9. Організація виконання державних зобов'язань щодо забезпечення прав осіб, які потребують захисту:

– бере участь у підготовці документів та вносять в установленому порядку пропозиції Кабінету Міністрів України щодо укладення міжнародних договорів з питань, пов'язаних із захистом соціальних, економічних та інших прав і інтересів біженців, у тому числі з компенсацією збитків, завданих біженцям, витратами на їх приймання та облаштування;

– надає Державній міграційній службі України інформацію про ситуацію в країнах походження біженців;

– вживає заходів через закордонні дипломатичні установи України щодо організації оформлення віз членам сімей осіб, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту в Україні;

– сприяє добровільному поверненню біженців у країну їх походження чи переселенню у держави, які погоджуються надати їм притулок.

Міністерство закордонних справ України здійснює загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів у сфері захисту біженців, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 року органами МЗС України за кордоном є дипломатичні представництва України й консульські установи.

На відміну від посольств і місій консульства не мають права універсального представництва держави за кордоном і виконують свої завдання, не торкаючись суті політичних аспектів міждержавних відносин. Загальним між посольством і консульством є те, що перше і друге є державними органами системи зовнішніх стосунків, і таким чином діяльність консульства, як і посольства, має представницький характер. Проте, посольство завжди розташоване в столиці країни перебування, а консульств держави акредитації може бути декілька в країні перебування, і розташовуються вони, окрім столиці, в інших містах. До компетенції посольства входить усе (зокрема, консульські питання), які зачіпають права і інтереси держави акредитації на усій території країни перебування, консульство ж має певну спеціалізацію і діє не по всій території країни перебування, а лише у межах відведеного йому консульського округу. Наслідком цього є ще одна відмінність між посольством і консульством: перше підтримує контакти з

центральними органами влади країни перебування (урядом, міністерством закордонних справ і тому подібне), тоді як консульство повинне підтримувати прямі контакти лише з органами влади свого консульського округу. Встановлення дипломатичних відносин означає встановлення і консульських стосунків.

Дипломатичні представництва та консульські установи відповідно до Положення «Про дипломатичне представництво України за кордоном» від 22 жовтня 1992 року та згідно положень Консульського статуту України від 2 квітня 1994 року, повинні вживати заходів для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування і міжнародними договорами, а також міжнародними звичаями, вживати заходів для відновлення порушених прав юридичних осіб і громадян України.

6. Правоохоронні органи України та їх повноваження у сфері міграції

Враховуючи, що не врегульовані активні міграційні потоки можуть бути потенційно небезпечними, та чинити вплив на економічний розвиток, демографічну та кримінологічну ситуацію, як держави-реципієнта так і держави-донора, традиційно, активну участь в упорядкуванні міграційних процесів приймають правоохоронні органи.

Серед правоохоронних органів України найбільш широким колом повноважень у сфері міграції наділена *Державна прикордонна служба України (ДПС України)*. Згідно Положення, яке затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року N 399/2011 Адміністрація державної прикордонної служби України є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби є Закон України "Про Державну прикордонну службу України" від 3 квітня 2003 року, який визначає основним завданням служби попередження незаконного перетинання

державного кордону України. У зв'язку з чим до основних функцій Державної прикордонної служби України відносяться:

- організація охорони державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконного проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

- протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

- координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

Крім того, з метою реалізації зазначених завдань та функцій на Державну прикордонну службу України покладаються такі обов'язки:

- організація відповідно до законодавства прийняття заяв про надання статусу біженця від осіб, які мають намір його набути та змушені були незаконно перетнути державний кордон України;

- здійснення самостійно або у взаємодії з органами внутрішніх справ і органами Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;

- прийняття у взаємодії з органами внутрішніх справ і органами Служби безпеки України рішень про видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, які затримані в межах контрольованих прикордонних районів при спробі або після незаконного перетинання державного кордону в Україну, видворення цих осіб;

– охорона, конвоювання та тримання осіб затриманих в адміністративному порядку, у спеціально обладнаних для цих цілей приміщеннях, до моменту їх передачі органам прикордонної охорони суміжної держави, іншим правоохоронним органам України або суду;

– створення інформаційних систем, у тому числі банків даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, та в інших випадках, передбачених законами України.

Крім цього Державна прикордонна служба співпрацює відповідно до законодавства з іноземними дипломатичними і консульськими установами в питаннях, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України і стосуються обмеження чи поновлення прав іноземців та осіб без громадянства.

Іншим правоохоронним органом, який наділений повноваженнями у міграційній сфері державного управління є *Міністерство внутрішніх справ України (МВС України)*, положення про яке затверджене указом Президента України від 6 квітня 2011 року N 383/2011 року. До основних завдань МВС України, крім завдань щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, визначено також завдання щодо формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Слід зазначити, що у складі МВС, крім Міграційної служби, питання щодо підтримання міграційного режиму, та застосування заходів примусу до порушників міграційного законодавства віднесені й до інших служб. У здійсненні таких заходів беруть участь співробітники міліції міграційного контролю, ДАІ, транспортної міліції, міліції громадської безпеки, кримінальної міліції тощо. Ці повноваження ґрунтуються на відповідних положеннях Закону України «Про

міліцію». Так, наприклад, ч. 1 ст. 10 покладає на міліцію обов'язок контролювати додержання громадянами та службовими особами встановлених законодавством правил паспортної системи, в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію іноземних громадян та осіб без громадянства.

Ще одним правоохоронним органом, який приймає участь у підтриманні міграційного режиму є *Служба безпеки України*. Основними напрямками роботи СБУ у сфері забезпечення міграційного режиму виступають:

- участь у вирішенні питань про надання візи на в'їзд в Україну;
- участь у вирішенні питань про надання дозволу на імміграцію;
- участь у вирішенні питань про надання статусу біженця та особи, що потребує додаткового захисту;
- прийняття рішення про примусове повернення і участь у вирішенні питань про примусове видворення іноземців з підстав загрози національній безпеці;
- прийняття рішення про заборону в'їзду і виїзду іноземців та осіб без громадянств на/з території України;
- прийняття рішення про заборону виїзду громадян України на постійне проживання за кордон у зв'язку із ознайомленням з відомостями, які становлять державну таємницю.

7. Повноваження інших органів влади у сфері міграції

Повноваженнями у сфері міграції, у той чи іншій мірі, наділені й інші органи державної влади. Так, деякі управлінські питання у сфері міграції (в частині допомоги у працевлаштуванні іммігрантів) вирішує *Міністерство соціальної політики України*. Згідно з Положенням про Міністерство соціальної політики України, затверджене указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011 основними напрямками його роботи, пов'язаними із міграційними процесами, виступають:

- 1) формування і реалізація державної політики щодо регулювання процесів трудової міграції;

2) формування та реалізація державної політики у сфері соціального захисту жертв політичних репресій, захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну.

Крім того, відповідно до положень ч. 2 ст. 8 Закону України "Про зайнятість населення" на органи Міністерства соціальної політики України покладається завдання щодо оформлення дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства.

Також, відповідно до положень ст. 29 Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", Міністерство соціальної політики та його органи на місцях, по можливості, надають особам, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання їх біженцем або особою, яка потребує тимчасового захисту, або яких вже визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, допомогу у працевлаштуванні, забезпечують цим особам призначення грошової допомоги, пенсії, інших видів соціального забезпечення та грошової допомоги особам, яким надано тимчасовий захист.

Органи опіки та піклування є законними представниками дітей, розлучених із сім'ями, і вживають заходів для тимчасового влаштування у відповідні дитячі заклади або сім'ї дітей, розлучених із сім'ями, а також для встановлення опіки чи піклування над такими дітьми, беруть участь у процедурі визнання біженцем дитини, розлученої із сім'єю, сприяють дітям, розлученим із сім'ями, у реалізації їхніх прав.

Наступним органом виконавчої влади, який наділений повноваженнями щодо регулювання міграційних процесів є *Міністерство охорони здоров'я України* – головний (провідний) орган у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сферах охорони здоров'я, санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Міністерство охорони здоров'я України у сфері міграції здійснює заходи щодо:

- створення банку даних іноземних громадян, що навчаються у вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладах України;

– надання до Центру міжнародних програм Міністерства охорони здоров'я України звітів про використання бланків запрошень іноземних громадян на навчання та їх прибуття до навчальних закладів;

– забезпечення подання у 3-денний строк інформації про закінчення або дострокове відрахування з навчального закладу іноземних громадян та визначення статусу їх подальшого перебування в Україні до Центру міжнародних програм Міністерства охорони здоров'я України;

– проведення вибіркового перевірок роботи вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів та закладів післядипломної освіти з метою запобігання незаконній міграції іноземних громадян;

– проведення обліку закладів охорони здоров'я, які запрошують іноземних громадян на лікування, та юридичних осіб, від яких заклади охорони здоров'я приймають іноземних громадян на лікування.

Крім того, відповідно до положень Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", Міністерство охорони здоров'я встановлює порядок медичного обстеження осіб, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та порядок визначення віку особи.

Законом України «Про імміграцію» закріплено повноваження щодо затвердження Міністерством охорони здоров'я України переліку інфекційних хвороб, захворювання на які є підставою для відмови у наданні дозволу на імміграцію.

Міністерство освіти і науки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, науково-педагогічної діяльності, наукової діяльності у системі вищої освіти та інтелектуальної власності.

На Міністерство освіти і науки України окрім інших покладаються завдання щодо:

– забезпечення реалізації міждержавних угод з питань співробітництва в галузі освіти й науки, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації іноземних громадян

у навчально-виховних закладах і науково-дослідних установах України;

- координації роботи міністерств та інших органів, у закладах яких навчаються іноземці та особи без громадянства;

- обліку іноземних студентів, які навчаються на території України;

- контролю набору і прийому іноземців на навчання до навчальних закладів України;

- направлення іноземців на навчання за міжнародними договорами та загальнодержавними програмами (зарахування та переведення з одного вузу до іншого);

- оформлення запрошень іноземцям та особам без громадянства на навчання в Україні;

- сприяння, спільно з місцевими державними адміністраціями, забезпеченню освітніх потреб осіб, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Окресліть систему суб'єктів управління міграційними процесами.

2. Які міжнародні організації в системі суб'єктів регулювання міграційних процесів ви знаєте?

3. Визначте особливості напрямків роботи представництва УВКБ ООН в Україні.

4. Назвіть основні повноваження Президента України у сфері міграції.

5. Якими повноваженнями в сфері міграції наділений Кабінет Міністрів України?

6. Який орган управління з питань громадянства утворений при Президентові України?

7. Назвіть спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері міграції та визначте основні напрями його діяльності.

8. Які основні завдання органів дипломатичної служби у сфері міграції?

9. Назвіть, правоохоронні органи, наділені повноваженнями у сфері міграції.

Рекомендована література

Нормативні акти

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України **28** червня **1996** року // Відомості Верховної Ради України. – **1996**. – № **30**. – Ст. **141**.

2. Віденська конвенція "Про дипломатичні зносини" від **18** квітня **1961**р. : ратифікована указом Президії ВР УРСР N **199** від **21.03.1964**. [Електронний ресурс] // Сайт : "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_048. – Дата доступу : **10.04.2014**.

3. Віденська конвенція "Про консульські зносини" від **24** квітня **1963** року : ратифікована ВР СРСР **23.03.1989** [Електронний ресурс] // Сайт : "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047. – Дата доступу : **10.04.2014**.

4. Про правовий статус закордонних українців: Закон України від **4** березня **2004** р., № **1582-IV** // Відомості Верховної Ради України. – **2004**. - № **25**. - ст. **343**.

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від **22** вересня **2011** р., № **3773-VI** // Голос України від **25.10.2011** — № **199**.

6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від **8** липня **2011** р., № **3671-VI** // Голос України від **03.08.2011**. — № **142**.

7. Про громадянство: Закон України від **18** січня **2001** року № **2235-III** // Відомості Верховної Ради України. – **2001**. – № **13**. – Ст. **65**.

8. Про імміграцію : Закон України від **7** червня **2001** р., № **2491-III** // Відомості Верховної Ради України. – **2001**. – № **41**. – Ст. **197**.

9. Про зайнятість населення : Закон України від **1** березня **1991** р., № **803-XII** // Відомості Верховної Ради України. – **1991**. – № **14**. – Ст. **170**.

10. Про державну прикордонну службу : Закон України від **3** квітня **2003** р., № **661-IV** // Відомості Верховної Ради України. – **2003**. – № **27**. – Ст. **208**.

11. Про прикордонний контроль: Закон України від 5 листопада 2009 р., № 1710-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 46.

12. Про дипломатичну службу: Закон України від 20 вересня 2001 р., № 2728-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 5. – Ст. 29.

13. Про Службу безпеки: Закон України від 25 березня 1992 р., № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

14. Питання організації виконання Закону України "Про громадянство України": указ Президента України від 27 березня 2001 року № 215 (в редакції Указу Президента України 27 червня 2006 року № 588/2006) // Офіційний вісник України. – 2001. – № 13. – Ст. 533.

15. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затверджено указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 32.

16. Положення про Державну міграційну службу України: затверджено указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 405/2011 // Офіційний вісник України – 2011. – № 29. – Ст. 147.

17. Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства: затверджено Указом Президента України від 27 березня 2001 року № 215 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 13. – Ст. 533.

18. Положення про Міністерство закордонних справ України: затверджене указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 381/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 19.

19. Положення про Міністерство соціальної політики: затверджено указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 66.

20. Положення про Національну комісію з питань закордонних українців: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 року № 1024 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 32. – Ст. 2151.

21. Положення про Раду з питань трудової міграції громадян України: затверджено постановою Кабінету Міністрів

України від **20 січня 2010 року № 42** // Офіційний вісник України. – **2010.** – № **3.** – Ст. **30.**

22. Деякі питання державного управління у сфері міграції: постанова Кабінету Міністрів України від **7 липня 2010 року № 559** // Офіційний вісник України. – **2010.** – № **51.**

23. Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: затверджено указом Президента України від **6 квітня 2011 року № 399/2011** // Офіційний вісник України. – **2011.** – № **29.** – Ст. **117.**

Базова

1. Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч. : У двох томах : Том **1.** Загальна частина / Ред. Колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Видавництво «Юридична думка», **2004.** – **584** с.

2. Міжнародне міграційне право : підручник. Університетський курс / Ю. І. Римаренко. – К. : КНТ, **2007.** – **640** с.

3. Новік В. Державна політика й регулювання імміграційних процесів в Україні. – К. : ВАІТЕ, **1999.** – **216** с.

4. Піскун О. Основи міграційного права : Порівняльний аналіз : Посібник. – К. : МП Леся, **1998.** – **360** с.

Додаткова

1. Беницький О.М. Система органів управління міграційними процесами в Україні /О.М. Беницький // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – **2011.** – № **3.** – С. **76-82.**

2. Взаємозв'язки між організованою злочинністю та торгівлею іноземцями. Наукове дослідження Секретаріату Будапештської групи. – К., **1999.** – **18** с.

3. Казарян К. В. Государственное управление миграционными процессами в условиях становления российской государственности // Наука и образование. – **2010.** – № **1.**

4. Международные организации системы ООН : Справочник / Сост. А. А. Титаренко. – М. : Межд. отношения, **1990.** – **190** с.

5. МОМ в Україні : огляд діяльності. – Київ, **2011.** – **16** с.

6. Ткач М. П. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять [Текст] / М. П. Ткач

// Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 8. – С. 110–113.

7. Ткач, М. П. Проблеми визначення поняття державного управління [Текст] / М. П. Ткач // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (6). – С. 60–65.

Тема 4.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В'ЇЗДУ
ТА ПЕРЕБУВАННЯ В УКРАЇНІ ІНОЗЕМЦІВ
ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

ЗМІСТ

1. Правові підстави в'їзду та транзитного проїзду через територію України іноземців та осіб без громадянства.
2. Порядок оформлення віз для в'їзду в Україну.
3. Порядок перетину державного кордону України.
4. Режим перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні та транзитний проїзд через територію України:
 - 4.1. Тимчасове перебування іноземців та осіб без громадянства на території України;*
 - 4.2. Тимчасове проживання іноземців та осіб без громадянства на території України;*
 - 4.3. Постійне проживання іноземців та осіб без громадянства на території України.*

Опорні поняття: транзитний проїзд, в'їзд, імміграція, режим перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, віза, візовий режим, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, пункт пропуску через державний кордон, прикордонний режим.

1. Правові підстави в'їзду та транзитного проїзду
через територію України іноземців та осіб
без громадянства

Конституція проголошує свободу пересування, яка включає в себе свободу в'їзду на територію України іноземців та осіб без громадянства, можливість їх транзитного проїзду через територію України, перебування й виїзду. Крім того,

законодавством закріплено можливість іноземців та осіб без громадянства іммігрувати в Україну на постійне проживання.

Умови та порядок в'їзду на територію України, виїзду за її межі, пересування територією України іноземців та осіб без громадянства закріплено у низці нормативно-правових актах, зокрема, у законах України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про державний кордон України», «Про прикордонний контроль», «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», та у численних підзаконних актах, таких як Постанови Кабінету Міністрів якими затверджені Правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію (постанова № 567 від 1 червня 2011 р.), Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України (постанова № 150 від 15 лютого 2012 р.), Порядок формування квоти імміграції, Порядок провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень (постанова № 1983 від 26 грудня 2002 р.) тощо та у численних наказах Міністерства внутрішніх справ, Міністерства закордонних справ та Адміністрації державної прикордонної служби, а також міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

За загальним правилом, відповідно до положень Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці та особи без громадянства в'їжджають в Україну за наявності дійсних *паспортних документів*, тобто документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав або статутною організацією ООН, що підтверджує громадянство іноземця, посвідчує особу іноземця або особу без громадянства, надає право на в'їзд або виїзд з держави і визнається Україною та *візи* (від фр. – той, від лат. – побачений, переглянутий) – дозволу (рішення) наданого уповноваженим органом України, в установленій законодавством формі (зазвичай, у вигляді позначки в паспортному документі), що засвідчує право іноземця або особи без громадянства на в'їзд в

Україну протягом відповідного строку, або транзитний проїзд її територію.

Слід зазначити, що законодавством встановлено виключення з цього правила щодо іноземців або осіб без громадянства, які перетинають державний кордон України з метою визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту чи отримання притулку. Від таких осіб може не вимагатися наявність візи або навіть паспортного документа.

Крім того, законодавством України передбачається, можливість встановлення міжнародними угодами, на умовах взаємності, безвізового режиму, що дозволяє вільний в'їзд та транзитний проїзд через територію України громадян держав з якими укладені такі угоди, без отримання відповідних дозволів.

На теперішній час безвізовий режим в'їзду в Україну встановлено для громадян (підданих) держав-членів Європейського Союзу, Князівства Андорра, Азербайджану, Аргентини, Білорусії, Бразилії, Святого Престолу (Ватикану), Вірменії, Грузії, Ізраїлю, Ісландії, Казахстану, Канади, Киргизії, Кореї, Князівства Ліхтенштейн, Молдови, Князівства Монако, Монгольської Народної Республіки, Королівства Норвегія, Парагваю, Російської Федерації, Сан-Марино, Сербії, Сполучених Штатів Америки, Таджикистану, Чорногорії, Узбекистану, Швейцарської Конфедерації, Японії, якщо термін перебування їх в Україні не перевищує **90** діб.

Безвізовий режим в'їзду на територію України встановлено й для громадян Боснії та Герцеговини та Бруней Даруссалам, але за умови, якщо термін їх перебування в Україні не перевищує **30** діб. Громадян Гонконгу можуть прибувати до України без оформлення віз на строк до **14** діб.

Не потребують отримання в'їзних віз й дипломатичні представники деяких країн, з якими не встановлено безвізовий режим. Так, без отримання віз в'їзд в Україну дозволяється дипломатичним представникам Албанії, Королівства Марокко, Панами, Мексиканських Сполучених Штатів, Ірану, Китайської Народної Республіки, Королівства Камбоджа, Лаосу, Куби, Корейської Народної Демократичної Республіки, Домініканської Республіки, Венесуели, В'єтнаму, Перу, Сінгапуру, Таїланду, Туреччини, Туркменістану, Хорватії, Чилі.

Крім того, безвізовий режим встановлено для поїздки в Україну пред'явників перепусток ООН (**Laissez-Passer**), які відвідують Україну в службових справах.

Звільняються від одержання віз також особи військового і цивільного персоналу, які прибувають в Україну у складі підрозділів збройних сил інших держав відповідно до положень Закону України «Про порядок допуску і умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України». Безвізовий порядок сходження на берег встановлено для іноземних громадян - круїзних туристів, які подорожують на морських і річкових судах.

Всі інші категорії осіб, які бажають прибути до України, або перетнути її територію транзитом, повинні звернутися до уповноважених органів України та отримати у встановленому порядку візу для в'їзду в Україну або транзитного проїзду через її територію.

2. Порядок оформлення віз для в'їзду в Україну

Відповідно до Правил оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, які затверджені Постановою Кабінету Міністрів № 567 від 1 червня 2011 року, та Інструкції про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, яка затверджена Наказом МЗС України № 196 від 26 липня 2011 року, уповноваженими органами, залежно від запланованого терміну перебування в Україні здійснюється оформлення наступних типів віз:

– транзитна (позначається літерою «В», у машинозчитуваній зоні – «VB») – оформляється іноземцям та особам без громадянства у разі транзитного проїзду через територію України до третьої держави, а також здійснення транзитного перевезення вантажів і пасажирів автомобільним транспортом;

– короткострокова (позначається літерою «С», у машинозчитуваній зоні – «VC») – оформляється іноземцям та особам без громадянства для в'їзду в Україну, якщо строк їх перебування в Україні не перевищує 90 днів протягом 180 днів з дати першого в'їзду;

– довгострокова (позначається літерою «Д», у машинозчитуваній зоні – «VD») – видається для в'їзду в Україну з метою оформлення документів, що дають право на перебування або проживання в Україні на строк, що перевищує 90 днів.

Транзитна віза може оформлятися як разова, дво- та багаторазова на період, зазначений у документах, що є підставою для оформлення такої візи, але не більш як на один рік, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України. При цьому строк перебування на території України під час кожного транзитного проїзду через її територію не повинен перевищувати п'яти діб.

Короткострокова віза, як і транзитна оформляється як разова, дво- та багаторазова, на шість місяців або період, зазначений у документах, що є підставою для оформлення такої візи, але не більш як на п'ять років. У разі коли іноземна держава оформляє візи для громадян України на строк, що перевищує п'ять років, строк дії короткострокової візи для громадян такої держави визначається МЗС з урахуванням принципу взаємності.

Довгострокова віза оформляється як разова, дво- та багаторазова на строк до трьох років.

Органами уповноваженими на надання та оформлення віз є дипломатичні представництва або консульські установи України за кордоном.

Крім дипломатичних представництв та консульських установ, оформлення віз іноземцям та особам без громадянства, що не змогли завчасно оформити візи та мають поважну причину невідкладно в'їхати в Україну може бути здійснено Департаментом консульської служби МЗС або представництвом МЗС на території України в пунктах пропуску через державний кордон в аеропортах "Бориспіль", "Одеса", "Сімферополь" та Одеському морському торговельному порту. До таких поважних причин, Правилами оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію року віднесено:

1) дипломатичний або службовий візит за клопотанням органів державної влади України;

2) участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації в Україні за клопотанням Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

3) необхідність невідкладного медичного лікування або участі в похованні близького родича, що підтверджено відповідними документами;

4) забезпечення інтересів активізації взаємодії у галузі культури та спорту, а також у сфері зовнішньої політики або інших сферах, які є життєво важливими для суспільства, або з гуманітарних питань.

Такі візи оформляються як короткострокові разові на строк до 15 днів. У такому порядку також можуть бути оформлені разові візи строком на 5 днів, у разі необхідності транзитного проїзду через територію України членів екіпажів іноземних суден, що перебувають в українських портах, за наявності виписки із суднової ролі.

Також, у пункті пропуску через державний кордон департаментом консульської служби МЗС або представництвом МЗС на території України можуть бути оформлені, як разові на строк до 15 днів, візи для в'їзду в Україну громадян Антигуа і Барбуди, Барбадосу, Маврикію, Ель Сальвадору, Сейшельських Островів та Туреччини з метою туризму, за наявності відповідних документів, що підтверджують туристичний характер поїздки.

Департамент консульської служби Міністерства закордонних справ оформляє візи на території України також і в інших випадках, передбачених міжнародними договорами.

В інших випадках для оформлення візи, іноземці або особи без громадянства особисто або через уповноважену особу (законного представника) повинні подати до дипломатичних представництв або консульських установ України за кордоном відповідне звернення про оформлення візи, у вигляді візової анкети, встановленого зразка, заповненої належним чином та підписаної особою яка бажає отримати візу. Дипломатичні представництва або консульські установи України за кордоном забезпечують вільний та безоплатний доступ іноземців до бланків візової анкети.

Візові анкети неповнолітніх осіб подаються за підписом одного з батьків або їх законного представника. Візові анкети

недієздатних осіб подаються за підписом їх законного представника.

До візової анкети додаються документи, які є підставами для оформлення візи й підтверджують мету поїздки або необхідність яких передбачена для оформлення відповідного типу візи. Такими документами можуть бути звернення органів державної влади іноземних держав, міжнародних організацій, запрошення міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також запрошення від фізичних та юридичних осіб України та інші документи. Порядок оформлення таких документів визначений законодавством.

Так, для *оформлення транзитної візи* до дипломатичного представництва або консульської установи подається один з таких документів:

- документ, що підтверджує транзитний характер поїздки (віза до третьої держави (у разі потреби), проїзний квиток тощо);
- документ, що підтверджує транзитний характер перевезень вантажів і пасажирів автомобільним транспортом;
- ліцензія на здійснення міжнародних перевезень, видана відповідним компетентним органом держави перебування.

Підставою для оформлення короткострокової візи є один з таких документів:

- запрошення, оформлене територіальним органом або підрозділом ДМС, за зверненням юридичних або фізичних осіб, які виступають приймаючої стороною (порядок оформлення й видачі таких запрошень затверджений Наказом МВС України № 1104 від 15 листопада 2013 року);

- запрошення міністерства або іншого центрального органу виконавчої влади, державної установи, державного підприємства або державної організації;

- договір на перевезення вантажів і пасажирів автомобільним транспортом, а також ліцензія на здійснення міжнародних перевезень;

- посвідчення закордонного українця або його особиста заява, до якої додаються результати співбесіди з представником дипломатичного представництва або консульської установи України та документи чи свідчення, що підтверджують українське етнічне походження або походження з України іноземця чи особи без громадянства, а подружжя закордонного

українця та його діти у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України подають заяву та документ про підтвердження родинних відносин;

- документ, що підтверджує туристичний характер поїздки;

- запрошення лікувального закладу України;

- документ, що підтверджує державну реєстрацію іноземної інвестиції в економіку України в іноземній валюті на суму не менш як **50** тис. доларів США;

- підтвердження Комісії з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України про в'їзд іноземця чи особи без громадянства з метою надання гуманітарної допомоги або провадження благодійної діяльності;

- запрошення релігійної організації, що погоджене з Міністерством культури України, для короткострокового перебування з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності

- звернення керівника іноземного засобу масової інформації щодо оформлення візи іноземному кореспондентові або представникові іноземного засобу масової інформації, що в'їжджає в Україну для короткострокового перебування з метою виконання своїх службових обов'язків;

- звернення органів державної влади іноземних держав або міжнародних організацій.

При оформленні короткострокових віз громадянам Австралії, Албанії, Гватемали, Малайзії, Мексики, Нової Зеландії, Панами, Сінгапуру, Туреччини та Хорватії подання відповідних запрошень не вимагається.

Розгляд питання про оформлення візи для в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства, що не змогли завчасно оформити візи в дипломатичному представництві або консульській установі України та в'їжджають в Україну з метою активізації взаємодії у галузі культури та спорту, а також забезпечення інтересів у сфері зовнішньої політики або інших сферах, які є життєво важливими для суспільства, або з гуманітарних питань, здійснюється на підставі листа-звернення органів державної влади України або іноземних держав чи міжнародних організацій.

Підставою для оформлення довгострокової візи є один з таких документів:

- засвідчена в установленому порядку копія дозволу на використання праці іноземця чи особи без громадянства, який надає право роботодавцю тимчасово використовувати працю іноземця на конкретному робочому місці або певній посаді, оформленого Державним центром зайнятості або за його дорученням центром зайнятості Автономної Республіки Крим, обласним, Київським або Севастопольським міським центром зайнятості (для іноземців, які найняті інвестором у межах і за посадами (спеціальністю), визначеними угодою про розподіл продукції, подаються засвідчені в установленому порядку копії угоди про розподіл продукції та трудового договору (контракту) із зазначенням посади (спеціальності). Порядок видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 437 від 27 травня 2013 року;

- копія рішення про надання дозволу на імміграцію, оформленого територіальним органом або підрозділом ДМС;

- дозвіл МЗС на оформлення візи членам сім'ї особи, якій надано статус біженця в Україні;

- оригінал запрошення на навчання (стажування) встановленого зразка, виданий вищим навчальним закладом та зареєстрований в установленому МОН порядку;

- запрошення державної установи, підприємства або організації, що є реципієнтом проекту міжнародної технічної допомоги;

- запрошення релігійної організації, що погоджене з Міністерством культури України для довгострокового перебування з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності;

- запрошення філіалу, відділення, представництва або іншого структурного осередку громадської (неурядової) організації іноземної держави, зареєстрованої у встановленому порядку;

- запрошення представництва іноземного суб'єкта господарювання, зареєстрованого у встановленому порядку, що погоджене з Мінекономрозвитку;

– запрошення філії або представництва іноземного банку, зареєстрованого у встановленому порядку;

– звернення іноземного засобу масової інформації, що погоджене з Державним комітетом телебачення і радіомовлення України;

– звернення органів влади іноземних держав або міжнародних організацій щодо оформлення віз співробітникам дипломатичних представництв і консульських установ, міжнародних організацій та їх представництв, які в'їжджають в Україну для довгострокового перебування з метою виконання своїх службових обов'язків, і членам їх сімей;

– запрошення відповідного державного органу, відповідального за виконання культурних, освітніх, наукових, волонтерських програм, для участі в яких іноземець чи особа без громадянства в'їжджає в Україну, або волонтерської організації, зареєстрованої в Україні в установленому порядку;

– документ, що підтверджує факт перебування у шлюбі з громадянином України (якщо шлюб між громадянином України та іноземцем чи особою без громадянства укладено за межами України відповідно до права іноземної держави, дійсність такого шлюбу визначається згідно із Законом України "Про міжнародне приватне право");

– документ, що підтверджує належність до членів сім'ї іноземця чи особи без громадянства, які мають посвідку на тимчасове або постійне проживання в Україні (документи, видані компетентними органами іноземної держави, повинні бути легалізовані, якщо інше не передбачено законом чи міжнародним договором України, та подані разом із засвідченим в установленому порядку перекладом на українську мову, а у разі відсутності такої можливості – на англійську мову), копія відповідної посвідки на тимчасове або постійне проживання в Україні та документа встановленого зразка, що підтверджує наявність в іноземця чи особи без громадянства достатнього фінансового забезпечення для утримання членів сім'ї в Україні;

– інші документи, якщо це передбачено міжнародними договорами України.

Після подання іноземцем або особою без громадянства заповненої візової анкети та інших документів, уповноважена

особа приймає їх, реєструє і розглядає звернення про оформлення візи. Для оформлення короткострокової візи іноземці або особи без громадянства повинні подати відповідне звернення не раніше ніж за три місяці до початку запланованої поїздки.

Відповідно до Інструкції про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затвердженої наказом МЗС України № 196 від 26.07.2011 року, під час розгляду питання щодо надання візи працівник уповноваженого органу, здійснює перевірку поданих документів, зокрема:

- перевіряє правильність заповнення візової анкети;

- перевіряє наявність двох фотокарток розміром 3x4 см, та належність паспортного документа його пред'явнику, дійсність пред'явленого паспортного документа (відповідність встановленому зразку, правильність заповнення, строк дії, відсутність ознак повної або часткової підробки), а також наявність у ньому не менше як двох вільних сторінок;

- перевіряє наявність документа, що підтверджує сплату консульського збору, якщо інше не передбачено законодавством та міжнародними договорами України;

- перевіряє наявність згоди одного з батьків або законного представника, інших необхідних документів для самостійного виїзду неповнолітніх осіб за кордон чи їх виїзду в супроводі одного з батьків або законного представника – у разі розгляду звернення про оформлення візи неповнолітнім особам;

- перевіряє наявність відомостей, про іноземця чи особу без громадянства у базі даних осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну, або тимчасово обмежено право виїзду з України;

- перевіряє документи, які є підставою для оформлення візи та підтверджують мету запланованого перебування іноземцем та особою без громадянства в Україні.

Під час розгляду звернення про оформлення візи, яке подається вперше, працівник уповноваженого органу проводить особисту співбесіду з іноземцем чи особою без громадянства.

У разі потреби із іноземцем або особою без громадянства, який подає звернення про оформлення візи, працівник уповноваженого органу може провести додаткову співбесіду та

одержати додаткові документи, що уточнюють мету поїздки, зокрема:

- документи, що підтверджують бронювання або оплату житла, оплати харчування в Україні;

- гарантійний лист приймаючої сторони про взяття на себе зобов'язань із сплати всіх витрат, пов'язаних з перебуванням іноземця чи особи без громадянства в Україні та виїздом з її території;

- інші документи, що свідчать про наявність в іноземця чи особи без громадянства достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування в Україні і повернення до держави походження або транзитного проїзду через територію України до третьої держави чи можливість отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України;

- документи, що дають змогу встановити намір іноземця чи особи без громадянства залишити територію України до закінчення строку дії візи (проїзні квитки, виписка з банківського рахунка, довідка з місця роботи, наявність нерухомості, родинних відносин тощо).

Оформлення віз громадянам (підданим) Анголи, Албанії, Алжиру, Афганістану, Бангладеш, Беніну, Ботсвани, Буркіна-Фасо, Бурунді, Королівства Бутан, В'єтнаму, Габону, Гамбії, Гани, Гайани, Гаїті, Гвінеї, Гвінеї-Бісау, Екваторіальної Гвінеї, Папуа-Нової Гвінеї, Джибуті, Домініки, Домінікани, Еритреї, Ефіопії, Єгипту, Ємену, Замбії, Зімбабве, Індонезії, Іраку, Ірану, Йорданії, Кабо-Верде, Камбоджії, Камеруну, Коморських Островів, Кенії, Киргизії, Колумбії, Кот-д'Івуару, Конго, КНДР, Лаосу, Королівства Лесото, Ліберії, Лівану, Лівії, Маврикію, Мавританії, Мадагаскару, Малаві, Малі, Мозамбіку, Монголії, М'янми, Намібії, Непалу, Нігеру, Нігерії, Нікарагуа, Пакистану, Палестини, ПАР, Руанди, Сан-Томе і Принсіпі, Свазіленду, Сейшельських Островів, Сенегалу, Сирії, Сомалі, Суринам, Судану, Тимор-Лешті, Сьєрра-Леоне, Таджикистану, Танзанії, Тоголезької Республіки, Тонго, Туркменістану, Узбекистану, Уганди, Філіппін, ЦАР, Чад, Шрі-Ланки та особам без громадянства, які постійно проживають у зазначених державах, здійснюється лише дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном в державі тимчасового або постійного проживання, а в разі відсутності

таких представництв та установ – у будь-якій іншій державі відповідно до встановлених МЗС зон відповідальності дипломатичних представництв та консульських установ України, після проведення особистої співбесіди з іноземцем та особою без громадянства та за погодженням з СБУ.

Співбесіда та узгодження, щодо прибуття особи з зазначених країн, можуть не проводитися у таких випадках:

– коли іноземець або особа без громадянства має в паспортному документі дійсну або використану протягом останніх 12 місяців візу країн Шенгенської угоди, Великобританії, Північної Ірландії, США, Канади, Японії, Австралії, Нової Зеландії або постійно проживає на території зазначених країн;

– коли іноземець та особа без громадянства в'їжджає в Україну на запрошення міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державної установи, підприємства чи організації або на звернення органів державної влади іноземних держав чи міжнародних організацій.

Строк розгляду звернення про оформлення візи складає 15 календарних днів з дати отримання візової анкети та документів, необхідних для оформлення візи. У разі необхідності проведення подальшої перевірки поданих документів цей строк може бути продовжено до 30 календарних днів.

У разі оформлення візи у пунктах пропуску через державний кордон – строк розгляду звернення складає один робочий день з дати отримання візової анкети та документів, необхідних для оформлення візи.

За бажанням іноземця або особи без громадянства, у разі сплати консульського збору у подвійному розмірі та наявності можливості, може бути здійснено термінове (до 15 календарних днів) оформлення візи, у строки, що визначаються уповноваженим органом.

За результатами розгляду та перевірки документів працівник дипломатичного представництва, консульської установи, Департаменту консульської служби МЗС або представництва МЗС на території України приймає відповідне рішення щодо оформлення візи, або відмови у оформленні візи.

Рішення про відмову у оформленні візи приймається, якщо в ході перевірки документів, співбесіди посадова особа уповноваженого виявляє, що:

– іноземець чи особа без громадянства внесені до бази даних осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну, або тимчасово обмежено право виїзду з України;

– паспортний документ іноземця чи особи без громадянства підроблений, зіпсований або не відповідає встановленому зразку чи належить іншій особі;

– іноземцем чи особою без громадянства були подані завідомо неправдиві відомості або підроблені документи;

– в іноземця або особи без громадянства відсутній дійсний поліс медичного страхування, за умови можливості його оформлення на території держави, в якій подається відповідне клопотання;

– в іноземця або особи без громадянства відсутнє достатнє фінансове забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави чи можливості отримати достатнє фінансове забезпечення у законний спосіб на території України;

– іноземець або особа без громадянства не можуть підтвердити мети запланованого перебування в Україні;

– у іноземця або особи без громадянства відсутні документи, що дають змогу встановити намір цих осіб залишити територію України до закінчення строку дії візи;

– в'їзд іноземця або особи без громадянства можуть суперечити інтересам забезпечення національної безпеки або охорони громадського порядку;

– в'їзд іноземця або особи без громадянства може суперечити захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, що проживають в Україні, або становити загрозу здоров'ю таких осіб;

– іноземець чи особа без громадянства звернулися із заявою про припинення розгляду клопотання щодо оформлення візи.

У разі відмови в оформленні візи візова анкета та подані документи не повертаються, крім паспортного документа. При цьому в паспортному документі ставиться відмітка про подання звернення про оформлення візи, дата і підпис посадової особи, що скріплюється печаткою. Іноземцеві та особі без громадянства

видається Повідомлення про відмову в оформленні візи для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію.

Іноземець та особа без громадянства, яким відмовлено в оформленні візи, мають право оскаржити таке рішення, звернувшись до керівника уповноваженого органу, що розглядав звернення про оформлення візи, з апеляційним листом, в якому обґрунтувати свою думку, та подати прохання про повторний розгляд звернення про оформлення візи. Апеляційний лист подається протягом двох місяців після отримання іноземцем або особою без громадянства рішення про відмову в оформленні візи.

Про результати розгляду апеляційного листа керівник уповноваженого органу інформує заявника у письмовій формі у терміни, визначені Законом України "Про звернення громадян".

У разі відмови в оформленні візи консульський збір не повертається, але іноземець або особа без громадянства можуть у будь-який час подати повторне звернення про оформлення візи.

Якщо, в ході перевірки документів та співбесід з іноземцем або особою без громадянства, підстав для відмови в оформленні візи не було виявлено – приймається *рішення про оформлення візи*. У такому разі, посадова особа уповноваженого органу забезпечує заповнення бланка візової етикетки, вклеює її до паспортного документа, та видає його іноземцеві та особі без громадянства або уповноваженій особі.

Візова етикетка заповнюється відповідно до рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО, **Doc 9303/2**), які відображені у постанові Кабінету Міністрів України від **28 червня 1997 року № 636** "Про порядок заповнення машинозчитуваної зони документів, що посвідчують особу".

Відповідно до положень зазначеного нормативного акту, у візовій етикетці зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства може в'їхати в Україну. При цьому строк дії візи має закінчуватися не менше ніж за **3 місяці** до закінчення строку дії паспортного документа, в який вклеюється віза. Візова етикетка приклеюється лише на незаповненій візовій сторінці паспортного документа і скріплюється малою гербовою печаткою. У разі, якщо оформлення візи здійснюється особі, яка не має окремого паспортного документа, візова етикетка

вклеюється в паспортний документ, до якого внесені відомості про зазначеного іноземця чи особу без громадянства.

За оформлення віз дипломатичним представництвом або консульською установою України справляється консульський збір за такими тарифними ставками, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України :

- разова віза – **85** доларів США;
- дворазова віза – **130** доларів США;
- багаторазова віза – **200** доларів США.

За оформлення віз у пунктах пропуску через державний кордон департаментом консульської служби МЗС або представництвом МЗС на території України справляється консульський збір у розмірі **70** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

За оформлення громадянам Антигуа і Барбуди, Барбадосу, Республіки Маврикій, Республіки Ель Сальвадор, Сейшельських Островів та Туреччини віз для в'їзду в Україну з туристичною метою у пунктах пропуску через державний кордон департаментом консульської служби МЗС або представництвом МЗС на території України справляється консульський збір у розмірі **14** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Безоплатне оформлення віз здійснюється:

- 1) дітям до шести років;
- 2) закордонним українцям за умови пред'явлення посвідчення закордонного українця, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі спільного в'їзду та перебування на території України;
- 3) особам, що в'їжджають в Україну в службових справах та користуються дипломатичним або службовим паспортом;
- 4) співробітникам іноземних дипломатичних представництв і консульських установ в Україні та членам їх сімей;
- 5) співробітникам міжнародних організацій та їх представництв в Україні, а також членам їх сімей;
- 6) співробітникам представництв держав при міжнародних організаціях, які мають штаб-квартиру в Україні і відповідно до статутних документів таких організацій чи відповідних

міжнародних угод користуються дипломатичними привілеями та імунітетом, а також членам їх сімей;

7) главам та членам офіційних делегацій іноземних держав та особам, що їх супроводжують, які в'їжджають в Україну на запрошення Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та МЗС України;

8) особам, що виконують функції почесних консулів України;

9) особам, що в'їжджають в Україну з метою надання гуманітарної допомоги або провадження благодійної діяльності у разі відповідного підтвердження Комісії з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України;

10) особам, що в'їжджають в Україну для участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих у встановленому порядку, на запрошення державної установи, підприємства або організації, що є реципієнтом такого проекту;

11) працівникам рятувальних служб, що в'їжджають в Україну з метою ліквідації наслідків надзвичайної ситуації на звернення Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

12) членам сім'ї осіб, яким надано статус біженця в Україні;

13) представникам військових формувань та установ, що в'їжджають в Україну у службових справах на запрошення відповідного міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади;

14) іншим особам, що в'їжджають з метою забезпечення інтересів у сфері зовнішньої політики або гуманітарних питань, на підставі обґрунтованого подання керівника уповноваженого органу відповідно до Положення про консульський збір України та за погодженням з Мінфіном.

3. Порядок перетину державного кордону України

Для в'їзду в Україну іноземці та особи без громадянства повинні перетнути державний кордон. Перетинання державного кордону здійснюються у пунктах пропуску через державний кордон за умови проходження прикордонного контролю та з дозволу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України.

Пункт пропуску через державний кордон – це спеціально виділена територія на залізничних і автомобільних станціях, у

морських і річкових портах, в аеропортах (на аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Прикордонний контроль представляє собою комплекс дій і систему заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону, та здійснюється Державною прикордонною службою України з метою протидії незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконній міграції, торгівлі людьми, а також незаконному переміщенню матеріалів і предметів, заборонених до переміщення через державний кордон.

Прикордонний контроль щодо осіб, які перетинають державний кордон включає:

- 1) перевірку документів осіб, які перетинають державний кордон;
- 2) огляд осіб, транспортних засобів, вантажів;
- 3) виконання доручень правоохоронних органів України;
- 4) перевірку виконання іноземцями, особами без громадянства умов перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну, виїзду з України та транзитного проїзду територією України;
- 5) реєстрацію іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон.

Пропуск осіб через державний кордон здійснюється уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України *за дійсними паспортними документами, за наявності відповідної візи, або іншої відмітки, наявність якої передбачена законодавством, якщо інший порядок в'їзду не встановлено законодавством України.* Так наприклад, громадяни-держав, з якими укладені міжнародні угоди про безвізовий режим, не потребують наявності в'їзних віз. Але при цьому слід відзначити, що безвізовий режим хоча й не потребує обов'язкового оформлення візових документів, але не скасовує реєстраційного порядку в'їзду та виїзду, тобто наявності паспортного документа та його пред'явлення на кордоні. В свою чергу, акредитовані в Міністерстві закордонних справ України працівники дипломатичних представництв та

консульських установ і члени їх сімей можуть в'їжджати на територію України за паспортними документами та акредитаційними картками.

Під час перетинання державного кордону, паспортні та інші документи іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон, перевіряються уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України з метою встановлення їх дійсності, приналежності відповідній особі та наявності відповідно до вимог законодавства відповідної візи.

Паспортні та інші документи осіб перевіряються в кабінах паспортного контролю, на смугах руху транспорту, у контрольних павільйонах, службових приміщеннях пунктів пропуску через державний кордон чи безпосередньо в транспортних засобах міжнародного сполучення.

У ході перевірки документів уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України використовують технічні засоби контролю для пошуку ознак підробки у документах, здійснюють пошук необхідної інформації про наявність рішення про заборону в'їзду особі до України у базах даних Державної прикордонної служби України, або про доручення правоохоронних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, а також наявність або відсутність *підстав для тимчасової відмови особі у перетинанні державного кордону*.

Такими підставами відповідно до положень ст. 13 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» можуть бути:

– необхідність забезпечення національної безпеки України або охорони громадського порядку;

– необхідність охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають в Україні;

– подання особою про себе, при клопотанні про в'їзд в Україну, завідомо неправдивих відомостей або підроблених документів;

– подання особою підробленого, зіпсованого або такого, що не відповідає установленому зразку або належить іншій особі паспортного документу чи візи;

– порушення особою у пункті пропуску через державний кордон України правил перетинання державного кордону України, митних правил, санітарних норм чи правил або не виконання законних вимог посадових та службових осіб органів охорони державного кордону та інших органів, що здійснюють контроль на державному кордоні;

– не виконання особою під час попереднього перебування на території України рішень суду або органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, або наявність у особи не виконаних майнових зобов'язань перед державою, фізичними або юридичними особами, включаючи пов'язані з попереднім видворенням, у тому числі після закінчення терміну заборони подальшого в'їзду в Україну.

Крім того під час перевірки документів відбувається перевірка відміток про перетинання державного кордону в паспортному документі іноземця або особи без громадянства для перевірки виконання іноземцем або особою без громадянства вимог щодо строку перебування на території України, а також за результатами оцінки ризиків проводиться опитування осіб, які прямують через державний кордон.

У разі виявлення в паспортному документі ознак підробки або встановлення факту використання чужого паспортного документа особа затримується в адміністративному порядку посадовою особою органу охорони державного кордону і після оформлення протоколів адміністративного затримання, вилучення (тимчасового затримання) паспортного документа, особистого огляду, огляду речей та вилучення речей і документів та акта дослідження документів передається для прийняття рішення стосовно порушення кримінальної справи до органу дізнання в порядку, встановленому законодавством України.

У разі, якщо відносно особи є доручення правоохоронних органів суміжних держав – така особа затримується до передачі органам суміжної держави, на строки визначені законодавством.

Якщо в ході здійснення заходів щодо перевірки документів буде встановлено, що в іноземця чи особи без громадянства відсутній дійсний паспортний документ, або щодо нього є рішення уповноваженого державного органу України про заборону в'їзду в Україну, або є підстави для заборони в'їзду,

якщо в нього відсутня в'їзна віза (якщо інше не передбачено законодавством України), або він не може підтвердити мети запланованого перебування, та у разі встановлення відсутності достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави або відсутності в нього можливості отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України, уповноважена службова особа підрозділу охорони державного кордону приймає обґрунтоване *рішення про відмову у перетинанні державного кордону*, із зазначенням причин відмови.

Крім того, іноземцю або особі без громадянства може бути відмовлено у перетинанні кордону, з підстав, передбачених законами України, за результатами співбесіди. Порядок винесення такого рішення визначено наказом Державного комітету у справах охорони державного кордону України № 62 від 6 лютого 1998 року. Один примірник рішення видається особі, якій відмовлено у перетинанні кордону. Дане рішення може бути оскаржене, у порядку визначеному законодавством.

Іноземці, яким заборонено в'їзд в Україну, через державний кордон не пропускаються. У випадках, передбачених міжнародними угодами України, вони можуть передаватися представникам прикордонних органів суміжної держави.

Слід відзначити, що за наявності підстав гуманітарного характеру, для забезпечення захисту національних інтересів або у зв'язку з виконанням міжнародних зобов'язань іноземцю або особі без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам перетинання державного кордону на в'їзд в Україну, Голова Державної прикордонної служби України або особа, яка виконує його обов'язки, може дозволити перетнути державний кордон.

У разі відмови іноземцю або особі без громадянства у перетинанні державного кордону *візу* у його паспортному документі *може бути скасовано* у разі наявності:

- 1) рішення відповідного державного органу України про заборону в'їзду в Україну;
- 2) обґрунтованих підстав вважати візу отриманою у незаконний спосіб.

Неподання іноземцем або особою без громадянства під час в'їзду в Україну одного чи кількох підтверджуючих документів

щодо мети та умов перебування в Україні не є підставою до скасування візи.

Скасування візи здійснюється уповноваженою службовою особою підрозділу охорони державного кордону шляхом поставлення на ній відтиску штемпеля встановленого зразка. Про скасування візи зазначається у рішенні про відмову у перетинанні державного кордону.

У разі відсутності підстав для відмови у перетинанні державного кордону, а також перевірки виконання умов перетинання державного кордону уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України надають іноземцю або особі без громадянства *дозвіл на перетинання державного кордону*.

Після отримання дозволу на перетинання державного кордону відбувається *реєстрація* іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон.

Реєстрація іноземців, які в установленому порядку в'їхали в Україну, та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон здійснюється на такі терміни:

– строк наданого візою дозволу перебування в Україні, в разі в'їзду з держав з візовим порядком в'їзду, якщо інший строк не визначено міжнародними договорами України;

– на строк який не перевищує **90** днів протягом **180** днів з дати першого в'їзду з держав з безвізовим порядком в'їзду, якщо інший строк не визначено міжнародними договорами України.

Реєстрація в пункті пропуску через державний кордон включає в себе проставлення в паспортному або іншому, у випадках передбачених законодавством, документі іноземця чи особи без громадянства відмітки про перетинання кордону, та занесення відомостей про іноземця чи особу без громадянства і його паспортних даних до відповідного реєстру, що визначається Адміністрацією Державної прикордонної служби України.

У разі, якщо для реєстрації іноземець або особа без громадянства надають паспортний документ, у якому не передбачено сторінок для відміток про перетинання державного кордону, або у разі, якщо особою перетинання державного кордону здійснюється регулярно (не рідше одного

разу на тиждень), якщо інше не встановлено міжнародними договорами України, а також на прохання іноземця або особи без громадянства відмітка про перетинання державного кордону у паспортному документі не проставляється. У такому разі відмітка про перетинання державного кордону проставляється в імміграційній картці, яка заповнюється особисто іноземцем або особою без громадянства або, як виняток, особою, яка супроводжує іноземця чи особу без громадянства, у пункті пропуску через державний кордон під час в'їзду в Україну, або у транспортному засобі міжнародного сполучення безпосередньо під час перетинання кордону. Форма імміграційної картки та порядок її заповнення визначено Наказом Адміністрації державної прикордонної служби України № 987 від 15 грудня 2011 року.

Відмітка про реєстрацію іноземця або особи без громадянства в паспортному документі та/або імміграційній картці або інших передбачених законодавством України документах дійсна на всій території України незалежно від місця перебування чи проживання іноземця або особи без громадянства на території України.

Іноземці та особи без громадянства можуть звільнитися від реєстрації паспортного документа на підставі відповідного міжнародного договору України на умовах взаємності. Також від реєстрації паспортних документів звільняються неповнолітні та деякі категорії осіб, для яких встановлено спеціальний порядок перетинання кордону.

Після проходження зазначених процедур відбувається пропуск через державний кордон.

Для оптимізації пропуску осіб через державний кордон, посадові особи Державної прикордонної служби України можуть запроваджувати спрощення прикордонного контролю, яке полягає у тимчасовій відмові від виконання окремих дій і заходів прикордонного контролю, у зв'язку з непередбачуваним посиленням інтенсивності руху, коли час очікування в пункті пропуску стає надмірним, а всі можливості до його скорочення вичерпані.

Спеціальний спрощений порядок перетинання державного кордону встановлено й для деяких категорії осіб. Так, глави держав і члени делегацій, які прибувають разом з ними, про прибуття яких офіційно повідомлено дипломатичними

каналами, не підлягають взагалі прикордонному контролю, та перетинають державний кордон у пріоритетному порядку, їх паспортні документи не реєструються у пунктах пропуску через державний кордон.

Крім того, *правом на позачергове перетинання державного кордону України* та перевірку документів на право перетинання державного кордону України у пріоритетному порядку та проведення прикордонного контролю в транспортних засобах (біля них) на спеціально визначених дипломатичних смугах руху (в приміщеннях) користуються такі особи:

- дипломатичні агенти, консульські посадові особи, Генеральний секретар ООН, його помічники та інші посадові особи ООН, за наявності відповідних документів і члени їх сімей;

- дипломатичні кур'єри, тимчасові дипломатичні кур'єри під час виконання ними службових обов'язків;

- члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичних представництв, консульські службовці;

- члени обслуговуючого персоналу дипломатичних представництв, працівники обслуговуючого персоналу консульських установ, приватні домашні працівники в разі прямування їх разом з дипломатичними агентами, консульськими посадовими особами або виконання ними обов'язків щодо супроводу та доставки транспортних засобів з дипломатичними номерами.

При цьому огляд літаків, вагон-салонів, купе вагонів, пасажирських кают, автомобілів, особистого майна, речей, багажу дипломатичних агентів, консульських посадових осіб і членів їх сімей, а також транспортних засобів з дипломатичними номерами та які перевозять дипломатичну пошту, як правило, не здійснюється. Зазначені особи не зобов'язані підтверджувати наявність у них фінансового забезпечення для перебування в Україні.

Паспортні документи таких осіб, а також працівників органів закордонних справ іноземних держав та інших осіб, які мають дипломатичний чи службовий паспорт, посадових осіб міжнародних організацій, які прибули в Україну в службових справах працівників представництв таких організацій в Україні, а також працівників представництв держав при міжнародних

організаціях, які мають штаб-квартиру в Україні і відповідно до статутних документів зазначених організацій чи відповідних міжнародних договорів користуються дипломатичними привілеями та імунітетом, а також членів їх сімей реєструються у Міністерстві закордонних справ України та його представництвах

У разі якщо особа заявляє про наявність у неї привілеїв, імунітету або пільг, уповноважена службова особа Державної прикордонної служби України може вимагати від неї пред'явлення документів, що підтверджують відповідний статус.

Прикордонний контроль пілотів та інших членів екіпажів повітряних суден, які здійснюють міжнародні польоти, проводиться шляхом перевірки ліцензій пілота або посвідчення члена екіпажу, що передбачені Конвенцією про міжнародну цивільну авіацію, без проставляння в них відмітки про перетинання державного кордону, тобто без реєстрації. На зазначених осіб не поширюються вимоги щодо умов перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства, у разі в'їзду в Україну.

Пілоти та інші члени екіпажів повітряних суден, які здійснюють міжнародні польоти, під час виконання своїх обов'язків на підставі ліцензії пілота або посвідчення (сертифіката) члена екіпажу з дозволу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України мають право:

1) заходити до повітряного судна та залишати його в аеропорту проміжної зупинки або в аеропорту прибуття, розташованому на території України;

2) виходити на територію населеного пункту України, в якому або поблизу якого розташований аеропорт проміжної зупинки або аеропорт прибуття;

3) переїжджати будь-яким транспортним засобом з одного аеропорту в інший аеропорт, розташований на території України, для посадки на літак, що відправляється за межі території України із зазначеного аеропорту.

За умови наявності технічних можливостей у пункті пропуску через державний кордон члени екіпажу повітряного судна проходять прикордонний контроль перед пасажирами або в окремих спеціально призначених місцях.

Членам екіпажу морських суден, які вписані у суднову роль, а також мають посвідчення особи моряка, уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України можуть надавати дозвіл для перебування в населеному пункті, в якому розташований порт, або в населених пунктах поблизу нього, при цьому в паспортних документах таких осіб відмітки про перетинання державного кордону також не проставляється. Звільняються від реєстрації паспортних документів й члени бригад поїздів міжнародного сполучення, у разі перебування на вокзалах (станціях), зазначених у розкладі руху.

Спрощений порядок прикордонного контролю може бути встановлено у разі, перетинання державного кордону України підрозділами збройних сил інших держав з метою надання Україні, на її прохання, допомоги у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Такі особи військового і цивільного персоналу, які прибувають в Україну у складі підрозділів збройних сил інших держав, звільняються від одержання в'їзних віз та обов'язкової реєстрації паспортних документів, в пункті пропуску через кордон. Звільнення від реєстрації паспортних документів, не поширюється на випадки проживання осіб військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав за межами дислокації цих підрозділів.

Крім того, особи військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав під час перетинання державного кордону України при собі повинні мати:

а) дійсні національні паспорти або документи, що їх замінюють;

б) офіційні посвідчення особи з фотокарткою, якщо в'їзд провадиться за загальним списком, а командир підрозділу може підтвердити свою особу дійсним національним паспортом або документом, що його замінює.

Також, військовослужбовці при перетинанні державного кордону повинні бути одягнені у військову форму та мати встановлені розпізнавальні знаки.

Звільняються від реєстрації паспортних документів й члени екіпажів іноземних військових кораблів (літаків), які прибули в Україну в установленому порядку та іноземні туристи, які здійснюють круїз.

Транскордонні працівники або інші категорії осіб, які регулярно перетинають державний кордон в одному пункті

пропуску і щодо яких після попереднього проходження прикордонного контролю не було виявлено підстав для відмови у перетинанні державного кордону, перевіряються в мінімальному обсязі на предмет наявності дійсного паспортного документа, а також дотримання умов перетинання державного кордону.

4. Режим перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні та транзитний проїзд через територію України

Відповідно до положень ст. 26 Конституції України, та ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства, які прибули до України в установленому порядку та перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Тобто, виходячи з положень зазначених нормативних актів, правовий статус іноземців та осіб без громадянства на території України може бути реалізований лише за умови прибуття в установленому порядку та перебування на території України на законних підставах.

Умови та порядок перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні на законних підставах визначено у ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», з положень якої витікає, що залежно від мети та підстав в'їзду в Україну та тривалості перебування іноземці та особи без громадянства можуть тимчасово перебувати в Україні та тимчасово або постійно проживати в Україні на законних підставах. В залежності від цього розрізняються й умови перебування іноземців або осіб без громадянства на законних підставах в Україні.

4.1. *Тимчасове перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.*

Тимчасовим перебуванням на законних підставах вважається перебування в Україні осіб, які прибувають в Україну з країн з якими встановлено безвізовий режим або за транзитною чи короткостроковою візою з країн з візовим

режимом на строк, який не перевищує **90** днів, з метою туризму, лікування, короткострокового перебування з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності, транзитного проїзду через територію України в межах визначеного у проїзному квитку часу (а в разі відсутності квитка - строку, фактично необхідного для перетинання території України на відповідному виді транспорту) та інших визначених законодавством випадках.

Такі особи, відповідно до положень Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання» **435/2001** звільняються від реєстрації паспортних документів в органах внутрішніх справ за місцем перебування.

Також, тимчасовим перебуванням на території України на законних підставах визнається перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, яких до завершення граничного терміну перебування у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, не було примусово видворено з України з причин відсутності проїзного документа, транспортного сполучення з країною їх походження або з інших причин, що не залежать від таких осіб, на період дії обставин, що унеможливають їхнє примусове видворення з України.

Строк тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, які прибули у встановленому порядку, та паспортні документи або документи, що підтверджують особу без громадянства, яких було зареєстровано посадовою особою Держприкордонслужби, може бути продовжено відповідними територіальними органами або підрозділами ДМС за місцем перебування.

Підстави та порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, визначено у постанові Кабінету Міністрів України від **15** лютого **2012** р. № **150**, а також у Наказі МВС України № **363** від **25** квітня **2012** року, яким затверджено порядок розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України.

Відповідно до положень зазначених нормативно-правових актів, *строк перебування іноземців та осіб без громадянства на території України продовжується* у разі:

1) коли вони прибули за короткостроковою візою, або з держав з безвізовим порядком в'їзду (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Узбекистан), за наявності обґрунтованих підстав (лікування, вагітність чи пологи, догляд за хворим членом родини, оформлення спадщини, подання заяви про отримання дозволу на імміграцію чи набуття громадянства України тощо) та за умови подання підтверджувальних документів - на період існування таких підстав, але не більш як **180** днів з дати останнього в'їзду в Україну;

2) вимушеної зупинки на території України іноземців або осіб без громадянства, які перетнули державний кордон за транзитною візою, у зв'язку з надзвичайними обставинами (стихійне лихо, хвороба, ремонт транспортного засобу тощо) за наявності документа, що підтверджує причину та тривалість вимушеної зупинки, - на період, необхідний для усунення обставин що спричинили вимушену зупинку, та для виїзду з України.

Крім того строк тимчасового перебування може бути продовжено, якщо іноземці або особи без громадянства хоча і прибули за довгостроковою візою, але протягом строку дії візи з поважних причин не оформили документів, які дають право на тимчасове або постійне проживання (посвідки на постійне чи тимчасове проживання), за умови подання підтверджувальних документів - на період не більш як один місяць.

Для продовження терміну тимчасового перебування на території України іноземці або особи без громадянства повинні звернутися до територіального органу або підрозділу ДМС за місцем проживання із відповідною заявою, не раніше ніж за десять та не пізніше ніж за три робочі дні до закінчення такого строку перебування.

Разом із заявою про продовження строку перебування на території України іноземець або особа без громадянства і приймаюча сторона подають такі документи:

1) у разі, коли приймаючою стороною є фізична особа:

– паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства (після пред'явлення повертається), копію його сторінок з особистими даними, візою (за наявності) і відміткою про реєстрацію та/або копію імміграційної картки (за наявності);

– переклад українською мовою сторінок паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, з особистими даними, засвідчений в установленому законодавством порядку;

– паспортний документ фізичної особи, що є приймаючою стороною (після пред'явлення повертається), та копію його сторінок з особистими даними;

– копію документа, що підтверджує законність перебування на території України (якщо приймаючою стороною є іноземець або особа без громадянства);

– документ, що підтверджує наявність фінансового забезпечення для покриття витрат, пов'язаних з перебуванням іноземця та особи без громадянства на території України, чи гарантійний лист приймаючої сторони про взяття на себе зобов'язань із сплати всіх витрат, пов'язаних з перебуванням іноземця або особи без громадянства на території України та їх виїздом з України;

– документ про право власності або свідоцтво про державну реєстрацію права власності юридичної особи на житло, яке надається іноземцеві та особі без громадянства для перебування (після пред'явлення повертається), та його копію, а у разі, коли житло не належить приймаючій стороні, - письмову згоду власника (співвласника) житла чи уповноваженої ним особи;

– чотири фотокартки іноземця або особи без громадянства розміром **3,5x4,5** сантиметра;

– квитанція про сплату державного мита за продовження строку перебування або документ, який підтверджує наявність пільг щодо сплати.

У разі, коли приймаючою стороною є юридична особа до цих документів ще додаються:

– паспортний документ керівника юридичної особи, що є приймаючою стороною, та/або уповноваженої ним особи (після

пред'явлення повертається) та копію його сторінок з особистими даними;

- копію витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

- копію розпорядчого документа (наказу, витягу з протоколу, доручення тощо) про призначення працівників, які відповідають за оформлення документів іноземцям та особам без громадянства, засвідчену в установленому законодавством порядку.

Прийняті до розгляду заяви обліковуються в окремому журналі обліку звернень щодо продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства. Працівник територіального органу чи підрозділу ДМС при надходженні заяви про продовження терміну перебування в Україні вивчає обґрунтованість наведених підстав стосовно необхідності продовження терміну перебування, перевіряє дійсність поданих документів, своєчасність їх подання, наявність відміток про реєстрацію (відмітки органів охорони державного кордону "В'їзд" ("Вийзд") або документа, що підтверджує законність перебування іноземця, особи без громадянства в Україні) чи продовження терміну перебування, звіряє відомості про іноземців чи осіб без громадянства, указані в їх паспортних документах, з даними, що містяться в цих зверненнях, з'ясовує законність перебування іноземців та осіб без громадянства в державі та відсутність відомостей, що перешкоджають подальшому перебуванню цих осіб в Україні.

Про результати перевірки на заяві про продовження терміну перебування в Україні робиться відповідна відмітка із зазначенням посадових осіб, які здійснювали перевірку, та дати перевірки.

Прийняті документи до виконання беруться невідкладно і розглядаються не більше трьох робочих днів. У разі необхідності здійснення додаткових перевірок цей строк може бути продовжено до десяти робочих днів, а у випадку подання документів для прийняття рішення до ДМС - чотирнадцяти календарних днів.

Якщо в ході перевірки будуть встановлені обставини що свідчать про незаконність перебування іноземця або особи без громадянства в державі, або перешкоджають подальшому

перебуванню цих осіб в Україні приймається *рішення про відмову в продовженні строку перебування* іноземця або особи без громадянства на території України.

До таких обставин відносяться наступні:

- паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства, підроблений, зіпсований або не відповідає встановленому зразку чи належить іншій особі;

- іноземцем або особою без громадянства були подані завідомо неправдивих відомостей чи підроблені документи;

- наявність фактів невиконання іноземцем або особою без громадянства рішення суду чи органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, або вони мають інші майнові зобов'язання перед державою, фізичними або юридичними особами, включаючи ті, що пов'язані з попереднім видворенням за межі України, у тому числі після закінчення строку заборони подальшого в'їзду в Україну;

- обґрунтовані підстави вважати, що іноземець та особа без громадянства мають інші, ніж заявлені у заяві, підстави та мету перебування в Україні або вони не подали відповідного підтвердження;

- відсутність в іноземця або особи без громадянства достатнього фінансового забезпечення на період перебування або відповідних гарантій приймаючої сторони;

- порушено терміни подання заяви про продовження терміну перебування в Україні.

Рішення про відмову в продовженні строку перебування іноземця або особи без громадянства на території України приймається також у разі необхідності забезпечення національної безпеки або охорони громадського порядку та необхідності охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, що проживають в Україні.

Відмова в продовженні строку перебування іноземця або особи без громадянства на території України оформляється у вигляді повідомлення, яке готується у двох примірниках: перший вручається під підпис приймаючій стороні або іноземцю чи особі без громадянства, другий додається до матеріалів звернення. При цьому заявники попереджаються про необхідність іноземцю чи особі без громадянства виїхати з України в установлений законодавством строк.

Зазначене рішення може бути оскаржене до територіального органу ДМС (у разі, коли рішення прийняте територіальним підрозділом ДМС), ДМС України або суду.

Якщо в ході перевірки підстав для відмови у продовженні строку перебування не виявлено, а надані документи підтверджують необхідність продовження строку перебування – приймається *рішення про продовження строку перебування іноземців та осіб без громадянства на території України*.

Про прийняте рішення у заяві про продовження терміну перебування в Україні робиться відмітка про продовження терміну перебування із зазначенням терміну, на який вирішено продовжити термін перебування, або причин відмови.

Термін перебування продовжується на весь період існування підстав, зазначених у заяві, але при цьому час перебування в Україні іноземця чи особи без громадянства не повинен перевищувати **180** днів з дати останнього в'їзду, тобто не більше **90** днів.

Рішення про продовження строку перебування іноземців та осіб без громадянства на території України понад встановлені строки приймається керівником територіального органу або підрозділу ДМС чи його заступником у разі подання заяви про отримання дозволу на імміграцію чи набуття громадянства України та наявності підстав, які не дають змоги виїхати з України, а також Головою ДМС або його заступником в інших випадках за умови подання підтверджувальних документів.

Продовження терміну перебування оформлюється шляхом проставляння в паспортному документі штамп, у якому зазначається орган, який прийняв рішення, та термін, на який вирішено продовжити строк перебування. Штамп проставляється на першій вільній сторінці паспортного документа поряд з візою чи наявною відміткою про реєстрацію, завіряється підписом начальника (або його заступника) територіального органу чи підрозділу ДМС за місцем проживання іноземця чи особи без громадянства та скріплюється печаткою. У разі необхідності іноземцю чи особі без громадянства видається вкладний талон до паспортного документа.

Інформація про іноземців та осіб без громадянства, яким продовжено строк перебування на території України, у

п'ятиденний строк надсилається в Адміністрацію Державної прикордонної служби України.

4.2. *Тимчасове проживання іноземців та осіб без громадянства на території України.*

Тимчасовим проживанням на законних підставах в Україні іноземцями або особами без громадянства вважається, перебування в Україні осіб, які в установленому законом порядку прибувають в Україну за довгостроковою візою (тобто на термін, який перевищує **90** днів) для працевлаштування, навчання, проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності, провадження культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку, встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, міжнародних та регіональних волонтерських програм чи в діяльності волонтерських організацій або філій, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав, роботи у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, філіях або представництвах іноземних банків, роботи кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації, для возз'єднання сім'ї з громадянами України, або іноземцями чи особами без громадянства, які на законних підставах тимчасово або постійно проживають в Україні, за умови отримання *посвідки на тимчасове проживання* (документа, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства та підтверджує законні підстави для тимчасового проживання в Україні), та відповідно до положень Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» реєстрації місця свого тимчасового проживання.

Особами, які тимчасово на законних підставах проживають в Україні визнаються, також іноземці або особи без громадянства, які прибули за довгостроковою візою та під час перебування на законних підставах на території України уклали шлюб з громадянами України та отримали посвідку на тимчасове проживання.

Оформлення посвідки на тимчасове проживання здійснюється органами Державної міграційної служби.

Для оформлення посвідки на тимчасове проживання іноземцем або особою без громадянства до територіального органу Державної міграційної служби України за місцем проживання подається відповідна заява. Разом із заявою подаються наступні документи:

- паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства (після пред'явлення повертається), з візою типу Д, якщо інше не передбачено законодавством і міжнародними договорами України, та копії сторінок паспорта з особистими даними і візою;

- переклад українською мовою сторінки паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, з особистими даними, засвідчений у встановленому законодавством порядку;

- дійсний поліс медичного страхування;

- квитанція про сплату державного мита або документ, який підтверджує наявність пільг щодо його сплати;

- копія виданої податковим органом довідки про присвоєння ідентифікаційного номера (у разі її наявності);

- документ про право власності на житло, де іноземець чи особа без громадянства має право на реєстрацію місця проживання, та заява іноземця чи особи без громадянства про реєстрацію місця проживання, яка розглянута територіальним підрозділом ДМС України;

- копія паспорта уповноваженого представника приймаючої сторони, засвідчена підписом власника, або копія розпорядчого документа про призначення працівника, який відповідає за прийом та оформлення іноземцям чи особам без громадянства документів на право проживання в Україні (у разі, якщо приймаючою стороною є юридична особа), засвідчена в установленому законодавством порядку;

- клопотання (подання) приймаючої сторони щодо оформлення іноземцеві та особі без громадянства посвідки на тимчасове проживання.

До клопотання (подання) приймаючої сторони щодо оформлення іноземцеві та особі без громадянства посвідки на тимчасове проживання додаються документи, які стали підставою для відкриття візи, а також реєстраційні документи, якщо приймаючою стороною є юридична особа.

Для отримання посвідки на тимчасове проживання іноземцями або особами без громадянства, які прибули в Україну для працевлаштування до зазначених документів додається зобов'язання роботодавця повідомити ДМС та державній службі зайнятості про дострокове розірвання чи припинення трудового договору (контракту) з таким іноземцем або такою особою без громадянства.

Для отримання посвідки на тимчасове проживання іноземцями або особами без громадянства, які прибули в Україну з метою воз'єднання сім'ї з особами, які тимчасово проживають на законних підставах в Україні також, подаються документи згідно з яким вони, відповідно до права країни походження іноземця або особи без громадянства, вважаються членами сім'ї вказаної особи та документи про наявність у приймаючої сторони достатнього фінансового забезпечення для утримання членів сім'ї іноземця або особи без громадянства в Україні. А іноземці або особи без громадянства, які прибули в Україну для воз'єднання сім'ї з особами, які є громадянами України, або які під час перебування на законних підставах на території України уклали шлюб з громадянами України, подають документ, що підтверджує факт перебування у шлюбі з громадянином України (документи, видані компетентними органами іноземних держав легалізуються в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України).

Оригінали вказаних документів після пред'явлення повертаються, їх засвідчені в установленому порядку копії долучаються до справи.

Прийняті до розгляду письмові клопотання обліковуються в окремому журналі обліку звернень щодо оформлення посвідки на тимчасове проживання. Працівник територіального органу ДМС України при надходженні клопотання щодо оформлення посвідки перевіряє наявність підстав для видачі посвідки, дійсність поданих документів, своєчасність їх подання, наявність відміток про реєстрацію (відмітки органів охорони державного кордону "В'їзд"/"Виїзд" або документа, що підтверджує законність перебування іноземця або особи без громадянства в Україні) чи продовження терміну перебування, звіряє відомості про іноземців чи осіб без громадянства, які указані в їх паспортних документах, з даними, що містяться в

цих клопотаннях, з'ясовує законність перебування іноземців та осіб без громадянства в державі та відсутність відомостей, що перешкоджають подальшому перебуванню цих осіб в Україні.

Перевірка відомостей, що перешкоджають проживанню іноземців чи осіб без громадянства в Україні, здійснюється за відповідними обліками органів внутрішніх справ щодо осіб, які скоїли правопорушення або перебувають у розшуку, а також за обліками відповідних територіальних органів ДМС України. Про результати перевірки робиться відмітка на заяві іноземця чи особи без громадянства із зазначенням посадових осіб, які здійснювали перевірку, та вказується дата перевірки.

За результатами розгляду заяви у строк не більше 15 днів з дня подачі всіх документів приймається *рішення про видачу або відмову у видачі посвідки на тимчасове проживання*, яке затверджується начальником територіального органу або підрозділу ДМС України (чи його заступниками).

Рішення про відмову у видачі посвідки на тимчасове проживання іноземцеві та особі без громадянства приймається в разі:

1) необхідності забезпечення національної безпеки або охорони громадського порядку;

2) необхідності охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, що проживають в Україні;

3) коли паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства, підроблений, зіпсований або не відповідає встановленому зразку чи належить іншій особі;

4) подання завідомо неправдивих відомостей або підроблених документів;

5) коли виявлено факти невиконання ними рішення суду або органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, або вони мають інші майнові зобов'язання перед державою, фізичними або юридичними особами, включаючи ті, що пов'язані з попереднім видворенням за межі України, у тому числі після закінчення строку заборони подальшого в'їзду в Україну;

6) стосовно видачі посвідки на тимчасове проживання звернулись іноземець або особа без громадянства, які не досягли шістнадцятирічного віку, або їх представник, який не має

документального підтвердження повноважень на отримання посвідки на тимчасове проживання;

7) іноземець або особа без громадянства вже отримали посвідку на тимчасове проживання, яка є дійсною на день звернення (крім випадків обміну, видачі посвідки на тимчасове проживання замість втраченої або викраденої);

8) іноземець або особа без громадянства подали не в повному обсязі документи та інформацію, необхідні для оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання;

9) коли дані, отримані з баз даних Головного обчислювального центру Реєстру, не підтверджують інформацію, надану іноземцем або особою без громадянства.

Копія рішення про відмову у видачі посвідки на тимчасове проживання видається територіальним органом або підрозділом ДМС, який прийняв таке рішення, іноземцеві та особі без громадянства під розписку або надсилається рекомендованим листом таким особам і приймаючій стороні не пізніше ніж протягом п'яти днів з дня його прийняття. Таке рішення може бути оскаржене протягом місяця з дня отримання копії рішення, шляхом звернення до ДМС або суду. Оскарження такого рішення зупиняє його виконання.

У разі підтвердження законності перебування іноземців та осіб без громадянства в державі та відсутності обставин, які перешкоджають подальшому перебуванню цих осіб в Україні приймається *рішення про видачу посвідки на тимчасове проживання* в Україні. Про прийняте рішення робиться відмітка в заяві із зазначенням терміну, до якого видається посвідка, або причини відмови в її видачі.

Посвідка видається заявникові під розписку після пред'явлення паспортного документа іноземця чи особи без громадянства, до якого на останній вільній сторінці проставляється відмітка про отримання посвідки (за бажанням іноземця чи особи без громадянства вказана відмітка може проставлятися у вкладний талон).

Іноземець та особа без громадянства, що отримали посвідку, повинні зареєструвати місце проживання, а в разі його зміни – перереєструвати в порядку, встановленому Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Посвідки оформляються іноземцям та особам без громадянства, які досягли **16-річного** віку. У виняткових випадках посвідка на постійне проживання може оформлятися особі до досягнення **16-річного** віку за наявності нотаріально засвідченої згоди обох батьків.

Відомості про дитину, яка не досягла **16-річного** віку і прибула разом з батьками (законними представниками) в Україну для тимчасового проживання, зазначаються в посвідці одного з батьків (законних представників).

Посвідка на тимчасове проживання видається строком до одного року з можливістю його продовження щоразу на один рік на підставі заяви іноземця чи особи без громадянства та відповідних додаткових документів, які подаються для отримання посвідки, або підтверджують необхідність продовження строку тимчасового проживання іноземця або особи без громадянства в Україні, до територіального органу або підрозділу ДМС не пізніше ніж за **15** днів до закінчення строку дії посвідки.

Посвідка на тимчасове проживання іноземців та осіб без громадянства, які прибули в Україну для участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, видається на строк реалізації проекту міжнародної технічної допомоги, який зазначається в реєстраційній картці проекту.

Посвідка на тимчасове проживання іноземцю або особі без громадянства, які прибули в Україну з метою навчання видається на період навчання, який зазначається в документі, що підтверджує факт навчання в Україні.

У разі коли протягом строку дії посвідки на тимчасове проживання у паспортному документі іноземця або документі, що посвідчує особу без громадянства змінилися відомості, або змінилися інші відомості, такі документи подаються протягом **10** днів з моменту настання таких змін до територіального органу або підрозділу ДМС, який видав посвідку.

У разі пошкодження чи втрати посвідки іноземець та особа без громадянства повинний звернутися за отриманням нової посвідки до територіального органу або підрозділу ДМС за місцем проживання. Про втрату посвідки іноземець та особа без громадянства або приймаюча сторона зобов'язані негайно повідомити органів внутрішніх справ за місцем втрати та територіальному органу або підрозділу ДМС за місцем

видачі, який інформує про це протягом п'яти днів ДМС та Адміністрацію Держприкордонслужби. Втрачена посвідка визнається недійсною та в разі її вилучення підлягає знищенню.

Крім того обмін посвідки на тимчасове проживання здійснюється у разі зміни прізвища, імені та по батькові іноземця та особи без громадянства, та устанавлення розбіжностей у записах (невідповідності внесених до посвідки записів записам в інших документах).

Для обміну посвідки подаються:

- 1) заява, зразок якої встановлюється МВС України;
- 2) паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства (після пред'явлення повертається), та його копія;
- 3) посвідка, що підлягає обміну, а в разі її пошкодження чи втрати – довідка про звернення із заявою про втрату посвідки (довідка органів внутрішніх справ з цього питання) у довільній формі;
- 4) квитанція про сплату державного мита або документ, який підтверджує наявність пільг щодо його сплати;
- 5) документи, що підтверджують обставини, на підставі яких посвідка підлягає обміну (документи, видані компетентними органами іноземних держав, підлягають легалізації в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України).

У разі відсутності підстав для продовження строку дії посвідки на тимчасове проживання іноземець та особа без громадянства зобов'язані в семиденний строк зняти з реєстрації місце проживання та виїхати за межі України. При цьому посвідка на тимчасове проживання передається приймаючій стороні, яка зобов'язана подати її територіальному органу або підрозділові ДМС за місцем проживання іноземця та особи без громадянства протягом десяти днів з моменту зняття з реєстрації. Нездана посвідка на тимчасове проживання вважається недійсною.

4.3. Постійне проживання іноземців та осіб без громадянства на території України.

Наступним видом режиму перебування іноземців та осіб без громадянства на території України є **постійне проживання** на законних підставах. Іноземцями та особами без громадянства,

які постійно проживають в Україні на законних підставах вважаються особи, яким в Україні надано статус біженця або особи, що потребує додаткового захисту, або особи, які прибули в Україну у встановленому законом порядку, та отримали дозвіл на імміграцію, тобто – рішення спеціально уповноваженого органу державної влади, що надає право іноземцям та особам без громадянства на постійне проживання в Україні.

Відповідно до положень Закону України «Про імміграцію» дозвіл на імміграцію надається в межах *квоти імміграції* – граничної кількості іноземців та осіб без громадянства, яким передбачено надати дозвіл на імміграцію протягом календарного року. Квота імміграції встановлюється Кабінетом Міністрів України щорічно відповідно до порядку формування квоти імміграції, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983. *Квота імміграції встановлюється по таких категоріях іммігрантів:*

1) діячі науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України;

2) висококваліфіковані спеціалісти і робітники, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України;

3) особи, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 тисяч доларів США, зареєстровану у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

4) особи, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України;

5) особи, які раніше перебували в громадянстві України;

6) батьки, чоловік (дружина) іммігранта та його неповнолітні діти;

7) особи, які безперервно проживали на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Незалежно від визначеної квоти імміграції дозвіл на імміграцію надається таким категоріям осіб:

1) одному з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітям і батькам громадян України;

2) особам, які є опікунами чи піклувальниками громадян України, або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України;

3) особам, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;

4) особам, імміграція яких становить державний інтерес для України;

5) закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Повноваженнями щодо прийняття рішень щодо надання іноземцям та особам без громадянства дозволу на імміграцію наділені Державна міграційна служба та її територіальні органи та підрозділи. Компетенція щодо прийняття рішень про надання дозволу на імміграцію визначається в залежності від категорії іммігрантів. Так, до компетенції Державної міграційної служби України віднесено прийняття рішень стосовно іммігрантів, які є:

- діячами науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України;

- особами, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менш як **100** тис. доларів США, що зареєстрована в установленому порядку;

- особами, імміграція яких становить державний інтерес.

У разі необхідності ДМС може приймати рішення стосовно інших категорій іммігрантів.

Територіальними органами ДМС приймаються рішення стосовно:

- висококваліфікованих спеціалістів і робітників, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України;

- осіб, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України;

- осіб, які раніше перебували в громадянстві України;

- батьків, чоловіка (дружини) іммігранта та його неповнолітніх дітей;

- осіб, які безперервно проживали на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

У разі необхідності територіальні органи можуть приймати рішення стосовно іммігрантів позаквотової категорії (крім іммігрантів, стосовно яких рішення приймає ДМС України).

Територіальні підрозділи ДМС уповноважені приймати рішення стосовно іммігрантів, які на законних підставах перебувають на території України і є іммігрантами позаквотової категорії (крім іммігрантів, стосовно яких рішення приймає ДМС України), а саме:

- одного з подружжя, якщо інший з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітей і батьків громадян України;

- осіб, які є опікунами чи піклувальниками громадян України або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України;

- осіб, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;

- закордонних українців, подружжя закордонних українців, їх дітей у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

У разі коли заяви іммігрантів позаквотової категорії надійшли від закордонних дипломатичних установ України, їх розгляд та прийняття відповідних рішень здійснюється територіальними органами Державної міграційної служби.

Порядок провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію іноземцям та особам без громадянства, які іммігрують в Україну, поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, визначений Постановою Кабінету Міністрів України від **26 грудня 2002 р. № 1983**.

Відповідно до положень зазначеного нормативно-правового акту особа, яка відповідає категоріям осіб, які можуть отримати дозвіл на імміграцію, може звернутися із заявою про надання такого дозволу до дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном, або до підрозділів Державної міграційної служби за місцем свого проживання, якщо особа перебуває на території України на законних підставах.

Дозвіл на імміграцію надається за особистою заявою особи, яка бажає його отримати, або, за наявності поважних причин (хвороба заявника, стихійне лихо тощо), заява може надсилатися поштою або за дорученням заявника, посвідченим нотаріально, подаватися іншою особою. За неповнолітніх осіб, а також осіб, яких у встановленому порядку визнано недієздатними, заяву

про надання дозволу на імміграцію подають їх законні представники.

Якщо разом з один з батьків іммігрують неповнолітні діти, він повинен подати посвідчену нотаріально заяву іншого з батьків, про не заперечення проти імміграції дітей. У випадку відсутності такої згоди повинно бути подане рішення відповідного державного органу про залишення дітей при батькові (матері).

Для отримання дозволу на імміграцію до заяви додаються також такі документи:

- 1) три фотокартки;
- 2) паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства (після пред'явлення повертається), та копія його сторінок;
- 3) засвідчений у встановленому законодавством порядку переклад українською мовою сторінки паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, з особистими даними;
- 4) документ про місце проживання особи;
- 5) відомості про склад сім'ї (копії свідоцтва про народження, свідоцтва про шлюб, документів про усиновлення, встановлення опіки чи піклування тощо);
- 6) документ про те, що особа не є хворою на хронічний алкоголізм, токсикоманію, наркоманію або інфекційні захворювання, перелік яких визначено Міністерством охорони здоров'я;
- 7) довідка, видана компетентним органом держави попереднього проживання або її дипломатичним представництвом чи консульською установою в Україні, про відсутність судимості (у виняткових випадках такі відомості можуть бути отримані ДМС чи територіальними органами і підрозділами шляхом надсилання відповідного запиту компетентним органам іноземних держав, з якими укладено договір про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах).

Необхідність подання документів передбачених у пп. 6 та 7 не поширюється на осіб, які перебувають у шлюбі понад два роки з громадянами України, є дітьми або батьками громадян України, а також осіб, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням.

Крім зазначених документів відповідно до категорії осіб, які можуть отримати дозвіл на імміграцію подаються:

1) діячами науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України, – документ, що підтверджує підтримку їх клопотання відповідним центральним органом виконавчої влади України;

2) спеціалістами і робітниками, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України, – копії документів, що підтверджують відповідність рівня кваліфікації спеціаліста або робітника вимогам, передбаченим у переліку, затвердженому Міністерством соціальної політики;

3) особами, які здійснили інвестицію в економіку України – копія документа про державну реєстрацію іноземної інвестиції в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше **100 (ста)** тисяч доларів США;

4) особами, які є повнорідними братами чи сестрами, дідом, бабою чи онуками громадян України – копії документів, що засвідчують їх родинні стосунки з громадянами України;

5) особами, які раніше перебували в громадянстві України – документ, який підтверджує факт перебування в громадянстві України;

6) особами, які є батьками, подружжям або неповнолітніми дітьми іммігранта – копії документів, що засвідчують їх родинні стосунки з іммігрантом, і документ про те, що іммігрант не заперечує проти їх імміграції та гарантує їм фінансове забезпечення на рівні не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого в Україні;

7) особами, які безперервно проживали на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – копія документа, що підтверджує встановлення особі відповідного статусу, а також документ, що підтверджує факт безперервного проживання особи на законних підставах на території України протягом трьох років з дня встановлення їй такого статусу;

8) особами, які є опікунами чи піклувальниками громадян України, або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України, – копії документів про призначення їх опікунами чи піклувальниками або про встановлення над ними опіки чи піклування;

9) особами, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням – документи, які підтверджують, що вони або хоча б один з їх батьків, дід чи баба, повнорідні брат чи сестра народилися або постійно проживали до 16 липня 1990 року на території, яка стала територією України, а також на інших територіях, що входили до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України або УРСР;

10) особами, імміграція яких становить державний інтерес для України, – подання відповідного центрального органу виконавчої влади України;

11) закордонними українцям, (їх подружжям) – документи, що підтверджують отримання статусу закордонних українців, або копії документів, що засвідчують їх родинні стосунки із закордонними українцями.

Особи, які постійно проживають за межами України, разом із заявою про надання дозволу на імміграцію подають також, довідку про відсутність судимості (не поширюється на осіб, які перебувають у шлюбі понад два роки з громадянами України, або є дітьми чи батьками громадян України, а також осіб, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням).

Якщо за дії, пов'язані з наданням дозволу на імміграцію, законодавством України передбачена сплата державного мита або консульського збору, разом із заявою подається документ про його сплату, або документ, який підтверджує наявність пільг щодо сплати.

У разі необхідності відповідні територіальні органи і підрозділи Державної міграційної служби, які забезпечують провадження у справах з питань імміграції, можуть затребувати інші документи, що уточнюють наявність підстав для надання дозволу на імміграцію, якщо це не суперечить Закону України "Про імміграцію", а також запросити для бесіди заявників чи інших осіб.

Документи, видані компетентними органами іноземних держав, підлягають легалізації в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України. Копії цих документів, а також письмове підтвердження згоди на

імміграцію та гарантії фінансового забезпечення приймаючих осіб, які є близькими родичами, подаються нотаріально засвідченими. Документи, відомості за якими можуть змінюватися, можуть бути подані протягом шести місяців від дня їх видачі.

У разі неподання особою всіх документів до відповідних уповноважених органів, заява про надання дозволу на імміграцію не приймається.

Після отримання заяви про надання дозволу на імміграцію разом з усіма відповідними документами, від осіб, які постійно проживають за межами України закордонні дипломатичні установи України, формують документи у справу, перевіряють справжність поданих документів та відповідність їх оформлення вимогам законодавства, та надсилають через МЗС України до ДМС України разом з матеріалами справи інформацію про результати їх розгляду не пізніше ніж у місячний термін після надходження документів зі своїми пропозиціями.

У разі подання документів від осіб, які на законних підставах перебувають в Україні до територіальних підрозділів ДМС за місцем їх проживання, працівники цих підрозділів також формують справи, перевіряють справжність поданих документів та відповідність, їх оформлення вимогам законодавства, а також перевіряють підстави та законність перебування в Україні іммігрантів, а у разі потреби погоджують це питання з органами місцевого самоврядування, у межах своєї компетенції з'ясовують питання щодо наявності чи відсутності *підстав для відмови у наданні дозволу на імміграцію*, які передбачені ст. 10 Закону України «Про імміграцію». Такими підставами є:

1) засудження особи до позбавлення волі на строк більше одного року за вчинення діяння, що відповідно до законів України визнається злочином, якщо судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку (дане положення не поширюється на діячів науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України особи, та осіб які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше **100** тисяч доларів США);

2) вчинення особою злочину проти миру, воєнний злочин або злочин проти людяності та людства, як їх визначено в

міжнародному праві, або розшукуються у зв'язку із вчиненням діяння, що відповідно до законів України визнається тяжким злочином, або їм повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, досудове розслідування якого не закінчено;

3) захворювання особи на хронічний алкоголізм, токсикоманію, наркоманію або інфекційні захворювання, перелік яких визначено центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (дане положення не поширюється на діячів науки та культури, імміграція, яких відповідає інтересам України особи, та осіб які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше **100** (ста) тисяч доларів США);

4) зазначення особою, в заяві про надання дозволу на імміграцію, свідомо неправдивих відомостей чи подання підроблених документів;

5) заборона особі в'їзду на територію України;

6) та інших випадках, передбачені законами України.

У разі відсутності таких підстав територіальні підрозділи ДМС здійснюють провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію, якщо таке провадження належить до їх компетенції та у місячний термін разом з матеріалами справи надсилають до територіальних органів або підрозділів ДМС (відповідно до категорії іммігрантів) інформацію про результати їх розгляду.

Справи, прийняття рішення за якими належить до компетенції ДМС України чи територіальних органів, надсилаються територіальним органам, в інших випадках – територіальним підрозділам.

Територіальні органи і підрозділи ДМС України після отримання документів від закордонних дипломатичних установ України або територіальних підрозділів ДМС перевіряють у місячний термін правильність їх оформлення, з'ясовують у межах своєї компетенції питання щодо наявності чи відсутності підстав для відмови у наданні дозволу на імміграцію, надсилають відповідні запити до регіональних органів СБУ, Національного центрального бюро Інтерполу та Держприкордонслужби.

Регіональні органи СБУ, Національне центральне бюро Інтерполу та Держприкордонслужба проводять у межах своєї компетенції у місячний термін після надходження таких запитів перевірку з метою виявлення осіб, яким дозвіл на імміграцію не надається. Про результати перевірки інформується орган, який зробив запит. Термін перевірки може бути продовжений, але не більше ніж на один місяць.

У випадку, коли прийняття рішення щодо надання дозволу на імміграцію належить до компетенції територіальних органів і підрозділів, ці органи аналізують у місячний термін отриману від органів СБУ, Національного центрального бюро Інтерполу та Держприкордонслужби інформацію та на підставі матеріалів справи приймають *рішення про надання дозволу на імміграцію чи про відмову у наданні такого дозволу*.

У разі коли прийняття рішення щодо надання дозволу на імміграцію належить до компетенції ДМС України, територіальні органи у місячний термін аналізують отриману інформацію і надсилають до ДМС України разом з матеріалами справи дані про результати розгляду.

ДМС України перевіряє у місячний термін правильність оформлення документів, вивчає відповідність наведених підстав, щодо відношення особи до категорій осіб, яким може бути наданий дозвіл на імміграцію, з'ясовує питання щодо наявності чи відсутності підстав для відмови у наданні дозволу на імміграцію, надсилає запит до СБУ та Національного центрального бюро Інтерполу. Запит до Держприкордонслужби надсилається тільки стосовно тих осіб, клопотання яких надійшли через МЗС України.

СБУ, Національне центральне бюро Інтерполу та Держприкордонслужба проводять у межах своєї компетенції у місячний термін після надходження таких запитів перевірку щодо виявлення осіб, яким дозвіл на імміграцію не надається. Про результати перевірки надсилається інформація ДМС України. Термін розгляду може бути продовжений, але не більше ніж на один місяць.

ДМС України аналізує у місячний термін отриману від зазначених органів інформацію та на підставі матеріалів справи приймає рішення про надання дозволу на імміграцію чи про відмову у наданні такого дозволу. Загальний термін розгляду заяви про надання дозволу на імміграцію не може

перевищувати одного року з дня її подання. Рішення про надання дозволу на імміграцію чи про відмову у наданні такого дозволу діє протягом року від дня його прийняття.

Рішення ДМС, територіальних органів і підрозділів, інших органів виконавчої влади, які в межах своєї компетенції зобов'язані забезпечувати провадження у справах з питань імміграції, а також дії чи бездіяльність їх посадових та службових осіб можуть бути оскаржені відповідно до законодавства. У цьому разі провадження у справах з питань імміграції припиняється до прийняття відповідного рішення.

Орган, який прийняв рішення про надання дозволу на імміграцію, надсилає його копію протягом двох тижнів безпосередньо заявнику або через МЗС відповідній закордонній дипломатичній установі України.

Особи, які отримали дозвіл на імміграцію, якщо вони перебувають на законних підставах в Україні, зобов'язані, протягом періоду дії дозволу, звернутися до територіального підрозділу Державної міграційної служби за місцем проживання із заявою про видачу посвідки на постійне проживання. Іноземці та особи без громадянства, які отримали дозвіл на імміграцію за межами України повинні звернутися, для отримання посвідки на постійне проживання (документа, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства та підтверджує право іноземця або особи без громадянства на постійне проживання в Україні), до територіального органу ДМС за місцем проживання, протягом п'яти робочих днів після прибуття в Україну. Зразки заяв та порядок їх розгляду визначаються МВС України.

При цьому заявник повинен особисто звернутися до територіального підрозділу за місцем проживання хоч би один раз – для подання заяви про надання дозволу на імміграцію чи для отримання посвідки (у тому разі коли із поважних причин він не зміг подати заяву про надання дозволу на імміграцію особисто).

Посвідка на постійне проживання видається строком на один рік іноземцеві або особі без громадянства, які досягли шістнадцятирічного віку та іммігрували в Україну на постійне проживання.

Для оформлення посвідки на постійне проживання разом із заявою подаються:

1) паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства (після пред'явлення повертається), та його копія;

2) переклад українською мовою сторінки паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, з особистими даними, засвідчений у встановленому законодавством порядку;

3) копія рішення про надання дозволу на імміграцію;

4) квитанція про сплату державного мита або документ, який підтверджує наявність пільг щодо його сплати;

5) копія виданої податковим органом довідки про присвоєння ідентифікаційного номера (у разі її наявності);

6) чотири фотокартки іноземця та особи без громадянства розміром 3,5Х4,5 сантиметра (на матовому папері);

7) нотаріально засвідчена згода обох батьків (у разі оформлення посвідки на постійне проживання особі, що не досягла шістнадцятирічного віку).

Для оформлення посвідки на постійне проживання особам, які до прийняття рішення про припинення громадянства України постійно проживали на території України і після прийняття такого рішення залишилися постійно проживати на її території, замість копії рішення про надання дозволу на імміграцію, подається довідка про припинення громадянства України встановленого зразка, видана територіальним органом або підрозділом ДМС.

Строк дії посвідки на постійне проживання не обмежується. Посвідка на постійне проживання підлягає обміну в разі досягнення особою 25- і 45-річного віку.

Порядок оформлення, видачі та обміну посвідок на постійне проживання, а також підстави для відмови у оформленні посвідки на постійне проживання відповідають порядку оформлення, видачі, обміну та відмови у оформленні посвідок на тимчасове проживання.

Іноземець та особа без громадянства, що отримали посвідку на постійне проживання, повинні зареєструвати місце проживання, а в разі його зміни – перереєструвати в порядку, встановленому Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Крім того, слід відзначити, що обов'язковою умовою перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства на

законних підставах є наявність паспортного документа, зареєстрованого в установленому порядку. У разі втрати на території України паспортного документа іноземець та особа без громадянства повинні негайно письмово повідомити орган внутрішніх справ, який на прохання іноземця та особи без громадянства зобов'язаний видати йому про це довідку та надіслати відповідне повідомлення в Адміністрацію Держприкордонслужби. Після отримання у дипломатичному представництві чи консульській установі своєї країни паспортного документа на підставі особистої заяви іноземця та особи без громадянства та клопотання приймаючої сторони органом внутрішніх справ вирішується питання про продовження терміну перебування іноземця та особи без громадянства в Україні чи виїзду з України.

Ті іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні з дотриманням встановлених вимог користуються, як визначено у ст. 26 Конституції України тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. Зазначені особи рівні перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять та інших обставин, їм гарантуються право на життя та особисту недоторканість, право не піддаватися катуванню та жорстокому, або іншому поводженню, що принижує людську гідність, право на захист від дискримінації, свобода пересування та вільний вибір місця проживання на території України за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Такі винятки, насамперед, стосуються прав, якими можуть бути наділені лише громадяни України. Так, іноземні громадяни та особи без громадянства не наділені в Україні політичними правами, вони не можуть призначатися на окремі посади або займатися певною трудовою діяльністю, якщо це пов'язане з приналежністю до громадянства України, не можуть бути членами політичних партій України, позбавлені права участі у виборчому процесі і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування, брати участь у Всеукраїнському та місцевих референдумах.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну, зобов'язані неухильно дотримуватися Конституції та законів

України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави, шанувати традиції та звичаї народу України, використання ними наданих прав і свобод не повинно завдавати шкоди інтересам українського суспільства і держави, правам і законним інтересам громадян України та інших осіб.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Визначте види та строки дії віз.
2. Перелічіть підстави для відмови в оформленні візи.
3. Назвіть умови за яких в'їзд осіб на територію України не допускається.
4. Визначте підстави для анулювання віз.
5. Який порядок розгляду звернень про оформлення візи в Дипломатичних представництвах та Консульських установах?
6. Які існують підстави для тимчасового обмеження в'їзду на територію України?
7. Розкрийте порядок реєстрації паспортних документів у пунктах пропуску через кордон.
8. Які категорії осіб звільняються від реєстрації паспортних документів у пунктах пропуску через кордон?
9. Охарактеризуйте порядок продовження строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на Україні?
10. Назвіть підстави для відмови у продовженні строку перебування на території України.
11. Визначте порядок оформлення посвідки на тимчасове проживання.
12. Які особи можуть отримати дозвіл на імміграцію?
13. Назвіть підстави для відмови у наданні дозволу на імміграцію.

Рекомендована література

Нормативні акти

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р., № 3773-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 83. – Ст. 3014.

2. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р., № 661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.

3. Про прикордонний контроль: Закон України від 5 листопада 2009 р., № 1710-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 46.

4. Про порядок допуску і умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України: Закон України від 2 лютого 2000 р., № 1479-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13. – Ст. 245.

5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання: Закон України від 11 грудня 2003 р., № 1382-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.

6. Про імміграцію: Закон України від 07 червня 2001 р., № 2491-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197

7. Порядок формування квоти імміграції: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року № 1983 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 52. – Ст. 2400.

8. Порядок провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року № 1983 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 52. – Ст. 2400.

9. Порядок перетинання державного кордону України військовослужбовцями, військовими кораблями (суднами забезпечення) і літальними апаратами Чорноморського флоту Російської Федерації, який перебуває на території України: Указ Президента України від 13 серпня 2008 року № 706/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 61. – Ст. 2070.

10. Про порядок перетинання державного кордону України аварійно-рятувальними та аварійно-відновними формуваннями для локалізації та ліквідації надзвичайних ситуацій, зумовлених стихійним лихом, аваріями і катастрофами: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 1997 року № 912 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 35. – Ст. 1248.

11. Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, та визнання такими, що втратили чинність,

деяких постанов Кабінету Міністрів України: затверджено Постанова КМУ України від 22 червня 2011 року № 667 //Офіційний вісник України. – 2011. – № 47. – Ст. 1910.

12. Порядок оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання: затверджено Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 року № 251 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 24. – Ст. 912.

13. Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України: затверджено Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 року № 150 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 612.

14. Порядок провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення: затверджено Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2012 року № 179 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 20. – Ст. 741.

15. Порядок видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства: затверджено Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2013 року № 437 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 48. – Ст. 1722.

16. Правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію: затверджено Постанова КМУ України від 1 червня 2011 року № 567 //Офіційний вісник України. – 2011. - № 41. – Ст. 1681.

17. Про порядок заповнення машинозчитуваної зони паспортних та візових документів : Постанова КМУ України від 28 червня 1997 року № 636 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 27. – Ст. 54.

18. Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю: затверджено Постанова КМУ України від 18 серпня 2010 року № 751 // Офіційний вісник України. – 2010 р. – № 65. – Ст. 2265.

19. Інструкція про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію: затверджено Наказ МЗС України № 196 від 26 липня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 65. – Ст. 2545.

20. Інструкція з організації і здійснення перевірки документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон: затверджено Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України № 407 від 5 червня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 50. – Ст. 2003.

21. Положення про імміграційну картку: затверджено Наказ Адміністрації державної прикордонної служби України № 987 від 15 грудня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 4. – Ст. 156.

22. Інструкція про порядок прийняття органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства: затверджено Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України № 946 від 05 грудня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 1, том 2. – Ст. 43.

23. Порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби у разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, стосовно яких є доручення правоохоронних і розвідувальних органів, та порядок взаємодії органів охорони державного кордону з правоохоронними і розвідувальними органами: затверджено Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України № 412 від 9 червня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 65. – Ст. 2542.

24. Порядок дій посадових осіб органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо установа режиму в пунктах пропуску через державний кордон, здійснення контролю за його додержанням, а також організації і забезпечення взаємодії та координації контрольних органів і служб, що здійснюють різні види контролю або беруть участь у забезпеченні режиму в пунктах пропуску через державний кордон: затверджено Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України № 627 від 29 серпня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 77. – Ст. 2868.

25. Інструкція про порядок направлення до Держкомкордону доручень правоохоронних органів України щодо осіб, які прямують через державний кордон України, їх обліку та виконання: затверджено Наказ Державного комітету у

справах охорони державного кордону України № 8 від 5 січня 1996 року [Електронний ресурс] // Сайт: "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0032-96>. – Дата доступу : 10.04.2014.

26. Порядок оформлення запрошень іноземцям та особам без громадянства на отримання візи для в'їзду в Україну: затверджено Наказ МВС України № 1104 від 15 листопада 2013 року // Офіційний вісник України. – 2013. – № 99. – Ст. 3649.

27. Тимчасовий порядок розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання: затверджено Наказ МВС України № 681 від 15 липня 2013 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 74. – Ст. 2789.

28. Порядок розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства щодо продовження строку перебування на території України: затверджено Наказ МВС України від 25 квітня 2012 року № 363 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 39. – Ст. 1509.

Базова

1. Міграційне право ЄС : навч. посіб. / І. Борута, В. Р. Барський ; Представництво Європ. Коміс. в Україні. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 131 с.

2. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: Конспект лекцій : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.

Додаткова

1. Беницький О. М. Щодо визначення поняття іммігрант у національному законодавстві / Беницький О. М. // Вісник ЛДГУВС. – 2008. – № 1. – С. 148–151.

2. Москаль Г. Г. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства: питання правового регулювання // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. – № 2. – С. 110–115.

Тема 5.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРИТУЛОК В УКРАЇНІ

ЗМІСТ

1. Поняття притулку у міжнародному та національному праві.
2. Особливості правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в Україні.
3. Порядок визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.
4. Втрата та позбавлення статусу біженця та додаткового захисту.
5. Порядок надання тимчасового захисту в Україні.

Опорні поняття: притулок, біженець, додатковий захист, тимчасовий захист, пункт тимчасового розміщення біженців, правовий статус, надання статусу, позбавлення статусу, втрата статусу.

1. Поняття притулку у міжнародному та національному праві

Серед усіх прав людини визначальними є право на життя, повагу до гідності, особисту недоторканість. Ці права гарантують недоторканність фізичного існування людини, оскільки життя, честь, гідність, особиста недоторканість розглядаються як єдине і неподільне благо, яке не підлягає обмежувальній оцінці і не допускає розпорядження ним ззовні. Очевидним у цьому сенсі є те, що позбавлення особи її прав і свобод, з боку держави, або не забезпечення державою гарантій захисту таких прав зводять нанівець соціальну цінність самої людини і спонукають її самостійно рятувати себе та своїх близьких від загрози насильства або фізичного знищення. Однією з форм такого порятунку стає втеча із зони небезпеки і,

як наслідок – зміна країни проживання та пошук притулку за її межами.

Усвідомлення та визнання міжнародним співтовариством найвищою соціальною цінністю життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість та безпеку людини, спричинило необхідність вироблення уніфікованих підходів до правового регулювання надання притулку особам, які змушені покинути місце їх звичайного проживання і шукати захисту в інших державах, як на міжнародному, так і на національному рівні.

Право притулку є одним з найважливіших міжнародних інститутів захисту прав людини, який має складний, комплексний характер, пов'язаний зі співвідношенням міжнародного і національного права в його юридичній регламентації. Його визначають як сукупність правових норм, які регулюють суверенне право держави допускати на територію, давати дозвіл на перебування іноземця або особи без громадянства, що переслідується за політичними, етнічними, релігійними чи іншими мотивами (з обмеженнями, які випливають з міжнародного права), при гарантії відмови від видачі та вислання до тієї країни, де їм може загрожувати небезпека, забезпечувати користування тими самими правами й свободами, а також виконання тих самих обов'язків, які мають громадяни держави, за винятками, встановленими конституцією, законами, міжнародними договорами, судовою практикою тощо.

Інститут притулку є одним з найдавніших правових інститутів, який був відомий на всіх етапах розвитку суспільства, і у кожен історичний період мав свій юридичний зміст, особливі риси і форми. Його становлення має тісний зв'язок із звичаями та традиціями, історією держави, міжнародних відносин, міжнародних звичаїв і права.

Притулок незалежно від походження й значення з'явився для виконання соціальної функції – обмеження сваволі осіб, які були наділені владою, хоча ним часто зловживали. У давнину притулком користувалося широке коло осіб, передовсім ненавмисні або випадкові убивці, раби, а також усі, хто шукав порятунку від переслідувань. Інститут притулку виконував превентивну функцію щодо застосування смертної кари, неконтрольованого пролиття крові та покарання без належної

судової процедури. У процесі розвитку інституту притулку виділилися дві основні його форми – релігійна та світська.

За часів рабовласництва притулок існував як релігійний (який передбачав захист особам, що його потребували з боку релігійних організацій (монастирів, храмів, церков) незалежно від місцезнаходження такої релігійної організації, та широко застосовувався в усіх світових релігіях, причому на Заході, незважаючи на те, що влада мала світський характер, релігійний притулок порівняно зі Сходом мав ширше й змістовніше застосування), так і світський, який передбачав надання захисту з боку іншої держави, який спершу набув лише територіального характеру.

Середньовіччя та ера буржуазних революцій привнесли до світської форми притулку крім територіальної ще дипломатичний (іноді його ще називають екстериторіальним, під яким розуміється захист від місцевої державної юрисдикції, що надається особам у дипломатичних установах (посольствах, консульствах, місіях тощо), на військових і торговельних кораблях, літаках, які перебувають на іноземній території) та політичний характер. Останній, внаслідок буржуазної революції, набув правової норми про надання притулку політичним емігрантам і зобов'язаний своїм походженням відмінностям у політичному та правовому розвитку європейських держав.

Протягом ХХ століття війни, міжнародні конфлікти, революції, численні соціальні катаклізми призвели до того, що поневолення, страх, насильство, відчай, відчуження стали складовими життєдіяльності. Внаслідок чого великі маси людей були змушені покинути місце їх звичайного проживання і шукати притулок в інших державах.

За таких умов свого подальшого розвитку набуло й питання надання таким особам притулку. З першої половини ХХ століття та до середини другої половини ХХ століття, враховуючи активізацію створення міжнародних інституцій, спрямованих на підтримання миру та захист прав людини, відбулося остаточне формування інституту притулку у сучасному розумінні, та вироблення уніфікованих підходів до визначення поняття притулку та правового статусу осіб, які потребують захисту (пізніше вони лише уточнювалося).

При цьому, слід зазначити, що вже к середині ХХ століття, міжнародною правовою доктриною інститут дипломатичного притулку став засуджуватися. Зокрема, Віденська конвенція про дипломатичні зносини від **18 квітня 1961 року** встановила, що приміщення представництв не повинні використовуватись для цілей, не сумісних зі здійсненням функцій дипломатичного представництва (хоча, залишки цього явища притаманні окремим регіонам світу, зокрема латиноамериканському, особливо тоді, коли втікач від переслідувань є політичним біженцем). Таким чином, у світовій спільноті офіційно визнаним, з середини ХХ століття й дотепер вважається *територіальний притулок*, під яким розуміється можливість звернутися за захистом від переслідувань на території іноземної держави, та право держави яке зумовлене державним суверенітетом використовувати власну територію для поширення своєї юрисдикції на іноземця (іноземного громадянина або особи без громадянства) з метою захисту від посягань на його життя, особистість), який став загальноновизнаним принципом міжнародного права і дістав своє закріплення передусім у Загальній декларації прав людини від **10 грудня 1948 року**, Конвенції ООН від **28 липня 1951 року** «Про статус біженців» та Протоколі до неї від **31 січня 1967 р.**, а також у Декларації ООН про територіальний притулок від **14 грудня 1967 року**.

Ці документи є основоположним у сфері реалізації права на притулок. Вони визначають мінімальні необхідні норми поведіння з біженцями, в тому числі неприпустимість дискримінації біженців з боку держави перебування з ознак раси, релігії чи етнічних ознак. В них також міститься перелік основних прав біженців, визнається їх статус, є окремі положення щодо права на діяльність, яка приносить прибуток, і на соціальне забезпечення, положення про посвідчення особи та проїзні документи, а також щодо застосування оподаткування та прав біженців на вивезення свого майна.

Відповідно до положень цих нормативно-правових актів, особи, що отримали притулок, від інших категорій іноземців, які перебувають на території держави, відрізняються специфічним правовим статусом. Це є наслідком того, що надання притулку фізичній особі виконує захисну функцію з метою припинення посягань на її життя, права, особистість, свободу. Особливість

такого статусу полягає у тому, що особа, яка зазнає переслідувань, користується можливістю виїзду з держави перебування, навіть шляхом нелегального перетину кордону. Та країна, до якої втікач від переслідувань звернувся за захистом не може відмовити цій особі в тимчасовому або постійному проживанні та не може висилати чи примусово повернути втікача до країни, де він зазнав переслідування, а також притягнути його до відповідальності за незаконний перетин кордону.

Але положення цих нормативно-правових актів не поширюються на осіб, стосовно яких є вагомі підозри, що вони здійснили злочини проти миру та людства, тяжкі злочини неполітичного характеру чи інші дії, що суперечать цілям та принципам ООН.

Подальший розвиток положення універсальних міжнародних актів щодо надання притулку отримали на регіональному рівні у Конвенції Організації африканської єдності **1969** року з конкретних аспектів проблем біженців в Африці, у Європейській декларації про територіальний притулок у **1977** року, Картахенській декларації про біженців **1984** року, у Європейській угоді про передачу відповідальності за біженців у **1980** року, у Конвенції, яка визначає держави, відповідальні за розгляд заяв про надання притулку, поданих в одній із держав – членів Європейського співтовариства (Дублінська конвенція) **1990** року, Угоді СНД про допомогу біженцям та вимушеним переселенцям **1993** року та у інших документах.

Визначними актами для Європи та України, які стосуються проблем біженців, стали рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № **R (2000) 9** від **3** травня **2000** року «Про тимчасовий захист» і № **Rec (2001) 18** від **27** листопада **2001** року «Про додатковий захист» та Директива Ради Європейського Союзу № **2001/55/EC** від **20** липня **2001** року «Про мінімальні стандарти стосовно надання тимчасового захисту у світлі масового припливу переміщених осіб та про заходи по сприянню збалансованості зусиль країн-членів щодо розміщення таких осіб та подолання його наслідків», якими було запроваджено інститут допоміжного та тимчасового захисту.

До прийняття цих актів в Європі (на території Африки та Центральноамериканському регіоні поняття осіб, які потребують захисту було розширено в середині другої половини ХХ ст.) положення Конвенції 1951 року та Протоколу 1967 року до неї, поширювалися лише на осіб які можуть надати уряду держави отриманого притулку докази того, що у країні свого попереднього перебування (проживання) він дійсно міг зазнати чи зазнав переслідувань за ознаками віросповідання, раси, належності до політичних організацій і світоглядних орієнтацій з боку держави. Отже, на «екологічних», «техногенних» біженців і жертв зовнішньої агресії та природних катастроф, а також осіб які внаслідок інших обставин, що загрожують їх життю, безпеці чи свободі вимушені шукати захисту положення цих міжнародних актів не поширювалися. З прийняттям рекомендацій «Про тимчасовий захист» 2000 року і «Про додатковий захист» 2001 року до осіб, які можуть отримати притулок були віднесені й інші категорії осіб, які не підпадають під дію Конвенції 1951 р. та Протоколу до неї 1967 р., але потребують захисту.

Таким чином, *інститут притулку* складає розроблений міжнародним співтовариством і схвалений ООН, МОМ, УВКБ ООН механізм захисту та охорони осіб, що переслідуються з боку своїх національних урядів та властей, від конкретних посягань на їх гідність, життя, здоров'я і честь, або осіб, які вимушені шукати захисту внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження, що викликає загрозу природним і невід'ємним правам людини.

В Україні право на отримання притулку на території України знайшло своє закріплення на Конституційному рівні. Основним законом це право віднесено до невід'ємних основоположних прав людини. В січні 2002 р. Україна приєдналася до Конвенції про статус біженців 1951 року та її протоколу 1967 року. Крім того, Україна постійно співпрацює з іншими державами, Управлінням Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, іншими міжнародними організаціями з метою вдосконалення правового статусу біженців. Але, слід відзначити, що за радянських часів

правової бази щодо захисту біженців яка б могла слугувати основою при розробці українського законодавства зазначеної категорії осіб, практично не існувало. Тому перший закон «Про біженців» 1993 року мав недоліки й ускладнював правозастосовну діяльність щодо реалізації права на притулок, у зв'язку з чим у червні 2001 р. Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону України «Про біженців», зробивши серйозний крок щодо вдосконалення попереднього закону. Але положення цього закону не враховували інститути додаткового та тимчасового захисту. Тому, з метою удосконалення законодавства щодо біженців шляхом урахування документів у сфері міграції, прийнятих Радою Європи та Європейським Союзом, що є складовою інтеграції України до ЄС у сфері міграції, було розроблено й прийнято 8 липня 2011 року новий Закон України який має назву «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Цим законом визначено порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні

2. Особливості правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в Україні

Відповідно до положень Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» *біженцем* визнається особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань. Ці

положення відповідають змісту Конвенції про статус біженців 1951 р. і Протоколу щодо статусу біженців 1967 р.

Додатковим захистом згідно з положеннями зазначеного закону є форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок обставин, які загрожують їх життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо таких осіб смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Таким чином, отримати статус біженця або особи, яка потребує додаткового захисту може особа, яка перебуває у іноземному громадянстві або є особою без громадянства, і на території держави своєї громадянської належності або постійного проживання не може отримати належний захист від переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, або можуть бути піддані смертній карі або тортурам, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню з боку державних органів у цій державі.

Іноземці або особи без громадянства, які у встановленому порядку визнані біженцями в Україні або особами, які потребують додаткового захисту, вважаються особами, які постійно проживають в Україні з моменту прийняття рішення про визнання цих осіб біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, або особами, які безстроково на законних підставах перебувають на території України.

Основою правового статусу та системи захисту біженців чи осіб, які потребують додаткового захисту, є гарантія їх невисилання або примусового повернення до країни, з якої вони прибули та де їх життю або свободі загрожує небезпека.

В міжнародній практиці принцип невисилання застосовується не лише щодо визнаних біженців, а й поширює свою дію на шукачів притулку, котрі перебувають як на території країни, так і звертаються із заявою щодо надання притулку безпосередньо на кордоні. Зазначений принцип

закріплено не лише в міжнародних договорах, він також є складовою міжнародного звичаєвого права і має обов'язковий характер для України. Тобто, особа набуває певних прав уже на стадії звернення до держави із проханням про надання захисту, ще до отримання спеціального статусу.

Так, відповідно до положень Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», особа, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, *має право на:*

- тимчасове працевлаштування, навчання, медичну допомогу в порядку, встановленому законодавством України;
- проживання у родичів, у готелі, піднаймання житлового приміщення або користування житлом, наданим у пункті тимчасового розміщення біженців;
- безоплатну правову допомогу в установленому порядку;
- конфіденційне листування з УВКБ ООН, право на відвідання співробітниками УВКБ ООН;
- та інші права, передбачені Конституцією та законами України для іноземців та осіб без громадянства, які законно перебувають на території України.

Але з набуттям певних прав, така особа набуває й певні *обов'язки:*

- подати відповідному органу міграційної служби відомості, необхідні для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
- відбути до визначеного місця тимчасового проживання у разі одержання направлення органу міграційної служби;
- проходити медичне обстеження на вимогу органів міграційної служби;
- з'являтися до відповідного органу міграційної служби у визначений ним строк;
- повідомляти орган міграційної служби, до якого було подано заяву про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про свої поїздки за межі адміністративно-територіальної одиниці.

Особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і

громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Так, у ст. 15 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» визначено, що біженці та особи, яких визнано такими, що потребують додаткового захисту, мають рівні з громадянами України права на:

- пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом;

- працю;

- провадження підприємницької діяльності, не забороненої законом;

- охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

- відпочинок;

- освіту;

- свободу світогляду і віросповідання;

- направлення індивідуальних чи колективних письмових звернень або особисте звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів;

- володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, та користування житлом, наданим у місці проживання;

- оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

- звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

- безоплатну правову допомогу в установленому порядку.

Крім того особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права у шлюбних та сімейних відносинах.

Визначений перелік прав біженців та осіб, які потребують додаткового захисту у не є вичерпним, оскільки права і обов'язки іноземців та осіб без громадянства в Україні є досить широкими та різноманітними. Вони передбачені усіма галузями українського законодавства: конституційним, адміністративним, цивільним, трудовим, сімейним, кримінальним тощо, у зв'язку з цим, особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, користується іншими правами і свободами, передбаченими Конституцією та законами України.

Наявність доволі широкого кола прав у біженців та осіб, які потребують додаткового захисту породжує й відповідні обов'язки. Такі особи зобов'язані додержуватися Конституції та законів України, виконувати рішення і розпорядження органів виконавчої влади, регіонального та місцевого самоврядування, виконувати вимоги державних органів та посадових осіб. Крім того ст. 16 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» встановлені спеціальні зобов'язання щодо біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, а саме:

- повідомляти протягом десяти робочих днів орган міграційної служби за місцем проживання про зміну прізвища, складу сім'ї, сімейного стану, зміну місця проживання, про набуття громадянства України або іншої держави, отримання притулку або дозволу на постійне проживання в іншій державі;

- знятися з обліку і стати на облік у відповідному органі міграційної служби за новим місцем проживання у разі зміни місця проживання і переїзду до іншої адміністративно-територіальної одиниці України;

- проходити щорічну перереєстрацію у строки, встановлені органом міграційної служби за місцем проживання.

Слід мати на увазі й окремі аспекти правового регулювання статусу осіб, які потребують додаткового захисту та біженців, які визначаються законодавством про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Так, законодавством щодо таких осіб встановлено й певні обмеження порівняно з обсягом прав і обов'язків громадян України – це відповідає світовій практиці і узгоджується з міжнародно-правовими документами. Так іноземці та особи без громадянства у тому числі й біженці, та

особи які потребують додаткового захисту, відповідно до законодавства України не можуть перебувати на державній службі, брати участь в управлінні державними справами, не можуть обирати і бути обраними до органів державної влади та самоврядування, а також брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах тощо. Також на таких осіб не поширюється обов'язок щодо проходження військової або альтернативної служби.

3. Порядок визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту

Порядок розгляду в Україні заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату, позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту визначено у законі «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та деталізовано у Наказі МВС України № 649 від 7 вересня 2011 року, яким затверджені Правила розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Відповідно до положень законодавства, для вирішення питання щодо отримання статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, іноземець або особа без громадянства повинні подати (особисто або через представника) відповідну заяву до органу міграційної служби України.

До заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, додаються документи, що посвідчують особу заявника, а також документи та матеріали, що можуть бути доказом наявності умов для визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. У разі якщо у заявника відсутні документи, що посвідчують його особу, або такі документи є фальшивими, він повинен повідомити про цю обставину в заяві про визнання біженцем або особою, яка

потребує додаткового захисту, а також викласти причини виникнення зазначених обставин.

У разі якщо у заявника відсутні документи, що посвідчують його особу, особисті дані попередньо, до встановлення особи, записуються за його вказівкою, про що зазначається в реєстраційному листку на особу та робиться відповідний запис на заяві про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

До заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, додаються також по чотири фотокартки заявника та членів його сім'ї, які не досягли вісімнадцятирічного віку, відомості про яких внесено до заяви.

Для звернення до органів міграційної служби з приводу набуття статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту в залежності від порядку та підстав прибуття до України встановлені спеціальні строки.

У разі, якщо умови, внаслідок яких особа може бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, виникли під час тимчасового перебування особи на законних підставах в Україні, така особа повинна звернутися до органу міграційної служби із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, до закінчення строку перебування на території України.

Якщо іноземець або особа без громадянства прибула в Україну внаслідок дії обставин, за яких особа може бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, та перетнула державний кордон України в порядку, встановленому законодавством України, вона повинна протягом п'яти робочих днів звернутися до відповідного органу міграційної служби із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

У разі, якщо особа незаконно перетнула державний кордон України, з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, така особа повинна без зволікань звернутися або безпосередньо до відповідного органу міграційної служби, або до посадової особи Державної прикордонної служби України. При цьому така особа повинна надати посадовій особі Держприкордонслужби пояснення про причини незаконного перетинання державного кордону

України. У разі відсутності у такої особи документів, що посвідчують її особу, або якщо такі документи є фальшивими, про це вказується в поясненні з викладенням причини зазначених обставин. Під час надання пояснень, за необхідності, особі, яка не володіє українською або російською мовами, надається перекладач з мови, якою така особа може спілкуватися. Після надання пояснень така особа, протягом 24 годин повинна бути передана посадовими особами Державної прикордонної служби України представнику органу міграційної служби.

Дотримання цієї процедури є підставою для звільнення від відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України та незаконне перебування на території України протягом часу, необхідного для подання заяви.

Після звернення іноземця або особи без громадянства із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, до органу міграційної служби, цей орган протягом одного робочого дня встановлює особу заявника, та інші необхідні відомості, інформує заявника (при необхідності через перекладача), про умови, за яких в Україні він може бути визнаний біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту про його права та обов'язки, а також про наслідки невиконання обов'язків, та здійснює перевірку наявності підстав, за яких заявнику може бути відмовлено в прийнятті такої заяви. Такими підставами відповідно до положень ч. 6 ст. 5 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» є спроба заявника видати себе за іншу особу, або якщо заявнику раніше було відмовлено у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, за відсутності умов, за яких статус біженця чи особи яка потребує додаткового захисту надається, якщо зазначені умови не змінилися.

У разі наявності підстав для відмови в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби ухвалює *рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту*, та видає особі письмове повідомлення про відмову в прийнятті заяви із зазначенням підстав для відмови.

У разі відсутності підстав, для відмови в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби реєструє заяву та видає заявникові *довідку про звернення за захистом в Україні*, яка є документом, що засвідчує законність перебування особи на території України на період, що розпочинається з моменту звернення особи із заявою і є дійсною для реалізації прав і виконання обов'язків, передбачених законодавством, до остаточного визначення статусу такої особи чи залишення нею території України. Довідка про звернення за захистом в Україні, видається їй у разі оскарження рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. У такому разі довідка видається строком на два місяці з подальшим щомісячним продовженням її дії на весь час розгляду заяви або скарги.

Протягом п'ятнадцяти робочих днів, з дня реєстрації заяви, орган міграційної служби проводить співбесіду із заявником, його дактилоскопію, розглядає відомості, наведені в заяві та при необхідності встановлює інші необхідні факти та вимагає додаткові відомості. У разі, необхідності заявнику надається перекладач. Всі документи, які подаються заявником, та інші додаткові документи необхідні для вирішення питання, щодо визнання іноземця або особу без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту оформлюються у вигляді особової справи.

Одночасно з оформленням документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, дитини, розлученої із сім'єю, орган міграційної служби вживає всіх можливих заходів для розшуку батьків або інших законних представників неповнолітньої особи, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.

За результатами розгляду матеріалів необхідних для вирішення питання, щодо визнання іноземця або особу без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту орган міграційної служби приймає *рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, або про відмову в оформленні документів для вирішення зазначеного питання*, яке оформлюється наказом керівника

органу міграційної служби, на підставі письмового висновку працівника, який веде справу.

Рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питань щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту може бути прийняте у разі якщо заява є очевидно необґрунтованою, тобто якщо у заявника відсутні умови, за яких особа може бути визнана біженцем, або особою, яка потребує додаткового захисту, а також якщо заява носить характер зловживання – тобто, заявник з метою визнання його біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, видає себе за іншу особу, а так само якщо заявнику, вже було відмовлено у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, у зв'язку з відсутністю підстав, передбачених для надання такого статусу, якщо зазначені умови не змінилися.

У разі прийняття рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби протягом трьох робочих днів з дня його прийняття надсилає заявнику або його законному представнику письмове повідомлення з викладенням причини відмови і роз'ясненням порядку оскарження такого рішення.

У разі оскарження рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту орган міграційної служби до прийняття рішення за скаргою залишає на зберігання документи, що посвідчують особу заявника, та інші документи, а також інформує про це протягом трьох робочих днів орган внутрішніх справ за місцем проживання особи.

У разі невикористання особою права на оскарження протягом п'яти робочих днів з дня її письмового повідомлення про прийняття рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби вилучає у такої особи довідку про звернення за захистом в Україні, інформуючи про це орган внутрішніх справ за місцем проживання особи протягом трьох робочих днів, та повертає особі документи, що посвідчують особу заявника, та інші документи, що перебувають на зберіганні в органі міграційної служби.

У разі прийняття *рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту*, орган міграційної служби продовжує строк дії довідки про звернення за захистом в Україні.

Оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту здійснюється органами міграційної служби протягом двох місяців з дня прийняття такого рішення. Цей строк може бути продовжено керівником органу міграційної служби за вмотивованим поданням працівника, який розглядає заяву, але не більш як до трьох місяців.

Під час вирішення питання про визнання іноземця або особи без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту органом міграційної служби протягом зазначеного терміну з метою виявлення додаткової інформації, необхідної для оцінки справжності фактів, повідомлених заявником або його законним представником, проводяться співбесіди з заявником, спільно з органами СБУ проводиться перевірка обставин, за наявності яких заявника не може бути визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та за необхідності (у разі відсутності у заявника документів, що посвідчують особу, або якщо такі документи є фальшивими) проводиться ідентифікація особи заявника, а також збирається інша інформація, яка може сприяти встановленню справжніх фактів стосовно особи, яка бажає отримати статус біженця або особи яка потребує додаткового захисту. Усі документи, отримані або підготовлені органом міграційної служби під час вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, долучаються до особової справи заявника.

Протягом терміну вирішення питання про визнання іноземця або особи без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту орган міграційної служби направляє особу, яка подала заяву на медичне обстеження, що проводиться в порядку, визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я.

За результатами комплексного та системного вивчення документів, наявних в особовій справі заявника, перевірки

фактів, що стосуються країни походження, в тому числі законів і інших нормативно-правових актів країни походження заявника і порядок їх застосування, а також інформації повідомленої заявником, або його законним представником, про те, що заявник був або може стати об'єктом переслідування чи об'єктом завдання серйозної шкоди, посадова особа органу міграційної служби готує письмовий висновок щодо визнання або відмови у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Особова справа заявника разом з письмовим висновком органу міграційної служби, який розглядав заяву, надсилається до Державної міграційної служби України для прийняття остаточного рішення за заявою.

Остаточне рішення щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, чи про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (у тому числі стосовно неповнолітніх дітей, членів сім'ї заявника або таких, які знаходяться під його опікою чи піклуванням, відомості про яких внесені до анкети заявника та які перебувають з ним на території України) приймається, на підставі всебічного вивчення та оцінки всіх документів та матеріалів, що можуть бути доказом наявності умов для визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, ДМС України протягом місяця з дня отримання особливої справи заявника та письмового висновку органу міграційної служби, який розглядав заяву. Строк прийняття рішення може бути продовжено керівником ДМС України, але не більш як до трьох місяців.

ДМС України може вимагати подання додаткової інформації від органу міграційної служби, який здійснював розгляд заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту та звертатися з відповідними запитам до МЗС України, СБУ, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, з метою отримання відомостей які можуть сприяти встановленню справжніх фактів стосовно особи, особова справа якої розглядається.

Документи, отримані або підготовлені ДМС України під час прийняття рішення за заявою про визнання біженцем або

особою, яка потребує додаткового захисту, долучаються до особової справи заявника.

Прийняте рішення ДМС України щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, чи про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту протягом трьох робочих днів з дня його прийняття надсилається разом з особовою справою заявника до органу міграційної служби, який розглядав заяву.

У разі якщо прийнято *рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту*, орган міграційної служби протягом семи робочих днів з дня отримання такого рішення видає кожній особі, яка досягла шістнадцятирічного віку, *посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту*, яке є паспортним документом, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його біженцем, або особою яка потребує додаткового захисту в Україні і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених законодавством України. Відомості про членів сім'ї біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, які не досягли шістнадцятирічного віку, зазначаються у посвідченні біженця чи посвідченні особи, яка потребує додаткового захисту, одного з батьків, а в разі відсутності батьків – діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри, опікунів чи піклувальників або іншої особи, яка до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, взяла на себе відповідальність за виховання та утримання дітей.

У разі якщо видача посвідчення необхідна для реалізації неповнолітньою особою, своїх прав на освіту, лікування тощо, за клопотанням батьків чи законних представників, погодженим з навчальним чи лікувальним закладом тощо, такій особі може бути, як виняток, видано відповідне посвідчення до досягнення нею шістнадцятирічного віку.

Дитині, розлученій із сім'єю, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, видається до досягнення шістнадцятирічного віку.

Для оформлення посвідчення біженця подаються такі документи:

- 1) заява-анкета;

2) копія рішення про визнання іноземця або особи без громадянства біженцем в Україні;

3) дві фотокартки розміром **35 x 45** міліметрів кожного члена сім'ї біженця віком до шістнадцяти років, який перебуває з ним в Україні;

4) паспортний документ іноземця або документи, що підтверджують особу без громадянства;

5) платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або документ про звільнення від сплати державного мита.

Під час видачі посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, довідка про звернення за захистом в Україні вилучається.

Посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, є підставою для реєстрації в органі міграційної служби за місцем проживання біженця або особи, яка потребує додаткового захисту.

Посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, видається строком на п'ять років.

Під час перереєстрації біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби за місцем їх проживання продовжує дію посвідчення біженця або особи, яка потребує додаткового захисту.

Посвідчення підлягає обміну в разі повного використання сторінок, призначених для продовження строку його дії, зміни прізвища та імені біженця, виявлення розбіжностей у записах, непридатності його для використання. Обмін посвідчення проводиться протягом семи робочих днів після прийняття відповідного рішення територіальним органом міграційної служби за місцем проживання біженця.

У разі втрати посвідчення біженець зобов'язаний протягом трьох робочих днів повідомити про це орган внутрішніх справ, а також територіальний орган ДМС за місцем проживання. Нове посвідчення видається на підставі рішення територіального органу міграційної служби протягом семи робочих днів з дня його прийняття.

У разі якщо ДМС України прийнято *рішення про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту*, головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі протягом семи

робочих днів з дня його отримання надсилає або видає особі, стосовно якої прийнято зазначене рішення, письмове повідомлення з викладенням причин відмови і роз'ясненням порядку оскарження такого рішення.

Рішення про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту приймається щодо особи:

– яка вчинила злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві;

– яка вчинила злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів;

– яка винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам Організації Об'єднаних Націй;

– стосовно якої встановлено, що умови, за яких статус біженця або особи, яка потребує додаткового захисту може бути наданий, відсутні;

– яка до прибуття в Україну була визнана в іншій країні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

– яка до прибуття в Україну з наміром бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, перебувала в третій безпечній країні (не поширюється на дітей, розлучених із сім'ями, а також на осіб, які народилися чи постійно проживали на території України, а також їх нащадків (дітей, онуків).

У разі оскарження рішення про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби, до прийняття рішення за скаргою, залишає на зберігання національний паспорт та інші документи (якщо такі є в особовій справі заявника), а також інформує про це протягом трьох робочих днів орган внутрішніх справ за місцем проживання особи. Довідка про звернення за захистом в Україні продовжується.

У разі невикористання особою права на оскарження протягом п'яти робочих днів з дня її письмового повідомлення про прийняте рішення, орган міграційної служби вилучає у такої особи довідку про звернення за захистом в Україні,

інформуючи про це орган внутрішніх справ за місцем проживання особи протягом трьох робочих днів, та повертає особі національний паспорт та інші документи (якщо такі є в особовій справі заявника), що перебувають на зберіганні в органі міграційної служби.

Особа, яка отримала повідомлення про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і не використала право на його оскарження, повинна залишити територію України в установлений строк, якщо немає інших законних підстав для перебування в Україні.

Таким чином, процедура визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту відбувається у декілька етапів. На першому етапі відбувається попередній розгляд заяви за результатами якого приймається рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, або про відмову в оформленні документів. У разі позитивного рішення, на наступному етапі відбувається подальше більш детальне вивчення всіх матеріалів, які стосуються вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, за результатами якого готується письмовий висновок щодо визнання або відмови у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. На заключному етапі відбувається прийняття рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, чи про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

4. Втрата та позбавлення статусу біженця та додаткового захисту

Статус біженця та додатковий захист не є довічними, особа може бути позбавлена такого статусу, або він може бути втрачений, крім того, законодавством передбачена можливість скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Так, відповідно до положень ст. 11 Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» статус біженця та додатковий захист втрачається у разі, якщо особа:

1) добровільно знову скористалася захистом країни громадянської належності (підданства);

2) набула громадянства України або добровільно набула громадянства, яке мала раніше, або набула громадянства іншої держави і користується її захистом;

3) добровільно повернулася до країни, яку вона залишила чи за межами якої перебувала внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань;

4) будучи особою без громадянства, може повернутися в країну свого попереднього постійного проживання, оскільки обставин, за яких її було визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, більше не існує (не поширюється на осіб, які можуть навести достатні обґрунтування, які впливають з попередніх переслідувань, для своєї відмови повернутися в країну свого попереднього постійного проживання);

5) отримала притулок чи дозвіл на постійне проживання в іншій країні;

6) не може відмовлятися від користування захистом країни своєї громадянської належності, оскільки обставин, на підставі яких особу було визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, більше не існує (не поширюється на осіб, які можуть навести достатні обґрунтування, які впливають з попередніх переслідувань, для своєї відмови користуватися захистом країни своєї громадянської належності).

Крім того особа може бути позбавлена статусу біженця або додаткового захисту, якщо вона займається діяльністю, що становить загрозу національній безпеці, громадському порядку, здоров'ю населення України.

Підставами для скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, є повідомлення такою особою, недостовірних відомостей або пред'явлення фальшивих документів, що стали підставою для визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Рішення про втрату або позбавлення статусу біженця або додаткового захисту чи скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, приймається ДМС України за поданням органу міграційної служби за місцем проживання біженця чи особи, яка потребує

додаткового захисту, на підставі всебічного вивчення і оцінки документів та матеріалів, які містяться у особовій справі та подаються разом із поданням.

У поданні про втрату або позбавлення статусу біженця або додаткового захисту чи про скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, мають бути викладені обставини та долучені документи, що підтверджують наявність підстав для втрати або позбавлення статусу біженця чи додаткового захисту або для скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту

Підставою для подання про позбавлення чи втрату статусу біженця або додаткового захисту, або про скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, може бути клопотання органу Служби безпеки України, іншого органу державної влади. Крім того, підставою для подання про втрату статусу біженця або додаткового захисту може бути й особиста заява біженця або особи, яка отримала додатковий захисту.

Рішення про втрату або позбавлення статусу біженця або додаткового захисту чи скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту чи про відсутність підстав для втрати чи позбавлення статусу біженця або додаткового захисту чи скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту приймається протягом місяця з дня отримання подання та особової справи. Строк прийняття рішення може бути продовжено керівником ДМС України, але не більш як до трьох місяців.

Рішення ДМС України протягом трьох робочих днів з дня його прийняття надсилається разом з особовою справою біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, до органу міграційної служби за місцем проживання такої особи.

Орган міграційної служби за місцем проживання особи, стосовно якої прийнято рішення про втрату або позбавлення статусу біженця або додаткового захисту чи скасовано рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, протягом семи робочих днів з дня його отримання надсилає або видає їй письмове повідомлення з

викладенням причин такого рішення і роз'ясненням порядок його оскарження.

Протягом п'яти робочих днів з дня її письмового повідомлення про прийняття рішення про втрату або позбавлення її статусу біженця чи статусу додаткового захисту або скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, орган міграційної служби вилучає у такої особи посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту в Україні, та проїзні документи для виїзду за кордон або визнає їх недійсними, про що інформується орган внутрішніх справ за місцем проживання особи протягом трьох робочих днів, та повертає особі національний паспорт та інші документи (якщо такі є в особовій справі заявника), що перебувають на зберіганні в органі міграційної служби. Така особа повинна залишити територію України в установлений строк, якщо вона не має інших встановлених Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» законних підстав для перебування в Україні.

У разі оскарження такого рішення орган міграційної служби до прийняття рішення за скаргою залишає на зберіганні національний паспорт та інші документи (якщо такі є в особовій справі заявника), видає такій особі під підпис довідку про звернення за захистом в Україні, строком на два місяці з подальшим щомісячним продовженням її дії на весь час розгляду скарги, а також інформує про це протягом трьох робочих днів орган внутрішніх справ за місцем проживання особи.

5. Порядок надання тимчасового захисту в Україні

У сучасному світі останнім часом постійно відбуваються процеси конфронтації, які супроводжуються людськими трагедіями. У багатьох регіонах світу спостерігаються безпрецедентні потоки осіб, які вимушені залишити свої країни, для того щоб вберегтися від наслідків зовнішньої агресії, окупації, громадянських війн, та інших обставин, які можуть загрожувати їх життю та особистій недоторканності, та шукати захисту на території інших країн. Світове демократичне суспільство постійно стикається з необхідністю надання таким

особам гуманітарної, медичної та інших видів допомоги. З метою врегулювання статусу таких осіб, та правових механізмів їх захисту на міжнародному рівні були визначені мінімальні стандарти стосовно надання тимчасового захисту осіб, які масово припливають із зон конфліктів та визначені заходи щодо сприяння збалансованості зусиль країн-членів Європейського союзу щодо розміщення таких осіб та подолання його наслідків. (Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № **R (2000) 9** від **3** травня **2000** року «Про тимчасовий захист», та Директива Ради Європейського Союзу № **2001/55/EC** від **20** липня **2001** року «Про мінімальні стандарти стосовно надання тимчасового захисту у світлі масового припливу переміщених осіб та про заходи по сприянню збалансованості зусиль країн-членів щодо розміщення таких осіб та подолання його наслідків»)

Україна, як одна з держав що поважає гуманітарні та демократичні цінності, не може залишатися осторонь від процесу надання допомоги таким особам, у зв'язку з чим, з метою захисту прав осіб, яким у країні походження чи постійного перебування загрожує небезпека їх життю, здоров'ю, особистій недоторканості, честі, гідності внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження Законом України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" передбачено можливість надання таким особам тимчасового захисту, який є винятковим, обмеженим у часі практичним заходом.

Тимчасовий захист в Україні надається Кабінетом Міністрів України іноземцям та особам без громадянства, які масово прибули в Україну з країни, що має спільний кордон з Україною, на строк до припинення обставин у країнах їх походження, у зв'язку з якими вони змушені були прибути на територію України, але не більш як на один рік. Строк тимчасового захисту може бути продовжено, але не більш як на один рік.

Кожній повнолітній особі, яка належить до осіб, яким надано тимчасовий захист, територіальним органом міграційної служби видається посвідчення особи, якій надано тимчасовий

захист в Україні, яке є паспортним документом, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує тимчасового захисту, і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених законодавством України. Посвідчення визнається дійсним протягом періоду надання тимчасового захисту.

Відомості про дітей, які не досягли вісімнадцятирічного віку, зазначаються у посвідченні одного з батьків, у яке вклеюються їх фотокартки. У посвідченні другого з батьків зазначається номер посвідчення, до якого внесено відомості про дітей. У разі відсутності батьків відомості про дітей, які не досягли вісімнадцятирічного віку, вносяться до посвідчення діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри, опікунів чи піклувальників або іншої особи, яка до прибуття в Україну добровільно чи за звичаєм країни походження взяла на себе відповідальність за виховання та утримання дітей.

Посвідчення оформлюється протягом одного робочого дня з моменту подання особою заяви про отримання посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист, а в разі відсутності документів, що посвідчують особу, або, якщо такі документи є підробленими, - після проведення ідентифікації.

В разі зміни прізвища та імені особи, яка потребує тимчасового захисту, виявлення розбіжностей у записях, непридатності його для використання посвідчення підлягає обміну. У разі втрати посвідчення особа, якій надано тимчасовий захист, зобов'язана протягом трьох робочих днів повідомити про це орган внутрішніх справ, а також територіальний орган за місцем проживання.

Обмін посвідчення проводиться протягом семи робочих днів після прийняття відповідного рішення територіальним органом за місцем проживання особи, якій надано тимчасовий захист.

Іноземці чи особи без громадянства, яким надано тимчасовий захист, визнаються, такими, що перебувають на території України на законних підставах на період дії обставин, за наявності яких їм було надано тимчасовий захист. Вони користуються всіма правами, та несуть обов'язки, які передбачаються законодавством України для іноземців та осіб без громадянства.

Крім того, враховуючи, причини та умови прибуття на Україну таким особам надається право на:

- безоплатне проживання у придатних для тимчасового перебування місцях, які з урахуванням пропозицій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування визначаються Кабінетом Міністрів України;

- отримання роботи в Україні на строк, на який надано тимчасовий захист;

- отримання грошової допомоги, якщо в них немає інших доходів в Україні;

- безоплатну невідкладну медичну допомогу в державних закладах охорони здоров'я;

- забезпечення достатнім харчуванням, ліками, одягом з урахуванням спеціальних потреб дітей, у тому числі новонароджених, осіб із захворюваннями, осіб похилого віку;

- отримання інформації про свої права та обов'язки рідною або зрозумілою їм мовою;

- користування іншими правами, які їм гарантуються відповідно до міжнародних договорів, законів та інших нормативно-правових актів України.

Крім того, такі особи мають право на подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, у порядку, встановленому законодавством.

Неповнолітнім особам, які отримали тимчасовий захист, гарантується право на виховання та навчання в державних та комунальних дошкільних, загальноосвітніх та професійних навчальних закладах у порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань освіти.

Крім додаткових прав, для осіб, яким надано тимчасовий захист, встановлюються й спеціальні обов'язки. Так, вони зобов'язані:

- подати всі наявні документи та достовірну інформацію про себе;

- пройти ідентифікацію особи в разі відсутності документів, що посвідчують особу, або в разі пред'явлення фальшивого документа;

- пройти обов'язкове медичне обстеження.

Тимчасовий захист припиняється за рішенням Кабінетом Міністрів України якщо особи, які вимушені були залишити країну своєї громадянської належності або постійного проживання можуть повернутися до цієї країни внаслідок припинення дії обставин, за наявності яких було надано тимчасовий захист, або у разі переїзду такої на проживання в іншу країну.

Крім того рішення про припинення тимчасового захисту може бути прийнято органом міграційної служби щодо окремої особи, у разі звернення такої особи із заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, разом з прийняттям рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

За рішенням спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань міграції *особа може бути позбавлена тимчасового захисту в індивідуальному порядку* в разі, якщо буде встановлено, що особа вчинила злочин проти миру, воєнний злочин, злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві; або злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою отримання тимчасового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Розкрийте правову природу інституту притулку.
2. Які особи можуть отримати статус біженця в Україні?
3. Назвіть умови за яких статус біженця не надається?
4. Визначте порядок провадження за заявами заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.
5. Підстави та порядок позбавлення статусу біженця та додаткового захисту.
6. У яких випадках рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту може бути скасоване?
7. Який порядок надання тимчасового захисту в Україні?

8. За яких умов особа може бути позбавлена тимчасового захисту в Україні?

Рекомендована література

Нормативні акти

1. Конвенція про статус біженців: прийнята **28** липня **1951** р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_011. – Дата доступу: **10.04.2014**.

2. Протокол щодо статусу біженців від **16.12.1966** року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_363– Дата доступу : **10.04.2014**.

3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від **8** липня **2011** р., № **3671-VI** // Офіційний вісник України. – **2011**. – № **59**. – Ст. **2347**.

4. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців : Закон України від **10** січня **2002** р., № **2942-III**// Відомості Верховної Ради України. – **2002**. – № **17**. – Ст. **118**.

5. Декларація о территориальном убежище : Принята Резолюцией (**XXII**) Генеральной Ассамблеи ООН от **14** декабря **1967** г., № **2312** // Международные акты о правах человека : сборник документов. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, **1999**. – **784** с.

6. Положення про посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист: затверджено Постанова Кабінету Міністрів України від **14** березня **2012** року № **199** // Офіційний вісник України. – **2012**. – № **20**. – Ст. **758**.

7. Положення про посвідчення біженця: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від від **14** березня **2012** року № **202** // Офіційний вісник України. – **2012**. – № **20**. – Ст. **761**.

8. Правила розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту: затверджено Наказ МВС № **649** від

7 вересня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 81. – Ст. 2993.

9. Положення про пункти тимчасового розміщення біженців: затверджено Наказ Держкомнаціміграції України № 31 від 5 вересня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 41. – Ст. 1912.

Базова

1. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право : Підручник. Університетський курс. – К. : КНТ, 2007. – 640 с.

2. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: Конспект лекцій : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.

Додаткова

1. Герасименко Є. С. Врегулювання проблем біженців. Документи Ліги Націй / Є. С. Герасименко // Бюлетень Міністерства Юстиції України. – 2009. – № 8. – С. 58-70.

2. Мосьондз С. Проблема біженців: історія виникнення, сучасний стан та шляхи розв'язання / С. Мосьондз // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 12. – С. 135–139.

Тема 6.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

ЗМІСТ

1. Громадянство: поняття та форми набуття.
2. Підстави набуття громадянства України.
3. Порядок провадження за заявами про оформлення набуття громадянства.
4. Порядок прийняття до громадянства України.
5. Порядок та підстави скасування рішень про оформлення набуття громадянства України.
6. Підстави та порядок припинення громадянства України.
7. Порядок виконання прийнятих рішень з питань громадянства.

Опорні поняття: громадянство, філіація, натуралізація, реєстрація, прийняття до громадянства, набуття громадянства, позбавлення громадянства, вихід із громадянства, втрата громадянства, паспорт громадянина України, свідоцтво про народження.

1. Громадянство: поняття та форми набуття

Інститут громадянства у сучасному розумінні виник порівняно нещодавно, хоча його зародки відомі ще з часів античності, але з поваленням рабовласництва та становленням феодалізму інститут громадянства був практично спростований. У феодальній державі, де влада ґрунтувалася на поділі населення на нерівні у правовому та соціальному розумінні стани, на його заміну прийшов інститут підданства, який символізував повну залежність людини від влади монарха. Але згодом, у процесі буржуазних революцій під впливом ідей про природні й невідчужувані права людини, її рівні громадянські

та політичні права в суспільстві, інститут громадянства був відроджений та знову прийшов на зміну інституту підданства.

У сучасних умовах термін "підданство" застосовується лише у монархічних країнах, але, здебільшого, як синонім громадянства.

У сучасному розумінні *«громадянство»* визначають як стійкий правовий зв'язок особи з державою, що базується на юридичному визнанні державою певної особи своїм громадянином, і, як наслідок, породжує взаємні права та обов'язки держави та особи у випадках, зазначених законом. Цей зв'язок поширює на особу суверенну владу держави незалежно від місця проживання особи – в межах кордонів чи поза межами кордонів конкретної держави.

Розуміння людини як громадянина має надзвичайно важливе значення для характеристики її соціальної сутності, правового становища в державі. Громадяни є вільними та рівноправними учасниками суспільних відносин, активними учасниками здійснення суверенної влади держави, у зв'язку з чим, порівняно із особами, які не є громадянами, користуються більш повним переліком прав та свобод у державі громадянської належності, та можуть розраховувати на отримання певних гарантій забезпечення цих прав та захист навіть за межами держави громадянами якої вони є. Громадянство є тією підставою, яка дозволяє особі повною мірою долучатися до політичного, економічного, правового та культурного життя суспільства і держави.

Таким чином, обсяг тих прав і свобод, якими особа може користуватися в окремій державі, а також обсяг обов'язків, покладених на неї цією державою, прямо залежать від наявності чи відсутності у особи статусу громадянина даної держави.

Тому, для отримання належного соціального та правового статусу іноземці та особи без громадянства, якщо їх метою є переселення до України, та подальше залишення на її території, мають набути громадянство України.

У міжнародній практиці визнаються різні форми набуття громадянства. В залежності від категорій мігрантів, які є набувачами громадянства вони розрізняються за порядком та підставами. Основними формами набуття громадянства визнаються філіація та натуралізація.

Шляхом *філіації* (від латів. **filiation**) – набуття громадянства відбувається за фактом народження. Тут виділяють **2** типи набуття громадянства (філіації):

а) «за правом крові» (від латів. **jus sanguinis**) - коли дитина отримує громадянство батьків (чи одного з батьків);

б) або за «правом ґрунту» (від латів. **jus soli**) – коли дитина отримує громадянство тієї країни, на території якої вона була народжена.

Досить часто дані правила застосовуються залежно від обставин кожної конкретної ситуації не лише для дітей. Сучасне законодавство про громадянство переважної більшості країн встановлює змішаний принцип, за яким домінуючим є «право крові», що узгоджується з елементами «права ґрунту». Так, наприклад, за «правом ґрунту» визначається громадянство дітей, батьки яких невідомі.

Наступною найбільш поширеною формою набуття громадянства є *натуралізація* – тобто набуття громадянства за бажанням особи, у порядку надання органами державної влади тієї або іншої країни іноземцю або особі без громадянства на їх прохання громадянства.

Ця процедура регулюється законодавством країни і, як правило, представляє собою дотримання цілого ряду доволі суворих вимог, наприклад, знання мови і історії держави, наявність легального джерела прибутків і житла, певна тривалість проживання на території країни тощо. Останнє, як правило, є ключовою вимогою, у зв'язку з чим Європейською конвенцією про громадянство від **1997** року встановлено, що держави не повинні встановлювати тривалість терміну, необхідного для отримання громадянства, більше **10** років.

У рамках процесу натуралізації виділяють наступні особливі можливості набуття громадянства:

– реєстрація – отримання громадянства без виконання яких-небудь додаткових умов (як правило, така можливість доступна лише деяким спеціальним категоріям осіб);

– дарування громадянства – почесне дарування громадянства (як правило главою держави) особі за особливі заслуги перед країною;

– реінтеграція – відновлення громадянства особами, що втратили його з тих або інших причин (як правило полягає у використанні спрощеної процедури).

Крім зазначених найбільш поширених форм набуття громадянства у міжнародній практиці також зустрічаються й інші, а саме:

– оптація - вибір особою громадянства тієї або іншої країни при зміні державного кордону;

– трансферт - зміна громадянства населенням якої-небудь території у зв'язку з її передачею від однієї держави до іншого.

Разом з тим, держави можуть встановлювати й інші форми та умови набуття громадянства.

Усі ці форми набуття громадянства знайшли своє відображення й у національному законодавстві України. Конституція та закони України ввібрали в себе міжнародно-правові стандарти з питань громадянства, які зафіксовані у міжнародних актах універсального і спеціального характеру, а саме: у Статуті ООН, Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від **16 грудня 1966 р.**, Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від **7 березня 1966 р.**, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від **18 грудня 1979 р.**, Конвенції про права дитини від **20 листопада 1989 р.**, Гаазькій конвенції щодо врегулювання окремих питань, пов'язаних з колізією законів про громадянство від **12 травня 1930 р.**, Конвенції Ради Європи про скорочення випадків множинного громадянства і про військовий обов'язок у випадках множинного громадянства від **6 травня 1963 р.**, Європейській конвенції про громадянство від **7 листопада 1997 р.** тощо. Положення цих нормативних актів були ураховані під час розроблення та прийняття Закону України «Про громадянство України» від **18 січня 2001 р.**, який є основним нормативно-правовим актом, що визначає правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб.

2. Підстави набуття громадянства України

Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про громадянство України», громадянство України набувається:

- 1) за народженням;
- 2) за територіальним походженням;
- 3) внаслідок прийняття до громадянства;
- 4) внаслідок поновлення у громадянстві;
- 5) внаслідок усиновлення;

6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, в дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передачі на виховання в сім'ю патронатного вихователя;

7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки;

8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини;

9) внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства;

10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Крім того законом передбачено, можливість набуття громадянства осіб, які були громадянами СРСР, та на момент проголошення незалежності України постійно проживали на території України або прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 року, а також осіб без громадянства, які на момент 13 листопада 1991 року проживали в Україні.

Головним і об'єктивно найбільш реальним способом набуття громадянства є філіація тобто набуття громадянства за народженням, коли дитина народилася від громадян України (або один з батьків є громадянином України) або від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України. Також, за народженням громадянство набувається у разі народження дитини на території України від іноземців, які на законних підставах проживають на території України, або від осіб, одному з яких надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні. Така особа може набути громадянство відразу після народження (у разі не набуття за

народженням громадянства іншої держави) або може набути громадянство в порядку оформлення набуття громадянства, у разі, якщо така особа після народження набула громадянство іншої держави, або є особою без громадянства.

Новонароджена дитина, знайдена на території України, обоє з батьків якої невідомі (знайда) визнається громадянином України.

Також формою набуття громадянства у порядку філіації, яка передбачена національним законодавством (хоча й децю видозміненою, враховуючи історичний розвиток української державності) є можливість набуття громадянства, за територіальним походженням. Так, відповідно до положень ст. 8 Закону України «Про громадянство України» іноземець або особа без громадянства, яка сама чи хоча б один з її батьків, дід чи баба, рідні (повнорідні та неповнорідні) брат чи сестра, діти або онуки народилися або постійно проживали до 24 серпня 1991 року на території, яка стала територією України, або народилися чи постійно проживали на інших територіях, що входили на момент їх народження або під час їх постійного проживання до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) можуть набути громадянство України.

Особливою формою набуття громадянства в порядку філіації – є набуття громадянства у порядку встановлення юридичного факту, який визнає відносини рідства з особами, які є громадянами України, або встановлення опіки та піклування з боку громадян України чи державних органів або установ, а саме: внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства, внаслідок усиновлення або встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, у дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передачі на виховання в сім'ю патронатного вихователя, або внаслідок встановлення над особою визнаною недієздатною опіки громадянина України.

Так, ст. 15 Закону України «Про громадянство України», визначено, можливість набуття громадянства України у разі визнання батьківства (материнства) іноземця або особи без

громадянства, громадянина України, або особою, яка перебувала у громадянстві України, незалежно від місця народження та місця постійного проживання такого іноземця або особи без громадянства.

Ст. 11 Закону України «Про громадянство України», у свою чергу, визначено, що дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і яку усиновляють громадяни України або подружжя, один з якого є громадянином України набуває громадянство України з моменту набрання чинності рішення про усиновлення. У такому порядку може бути громадянство України й повнолітня особа, яка є особою без громадянства, та постійно проживає на території України.

Відповідно до положень ст. 12 Закону України «Про громадянство України», у разі призначення опікуном або піклувальником дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства громадянина України, така дитина набуває громадянство України, якщо ця дитина у зв'язку із встановленням опіки або піклування не набуває громадянство іншого опікуна чи піклувальника (якщо такий є), який є іноземцем.

Також, набуває громадянства України дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і постійно проживає в дитячому закладі чи закладі охорони здоров'я, адміністрація яких виконує щодо неї функції опікуна або піклувальника, або виховується в дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї, сім'ї патронатного вихователя, якщо хоча б один із батьків-вихователів або прийомних батьків, або патронатних вихователів є громадянином України, якщо її батьки померли, позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми чи недездатними, оголошені померлими або якщо батьки дитини, розлученої із сім'єю, не знайдені.

Крім того, ст. 13 Закону України «Про громадянство України» передбачено можливість набуття громадянства України іноземцем або особою без громадянства, які визнані судом недездатними та проживають в Україні на законних підставах, у випадку встановлення опіки над ними громадянина України.

Крім оформлення набуття громадянства в порядку філіації, законодавством України передбачено й можливість натуралізації іноземців та осіб без громадянства. Натуралізація є

основною формою набуття громадянства особами, які прибули до України та не є її громадянами. Як вже зазначалося, натуралізація, тобто прийняття до громадянства України, передбачає надання органами державної влади України громадянства іноземцю або особі без громадянства на їх прохання. Але надання громадянства у порядку натуралізації має певні особливості. Як правило, натуралізація здійснюється відносно особи, яка має відповідати певним вимогам визначеним законодавством країни. У законодавстві більшості держав такими вимогами є: **1)** досягнення особою повноліття; **2)** письмова заява особи; **3)** володіння мовою даної країни; **4)** ценз осідлості, тобто певний мінімум часу проживання особи у даній державі.

Встановлення тією або іншою країною певних умов, що є обов'язковими для натуралізації, визнається у світовій практиці цілком правомірним. Право встановлювати ті чи інші цензи та умови натуралізації передбачено, зокрема, Конвенцією про скорочення безгромадянства. Метою зазначеної акції є прагнення захистити інтереси даної держави та забезпечити нормальне входження в нове суспільство людини, яка набуває громадянства.

Певні *умови прийняття до громадянства* передбачені й Законом України «Про громадянство України», так, відповідно до положень ст. 9, особа може бути прийнята до громадянства України у разі:

1) визнання і дотримання Конституції України та законів України;

2) подання декларації про відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства) або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців).

3) безперервного проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років, для іноземців, та протягом останніх трьох років для осіб без громадянства.

4) отримання дозволу на імміграцію;

5) володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування;

6) наявності законних джерел існування.

Але слід зазначити, що для деяких категорій осіб, в залежності від особливостей їх правового статусу, відповідно до вимог Європейської конвенції про громадянство 1997 року,

законодавством встановлені спрощені процедури прийняття до громадянства. Таким особам дозволяється набути громадянства за умови виконання лише окремих вимог щодо набуття громадянства. Такими особами є іноземці та особи без громадянства, які перебувають у шлюбі з громадянином України понад два роки, або перебували з громадянином України понад два роки у шлюбі, що припинився внаслідок його смерті, а також особи, яким було надано дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції, у зв'язку з перебуванням у шлюбі з громадянином України понад два роки. Також до таких осіб відносяться особи, яким надано статус біженця або захист в Україні, особи, які мають певні заслуги перед нашою державою, або особи, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України.

Крім того, у ст. 9 Закону України «Про громадянство України» визначено *умови за наявності яких особа не приймається до громадянства України*, ними є:

- 1) вчинення особою злочину проти людства чи геноциду;
- 2) засудження особи в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості) з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави;
- 3) вчинення на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким або особливо тяжким злочином.

Враховуючи основні світові тенденції щодо розвитку відносин громадянства, національним законодавством України передбачено й особливу форму натуралізації – поновлення у громадянстві, тобто можливість осіб, які припинили громадянство України знов набути його.

Так, ст. 10 Закону України «Про громадянство України» передбачено, що особа, яка припинила громадянство України, за відсутності іншого громадянства/підданства, або за умови припинення (відмови) іноземного громадянства/підданства (громадянств/підданств), та постійного проживання на території України (для іноземців), або незалежно від місця постійного проживання (для осіб без громадянства) може набути громадянство України, за відсутності обставин, які перешкоджають прийняттю до громадянства, та у разі якщо припинення громадянства не пов'язане зі втратою його у зв'язку

з набуттям його внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей чи фальшивих документів або скасуванням рішення про оформлення набуття громадянства України за цими підставами.

За наявності передбачених законом підстав, та відповідності визначеним вимогам, особа може звернутися із заявою про оформлення набуття громадянства України, або заявою про прийняття до громадянства України до уповноважених органів держави.

3. Порядок провадження за заявами про оформлення набуття громадянства

Заяви з питань громадянства осіб, які проживають в Україні на законних підставах подаються до органів міграційної служби за місцем проживання, а осіб, які постійно проживають за кордоном - до дипломатичних представництв або консульських установ України.

У всіх випадках (крім прийняття особи до громадянства України) рішення щодо набуття громадянства особою приймають органи Державної міграційної служби або дипломатичні представництва та консульські установи України. До повноважень цих органів також, належить скасування рішень про оформлення набуття громадянства України. Повноваження щодо прийняття рішень про вихід особи з громадянства України або прийняття до громадянства України віднесено до виключної компетенції Президента України.

У зв'язку з цим розрізняється й порядок провадження за заявами і поданнями з питань оформлення та прийняття до громадянства України.

Для оформлення набуття громадянства України іноземець або особа без громадянства особисто, або через представника повинна звернутися до уповноваженого органу із відповідною заявою, до якої додаються інші документи, перелік яких визначений законодавством, що необхідні для оформлення набуття громадянства.

Так, для оформлення набуття громадянства України *за народженням* до заяви додається копія свідоцтва про народження, та інші документи, які підтверджують громадянство батьків, або факт постійного проживання на

території України на законних підставах осіб, які не є громадянами (посвідка на постійне проживання, посвідчення біженця, або особи, якій надано додатковий захист), та у разі необхідності декларація про ненабуття особою громадянства іншої держави за народженням.

Для оформлення набуття громадянства України *за територіальним походженням* разом із заявою, подаються дві фотокартки (розміром **35x45** мм), документ, який підтверджує відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства), або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців) чи відмову, від іноземного громадянства (для осіб які набули статус біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту), або заяву про зміну громадянства – для іноземців, які є громадянами держав, міжнародні договори України з якими передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України; а також документи, які підтверджують факт народження чи постійного проживання або родинні зв'язки з особами, які народилися або постійно проживали на території України, або інших територіях, що входили на момент їх народження або під час їх постійного проживання до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР).

У разі оформлення набуття громадянства України за територіальним походженням неповнолітньою дитиною разом з одним із батьків, який оформлює набуття громадянства України, про це зазначається у його заяві, а якщо дитина набуває громадянство самостійно один з батьків, або інший законний представник подає відповідне клопотання до якого додаються перераховані документи, а також заява про згоду дитини віком від **14** до **18** років на набуття громадянства України та копія свідоцтва про народження дитини.

Якщо документи про оформлення набуття громадянства України за територіальним походженням дитиною подає опікун чи піклувальник, також подається копія рішення про встановлення опіки чи піклування.

У разі відсутності документів, що підтверджують факт постійного проживання чи народження особи до **24** серпня **1991**

року на території, яка стала територією України відповідно до Закону України "Про правонаступництво України", або на інших територіях, що входили на момент її народження чи під час її постійного проживання до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР), або документів, що підтверджують відповідні родинні стосунки, для оформлення набуття громадянства України подається відповідне рішення суду.

Для оформлення набуття громадянства України *особою, яку усиновляють громадяни України, або особою, яка визнана судом недієздатною і над якою встановлено опіку громадянина України*, один з усиновлювачів або опікун разом із заявою подає копію свідоцтва про народження та дві фотокартки (розміром 35 x 45 мм) особи (якщо усиновлюється дитина, то фотокартки дитини надаються, якщо їй виповнилося 7 років); декларацію про те, що особа є іноземцем або особою без громадянства; копію рішення суду України або дипломатичного представництва чи консульської установи України або рішення органу держави, на території якої проживає особа, про усиновлення, яке визнається дійсним в Україні або копію рішення органу опіки і піклування чи копію рішення суду про встановлення опіки чи піклування; копії документів, що підтверджують перебування усиновлювачів (одного усиновлювача, якщо дитину усиновила одна особа) або опікуна у громадянстві України. Якщо до громадянства приймається дитина, якій виповнилося 14 років, до заяви обов'язково додається згода на набуття громадянства України.

Також, для прийняття до громадянства особи, яка визнана судом недієздатною і над якою встановлено опіку громадянина України, до заяви додається документ, що підтверджує проживання особи, яка визнана судом недієздатною та над якою встановлено опіку, на території України.

У разі оформлення набуття громадянства України дитиною, яку усиновляє подружжя, один з якого є громадянином України, а другий - особою без громадянства, або іноземцем до перелічених документів, додаються також копія документа, який підтверджує, що другий з усиновлювачів

дитини є особою без громадянства, або перебування другого з усиновлювачів дитини у громадянстві іншої держави (держав), а також копія документа, який підтверджує факт перебування усиновлювачів дитини у шлюбі на момент її усиновлення.

Для оформлення набуття громадянства України дитиною, яка є іноземцем або особою без громадянства *у зв'язку з перебуванням у громадянстві України її батьків* чи одного з них до заяви додається копія свідоцтва про народження дитини та дві фотокартки (розміром **35x45** мм) дитини, якщо їй виповнилося 7 років; декларація про те, що дитина є іноземцем або особою без громадянства; копія паспорта громадянина України або іншого документа, що підтверджує перебування одного з батьків дитини у громадянстві України; копія документа, який підтверджує перебування одного з батьків дитини у громадянстві іншої держави (інших держав), або копію документа про те, що другий із батьків дитини є особою без громадянства; заява дитини віком від **14** до **18** років про згоду на набуття громадянства України.

Для оформлення набуття громадянства України повнолітньою особою, яка є особою без громадянства або іноземцем, одного з батьків якої після досягнення повноліття визнано громадянином України, до заяви також додаються копія свідоцтва про народження та дві фотокартки особи, копія документа, що підтверджує перебування одного з батьків особи у громадянстві України, або довідку органу внутрішніх справ про те, що один з батьків особи перебував у громадянстві України (якщо немає можливості одержати копію такого документа, може бути подано декларацію про належність одного з батьків до громадянства України), документ (декларацію), який підтверджує відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства), або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців) чи відмову, від іноземного громадянства (для осіб, яким надано статус біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту), або заяву про зміну громадянства – для осіб, які є громадянами держав, міжнародні договори України з якими передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України, а також копія рішення суду про визнання батьківства, та копія документа, який

підтверджує, що інший з батьків є іноземцем або особою без громадянства.

Для оформлення *поновлення* у громадянстві України особа, яка припинила громадянство України і бажає набути знов подає відповідну заяву, та додає до неї три фотокартки (розміром **35 x 45** мм), а також довідку про припинення громадянства України або інший документ, що підтверджує припинення громадянства України.

У разі, якщо для оформлення поновлення у громадянстві України подає заяву особа, яка припинила громадянство України і є особою без громадянства така особа, додає декларацію про відсутність іноземного громадянства. Якщо заяву подає особа, яка після припинення громадянства України набула іноземне громадянство (підданство) або іноземні громадянства (підданства), та для оформлення поновлення у громадянстві України повернулася в Україну на постійне проживання, до заяви додається документ (декларація), який підтверджує відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства), або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців) чи відмову, від іноземного громадянства (для осіб які набули статус біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту), або заяву про зміну громадянства – для іноземців, які є громадянами держав, міжнародні договори України з якими передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України, а також копія документа, який підтверджує постійне проживання особи на території України.

Для оформлення поновлення у громадянстві України дитини разом з одним із батьків, який припинив громадянство України, один із батьків порушує клопотання про це у своїй заяві і подає разом з документами, передбаченими для оформлення поновлення у громадянстві також заяву про згоду дитини віком від **14** до **18** років на набуття громадянства України.

Іноземець або особа без громадянства, які після припинення громадянства України проживав за межами України, разом із заявою про поновлення у громадянстві України подає виданий уповноваженим органом іноземної держави документ (або документи – за наявності в особи громадянства кількох держав) про відсутність підстав, які перешкоджають набуття

громадянства (документ про те, що особа на території іноземної держави не вчиняла тяжких або особливо тяжких злочинів, злочинів проти людства та не здійснювала геноцид).

Ці положення не поширюються на осіб, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні.

Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень затверджений Указом Президента України від 27 березня 2001 року № 215/2001 «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України». Відповідно до положень зазначеного акту після подання зазначених документів, орган міграційної служби, протягом двох тижнів, повинен перевірити відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України.

У разі оформлення набуття громадянства України знайдою орган міграційної служби, до якого подано документи, також одержує від відповідного органу реєстрації актів громадянського стану копію запису акта громадянського стану, який підтверджує, що новонароджену дитину знайдено на території України і батьки її невідомі.

Якщо під час перевірки буде встановлено, що подані заявником документи не відповідають вимогам щодо оформлення, які визначені законодавством, ці документи повертаються заявникові для усунення недоліків. Якщо заявник протягом двох місяців з дня повернення йому документів не подає документи повторно, начальник відповідного органу міграційної служби приймає рішення про припинення провадження за цією заявою.

У разі, якщо подані документи оформлені належним чином, після витікання строку перевірки вони надсилаються до головного управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, де також відбувається перевірка відповідності оформлення документів вимогам законодавства України та підтвердження ними наявності фактів, з якими Закон пов'язує набуття особою громадянства України.

Якщо подані заявником документи не відповідають вимогам законодавства України щодо оформлення, вони повертаються до органу міграційної служби, до якого були подані заявником. Орган міграційної служби, в свою чергу, протягом тижня

надсилає повернуті документи заявникові для усунення недоліків та повторне подання документів, але не пізніш, як протягом двох місяців.

Під час перевірки документів щодо поновлення особи у громадянстві України, крім перевірки відповідності оформлення документів з питань громадянства вимогам законодавства України та підтвердження ними наявності фактів, з якими Закон пов'язує набуття особою громадянства України, також здійснюється перевірка щодо наявності передбачених ч. 4 ст. 10 Закону України «Про громадянство України» підстав, за яких поновлення у громадянстві України не допускається. Цими підставами є:

- втрата громадянства України у зв'язку з набуттям його внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей чи фальшивих документів;

- скасування рішення про оформлення набуття громадянства України, внаслідок того, що особа набула громадянство України шляхом обману, внаслідок подання свідомо неправдивих відомостей або фальшивих документів, приховування будь-якого суттєвого факту, за наявності якого особа не може бути громадянином України.

Для перевірки цих фактів, документи щодо поновлення особи у громадянстві України також, надсилаються до органів Служби безпеки України та МВС України. Про результати перевірки МВС України органи Служби безпеки України повідомляють головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі не пізніше як у двомісячний строк з дня одержання документів.

Якщо документи оформлені належним чином і підтверджують наявність фактів, з якими Закон пов'язує набуття особою громадянства України, та відсутність підстав, за наявності яких поновлення у громадянстві України не допускається, начальник головного управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі або його заступник приймає рішення про оформлення набуття особою громадянства України.

Якщо подані заявником документи не підтверджують наявність фактів, з якими Закон пов'язує набуття особою громадянства України, або будуть встановлені підстави, за

наявності яких поновлення у громадянстві України не допускається, начальник головного управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі або його заступник приймає вмотивоване *рішення про відмову у задоволенні клопотання про оформлення набуття особою громадянства України.*

Рішення про оформлення набуття особою громадянства України або про відмову у задоволенні клопотання про оформлення набуття особою громадянства України не пізніш як у тримісячний строк з дня надходження документів надсилається до органу міграційної служби, до якого документи були подані заявником, який не пізніш як у тижневий строк з дня надходження відповідного рішення повідомляє про нього заявника у письмовій формі. У разі відмови у задоволенні клопотання щодо оформлення набуття особою громадянства України заявникові у письмовій формі повідомляються причини відмови.

Якщо документи про оформлення набуття особою громадянства України подані особою до дипломатичного представництва чи консульської установи України, ці органи також перевіряють відповідність оформлення документів вимогам законодавства України та підтвердження ними наявності фактів, з якими Закон пов'язує належність особи до громадянства України.

Якщо подані заявником документи не оформлені відповідно до вимог законодавства України, такі документи не пізніш як у місячний строк з дня надходження повертаються заявникові для усунення недоліків, та повторного звернення. Якщо заявник у двомісячний строк з дня повернення йому документів не усуває недоліки та не подає документи повторно, керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України або його заступник приймає рішення про припинення провадження за цією заявою.

Для перевірки наявності передбачених Законом підстав, за наявності яких поновлення у громадянстві України не допускається, документи щодо поновлення у громадянстві України дипломатичне представництво чи консульська установа України надсилає через Міністерство закордонних справ України до Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України. Про результати перевірки МВС

України та СБУ повідомляють через Міністерство закордонних справ України дипломатичне представництво чи консульську установу України не пізніш як у двомісячний строк з дня одержання документів.

Якщо документи оформлені належним чином і підтверджують наявність фактів, з якими Закон пов'язує набуття особою громадянства України, а також відсутні передбачені Законом підстави, за наявності яких поновлення у громадянстві України не допускається, керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України або його заступник приймає *рішення про оформлення набуття особою громадянства України*. Про прийняте рішення заявникові повідомляється у письмовій формі не пізніш як у тижневий строк з дня прийняття рішення.

Якщо буде встановлено, що подані заявником документи не підтверджують наявність фактів, з якими Закон пов'язує набуття особою громадянства України, або будуть встановлені передбачені Законом підстави, за наявності яких поновлення у громадянстві України не допускається, керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України або його заступник приймає вмотивоване *рішення про відмову у задоволенні клопотання про оформлення набуття особою громадянства України* та повідомляє про це заявникові у письмовій формі із зазначенням причин відмови не пізніш як у тижневий строк з дня прийняття рішення.

Рішення про оформлення набуття особою громадянства України або про відмову у задоволенні клопотання про оформлення набуття особою громадянства України приймається не пізніш як у місячний строк з дня надходження документів.

Рішення стосовно поновлення у громадянстві України приймається не пізніш як у шестимісячний строк з дня надходження документів.

4. Порядок прийняття до громадянства

Особа, яка відповідає умовам визначеним у Законі України «Про громадянство України», та бажає бути прийнятою у громадянство України повинна особисто подати відповідне клопотання, яке оформлюється на ім'я Президента України та

інші документи, що засвідчують виконання умов прийняття до громадянства, до органу міграційної служби за місцем проживання особи в Україні, або до дипломатичного представництва чи консульської установи, якщо особа постійно проживає за кордоном.

Відповідно до умов прийняття до громадянства, до клопотання (заяви) про прийняття до громадянства України, крім документів, що посвідчують особу, додаються такі документи:

– декларація про відсутність іноземного громадянства - для осіб без громадянства, або зобов'язання припинити іноземне громадянство – для іноземців. При цьому, якщо іноземці, перебувають у громадянстві (підданстві) кількох держав, вони повинні подати зобов'язання припинити громадянство (підданство) цих держав. Не вимагається зобов'язання припинити іноземне громадянство від іноземців, законодавство держав громадянської належності яких передбачає автоматичне припинення громадянства (підданства) цих держав одночасно з набуттям громадянства іншої держави, або якщо міжнародні договори України з державами, громадянами яких є іноземці, передбачають припинення громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України. У разі, якщо іноземці, є громадянами держав, міжнародні договори України з якими передбачають припинення громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України – такі іноземці подають заяву про зміну громадянства;

– документ, що підтверджує безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років (копія паспортного документа). Особа, яка в'їхала в Україну особою без громадянства подає документ, що підтверджує безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх трьох років, разом із документом, який підтверджує, що особа в'їхала в Україну особою без громадянства (копія паспорта громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року, або копія проїзного документа особи без громадянства, або копія посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон);

– копія документа, що підтверджує отримання дозволу на імміграцію в Україну, або копію посвідки на постійне проживання;

– документ, який підтверджує володіння державною мовою, або розуміння її в достатньому обсязі для спілкування, який видається в Україні керівником навчального закладу, місцевим органом виконавчої влади України або виконавчим органом місцевого самоврядування. Ця умова може бути підтверджена й копією атестату чи витягом із залікової відомості диплома, якщо особа закінчила навчальний заклад з вивченням української мови. У разі, якщо особа має фізичні вади (сліпа, глуха, німа) замість цих документів надається документ, що підтверджує інвалідність;

– документ про наявність законних джерел існування протягом останніх шести місяців на момент подання заяви про прийняття до громадянства України. У разі подання особою документа про наявність власних фінансових заощаджень сума коштів на банківському рахунку повинна бути не менше ніж дванадцять прожиткових мінімумів на одну особу (виходячи з розміру прожиткового мінімуму, встановленого на момент подання заяви про прийняття до громадянства України).

Крім того, разом із заявою про прийняття до громадянства України іноземець подає документ (або документи - за наявності в іноземця громадянства кількох держав), виданий уповноваженим органом іноземної держави, про те, що особа на території іноземної держави не вчиняла тяжких або особливо тяжких злочинів, злочинів проти людства та не здійснювала геноцид.

Особа без громадянства подає такий документ, виданий уповноваженим органом іноземної держави, на території якої постійно проживала до прибуття в Україну.

Як вже зазначалося, для деяких категорій осіб, законодавством встановлені спрощені процедури прийняття до громадянства. Відповідно, таким особам дозволяється набути громадянство за умови виконання лише окремих вимог щодо прийняття до громадянства. У зв'язку з чим, від таких осіб не вимагається надання окремих документів, які підтверджують виконання тієї, або іншої вимоги, замість них надаються

документи, які підтверджують наявність відповідного спеціального правового статусу.

Так, відповідно до положень ст. 9 Закону України «Про громадянство України» умова, щодо безперервного проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років, не поширюється на іноземців чи осіб без громадянства, які перебувають у шлюбі з громадянином України понад два роки, і на іноземців чи осіб без громадянства, які перебували з громадянином України понад два роки у шлюбі, що припинився внаслідок його смерті. Відповідно ці особи замість документа, що підтверджує виконання зазначеної умови подають документ, що підтверджує перебування особи у шлюбі з громадянином України терміном понад два роки та копію документа, що підтверджує перебування чоловіка (дружини) у громадянстві України, а якщо шлюб був припинений внаслідок смерті додається ще копія свідоцтва про смерть чоловіка (дружини).

Крім того, законом визначено, що до осіб, яким було надано дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції, у зв'язку з перебуванням у шлюбі з громадянином України понад два роки, не застосовується навіть дворічний термін перебування у шлюбі з громадянином України. Тому, такі особи до заяви додають довідку про надання іноземцю чи особі без громадянства дозволу на імміграцію за цією підставою.

Для осіб, яким надано статус біженця або захист в Україні, та які бажають набути громадянство України, термін безперервного проживання на законних підставах на території України встановлюється три роки з моменту надання їм відповідного статусу. На таких осіб, також, не поширюється умова, щодо отримання дозволу на імміграцію, та необхідності наявності законних джерел існування. Тому від цих осіб, вимагаються лише документ, що підтверджує володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування, а також декларація про відсутність іноземного громадянства для осіб без громадянства, або декларація про відмову від іноземного громадянства – для іноземців. Натомість, до заяви обов'язково додаються документи, що підтверджують надання особі статусу біженця або визнання особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту в Україні, а також факт безперервного проживання особи на законних

підставах на території України протягом трьох років з моменту надання їй такого статусу або захисту (довідка територіального органу Державної міграційної служби, копія посвідчення біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, копія проїзного документа біженця). Але при цьому, від таких осіб не вимагається виданий уповноваженим органом іноземної держави документ про те, що особа на території іноземної держави не вчиняла тяжких або особливо тяжких злочинів, злочинів проти людства та не здійснювала геноцид.

Можливість набуття громадянства України значно полегшується для осіб, які мають певні заслуги перед нашою державою. У разі прийняття до громадянства осіб, які мають визначні заслуги перед Україною, або осіб, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України, безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти (трьох) років, отримання дозволу на імміграцію, володіння державною мовою або її розуміння в достатньому для спілкування обсязі та наявність законних джерел існування не вимагається, тому такі особи до заяви надають лише документ, який свідчить про відсутність іноземного громадянства, або зобов'язання припинити іноземне громадянство а також подання центрального органу виконавчої влади України про те, що особа має визначні заслуги перед Україною або що прийняття особи до громадянства України становить державний інтерес для України.

Не вимагається дотримання таких умов, а також умови щодо визнання і дотримання Конституції України та законів України, у разі прийняття до громадянства України дитини, яка проживає в Україні і один із батьків якої, або інша особа, яка є її законним представником має дозвіл на імміграцію в Україну. До заяви про набуття громадянства такої особи, яка подається одним із її батьків або законним представником, які мають дозвіл на імміграцію в Україну, додається документ, який підтверджує відсутність іноземного громадянства, або зобов'язання припинити іноземне громадянство, або заяву про зміну громадянства, або декларацію про відмову від іноземного громадянства, якщо дитині надано статус біженця, або захист в Україні, разом із документом, що підтверджує надання дитині статусу біженця або надання захисту в Україні. Якщо дитина

досягла 14 річного віку, до заяви обов'язково додається згода такої дитини на набуття громадянства України. Також, до заяви обов'язково додається документ, який підтверджує, що один із батьків дитини або інший законний представник має дозвіл на імміграцію в Україну.

Якщо документи про прийняття до громадянства України дитини подає законний представник дитини, який не є одним з її батьків, також подається копія рішення про встановлення опіки чи піклування або копія угоди про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу, або копія договору про влаштування дітей на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, або копія договору про патронат.

Дозвіл на імміграцію в Україну не вимагається, якщо законним представником дитини є особа, якій надано статус біженця в Україні або притулок в Україні.

Орган міграційної служби, до якого були подані документи, протягом двох тижнів перевіряє відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України. Якщо під час перевірки буде встановлено, що подані заявником документи не оформлені відповідно до вимог законодавства України, орган міграційної служби повертає їх заявникові для усунення недоліків. У разі, якщо заявник протягом двох місяців не подає документи повторно, начальник органу міграційної служби приймає рішення про припинення провадження за цією заявою.

Якщо подані заявником документи належно оформлені, орган міграційної служби надсилає їх за належністю до головного управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, де крім відповідності оформлення поданих документів вимогам законодавства України, перевіряється також, підтвердження документами виконання умов прийняття до громадянства України та відсутність підстав, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається. Для цього документи надсилаються до органів Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України, які повідомляють про результати перевірки головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі не пізніше як у двомісячний строк з дня одержання документів.

За результатами перевірки, якщо подані документи не оформлені відповідно до вимог законодавства України, зазначені документи не пізніш як у двотижневий строк з дня їх надходження повертаються до органу міграційної служби, до якого документи були подані заявником, та протягом тижня з дня повернення документів надсилаються заявникові для усунення недоліків, на що також надається двомісячний строк. У разі не подання документів повторно, начальник органу міграційної служби своїм рішенням припиняє провадження за цією заявою. У разі, якщо документи оформлені відповідно до вимог законодавства, головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі готує висновок про можливість задоволення клопотання заявника або про відсутність підстав для задоволення клопотання заявника, у зв'язку з виконанням/невиконанням умов прийняття до громадянства України, або наявністю підстав, які не дозволяють прийняття до громадянства України, та не пізніш як у тримісячний строк з дня надходження документів надсилає цей висновок разом із поданими документами до Державної міграційної служби України.

ДМС України повторно протягом місяця перевіряє відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України, підтвердження виконання умов прийняття до громадянства України та відсутність підстав, які перешкоджають прийняттю до громадянства України. Якщо подані документи не оформлені відповідним чином, вони не пізніш як у місячний строк з дня надходження через головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, повертаються до органу міграційної служби, за місцем проживання заявника, який протягом тижня з дня їх отримання надсилає документи заявникові для усунення недоліків та повторного подання.

Якщо документи оформлені відповідно до вимог законодавства, за результатами перевірки, ДМС України затверджує висновок головного управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, про можливість задоволення клопотання заявника та надсилає його разом із поданими документами до Комісії при Президентові України з питань громадянства, або припиняє провадження за цією заявою, якщо подані заявником документи

не підтверджують виконання умов прийняття до громадянства України, а також будуть виявлені підстави, за наявності яких прийняття до громадянства України не дозволяється, про що через головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі повідомляється орган міграційної служби, за місцем проживання заявника, який не пізніше як у тижневий строк з дня одержання повідомлення про припинення провадження за заявою повідомляє про це відповідну особу в письмовій формі із зазначенням причин припинення провадження.

У разі звернення особи, яка бажає набути громадянство України із заявою про прийняття до громадянства України до дипломатичного представництва чи консульської установи України, провадження з розгляду та перевірки документів здійснюється у тому ж порядку, але із деякими особливостями, пов'язаними із галузевою структурою системи органів дипломатичної служби. Дипломатичне представництво чи консульська установи України також здійснюють заходи спрямовані на перевірку відповідності оформлення поданих документів вимогам законодавства України, а також перевіряють підтвердження ними виконання умов прийняття до громадянства України. За результатами перевірки дипломатичне представництво чи консульська установа України готує висновок про можливість задоволення клопотання заявника, або про відсутність підстав для задоволення клопотання заявника (якщо подані заявником документи не підтверджують виконання умов прийняття до громадянства України), і не пізніше як у місячний строк з дня надходження документів надсилає цей висновок разом із поданими документами до МЗС України, або, якщо документи не оформлені відповідно до вимог законодавства України, повертає їх заявникові для усунення недоліків. У разі повернення документів, заявнику надається двомісячний строк з дня повернення йому документів для усунення недоліків. Якщо заявник після закінчення цього строку не подає документи повторно, керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України приймає рішення про припинення провадження за цією заявою.

МЗС України також перевіряє відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України та

підтвердження документами виконання умов прийняття до громадянства України. Якщо подані документи не оформлені відповідно до вимог законодавства України, зазначені документи у місячний строк, з дня їх надходження, надсилаються до дипломатичного представництва чи консульської установи України, до якої звернувся заявник, для повернення, протягом тижня, заявникові для усунення недоліків. Якщо у двомісячний строк документи не були подані повторно, провадження за цією заявою припиняється за рішенням керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України.

Крім того, для перевірки підстав, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається, МЗС України надсилає відповідні документи до МВС України та Служби Безпеки України. Які не пізніше як у двомісячний строк з дня одержання документів повідомляють МЗС України про результати перевірки.

Якщо документи оформлені належним чином і підтверджують виконання умов виходу з громадянства України, а також відсутні підстави, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається, МЗС України затверджує висновок дипломатичного представництва чи консульської установи України про можливість задоволення клопотання заявника та надсилає його разом із поданими документами до Комісії при Президентові України з питань громадянства.

Якщо під час перевірки буде встановлено, що подані заявником документи не підтверджують виконання умов прийняття до громадянства України, а також будуть виявлені підстави, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається, МЗС України припиняє провадження за цією заявою, про що повідомляє дипломатичне представництво чи консульську установу України, яке в свою чергу, у тижневий строк, повідомляє про це відповідну особу у письмовій формі із зазначенням причин припинення провадження.

Загальний строк розгляду МЗС України, дипломатичними представництвами чи консульськими установами України або органами міграційної служби заяв з питань прийняття до громадянства не повинен перевищувати восьми місяців з дня їх надходження.

Після отримання документів Комісією при Президентові України з питань громадянства попереднє опрацювання та підготовку матеріалів здійснює Служба забезпечення діяльності Комісії при Президентові України з питань громадянства Адміністрації Президента України.

Якщо під час попереднього опрацювання та розгляду матеріалів з питань громадянства України буде встановлено, що подані заявником документи про прийняття до громадянства України та додані до них необхідні документи не оформлені відповідним чином, такі документи повертаються до ДМС України чи МЗС України для доопрацювання та усунення недоліків.

У разі відповідності документів вимогам законодавства України та міжнародних договорів України з питань громадянства, такі документи передаються на розгляд до Комісії при Президентові України з питань громадянства, яка також перевіряє: відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України, підтвердження документами виконання умов прийняття до громадянства України, відсутність підстав, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається.

За результатами розгляду Комісія приймає *рішення про внесення пропозицій Президентові України щодо задоволення заяви про прийняття до громадянства України, або про відсутність підстав для задоволення заяви*. У разі прийняття рішення про відсутність підстав для задоволення заяви Комісія повертає зазначені матеріали відповідно до ДМС України чи МЗС України разом із копією такого рішення.

Загальний строк розгляду заяв і подань про прийняття до громадянства України не повинен перевищувати одного року з дня їх надходження. Загальний строк розгляду заяв про прийняття до громадянства України дітей, осіб, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, та осіб без громадянства не повинен перевищувати дев'яти місяців з дня їх надходження.

Рішення про прийняття особи до громадянства України приймає Президент України шляхом видання відповідного Указу. Особа вважається громадянином України з дати видання відповідного Указу Президента України.

Рішення Президента України про прийняття особи до громадянства України надсилається до ДМС України, яке через головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі надсилає його до органу міграційної служби за місцем проживання особи, щодо якої прийнято рішення, або до МЗС України, яке надсилає відповідне повідомлення дипломатичним представництвам чи консульським установам України за місцем постійного проживання осіб, щодо яких прийнято рішення.

Органи міграційної служби або дипломатичні представництва чи консульські установи України у тижневий строк повідомляють у письмовій формі відповідну особу про прийняте Президентом України рішення.

Іноземці, які подали зобов'язання припинити іноземне громадянство, повинні подати документ про це, виданий уповноваженим органом відповідної держави, до уповноваженого органу України протягом двох років з моменту прийняття їх до громадянства України. Якщо іноземці, маючи всі передбачені законодавством цієї держави підстави для отримання такого документа, з незалежних від них причин не можуть отримати його, вони подають декларацію про відмову від іноземного громадянства. Особа, яка набула громадянство України і подала декларацію про відмову від іноземного громадянства, зобов'язується повернути паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави. Вимога про взяття зобов'язання повернути паспорт іноземної держави не поширюється на осіб, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні. Невиконання цих умов – може викликати припинення громадянства.

5. Порядок та підстави скасування рішень про оформлення набуття громадянства України

Рішення про оформлення набуття громадянства України може бути *скасоване*, якщо особа для набуття громадянства України за територіальним походженням або внаслідок поновлення у громадянстві подала свідомо неправдиві відомості або фальшиві документи, приховала будь-які суттєві факти, за наявності яких особа не може набути громадянство України.

Рішення про оформлення набуття громадянства України особою, яка проживає в Україні або, якій надано статус біженця, додатковий або тимчасовий захист, скасовується начальником головного управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, або його заступником за поданням органу міграційної служби, до якого цією особою подавалися документи щодо оформлення набуття громадянства України. А рішення про оформлення набуття громадянства України особою, яка постійно проживає за кордоном – керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України за місцем постійного проживання особи або його заступником за поданням дипломатичних представництв чи консульських установ України.

До подання про скасування рішення про оформлення набуття громадянства додаються документи, які підтверджують, що особа набула громадянство України за територіальним походженням або була поновлена у громадянстві України шляхом обману, внаслідок подання свідомо неправдивих відомостей або фальшивих документів, приховування будь-якого суттєвого факту, за наявності якого особа не може набути громадянства України.

Такими документами можуть бути:

- довідка органу внутрішніх справ, дипломатичного представництва чи консульської установи про те, що іноземець, який подав зобов'язання припинити іноземне громадянство, не подав документ про припинення цього громадянства, виданий уповноваженим органом відповідної держави, до уповноваженого органу України протягом двох років з моменту реєстрації його громадянином України, а незалежні від особи причини неотримання документа про припинення іноземного громадянства не існують;

- інформація органу внутрішніх справ України про те, що іноземець, який подав декларацію про відмову від іноземного громадянства, не повернув паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави;

- інформація про те, що на момент реєстрації громадянином України існували підстави, за наявності яких особа не поновлюється у громадянстві України;

– інформація про інші неправдиві відомості та фальшиві документи, які були подані для набуття громадянства України, або інформація про приховування будь-якого суттєвого факту, за наявності якого особа не може набутися громадянство України за територіальним походженням бути поновленою у громадянстві України.

У разі скасування рішення про оформлення набуття громадянства України, відносно особи, яка проживає на території України, повідомлення про це у тижневий строк надсилається до органу міграційної служби, яким було внесено подання про скасування рішення про оформлення набуття громадянства України. Орган міграційної служби не пізніш як у тижневий строк з дня одержання повідомлення про скасування рішення про оформлення набуття громадянства України повідомляє про це відповідну особу у письмовій формі із зазначенням причин скасування такого рішення.

Якщо рішення про оформлення набуття громадянства України було скасоване відносно особи, яка постійно проживає за кордоном, дипломатичне представництво чи консульська установа України не пізніш як у тижневий строк з дня скасування рішення про оформлення набуття громадянства України повідомляє про це відповідну особу у письмовій формі із зазначенням причин скасування такого рішення.

6. Підстави та порядок припинення громадянства України

З питаннями набуття громадянства України тісно пов'язане питання про підстави і порядок його припинення.

Припинення громадянства – це припинення правового зв'язку особи з певною державою. У світовій практиці громадянство може припинятися, як правило, за власним бажанням, при виході особи із громадянства (експатріація) та внаслідок примусового позбавлення громадянства (денатуралізація).

Позбавлення громадянства звичайно є санкцією держави щодо особи, яка вчинила протиправні дії. Такий захід, як правило, застосовується лише щодо тих громадян, які набули громадянства у порядку натуралізації, причому протягом порівняно нетривалого часу після цього.

Законодавство України увібрало в себе загальновизнані у світовій практиці положення з питань громадянства, а тому, також, передбачає можливість припинення громадянства України у разі бажання особи набути громадянства іншої держави, а також, коли громадянин України вчинив дії, які згідно з законодавством унеможлиблюють перебування його в громадянстві України. Так, Законом України «Про громадянство України», у ст. 17, передбачено наступні підстави припинення громадянства:

- внаслідок виходу з громадянства;
- внаслідок втрати громадянства;
- а також за підставами, передбаченими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Особа, яка є громадянином України, згідно з положеннями ст. 18 Закону України «Про громадянство України», може за власним бажанням вийти з громадянства України, за умови виїзду на постійне проживання за кордоном. Така умова не потрібна, у разі виходу з громадянства дитини, яка набула громадянство України за народженням, але її батьки (або хоча б один з них) на момент народження, були іноземцями чи особами без громадянства, або яка усиновлена іноземцями чи особами без громадянства, або подружжям, один з якого є громадянином України, а другий є іноземцем. Така дитина може вийти з громадянства незалежно від місця проживання.

Крім того для виходу з громадянства, необхідно, щоб особа на момент подання заяви про вихід з громадянства України виконала усі зобов'язання перед державою, майнові зобов'язання, з якими пов'язані інтереси юридичних чи фізичних осіб на території України, та вирішила, громадянство якої держави вона хоче набути. Також, для виходу з громадянства повинні бути відсутні умови передбачені у ст. 18 Закону України «Про громадянство України», за наявності яких *вихід з громадянства України не допускається*, а саме:

- підозра особи, яка має намір вийти з громадянства, у вчиненні кримінального правопорушення;
- або наявність стосовно такої особи в Україні обвинувального вироку суду, що набрав чинності і підлягає виконанню.

Особі, яка відповідає вимогам, щодо виходу з громадянства не може бути відмовлено у виході з громадянства України, для цього особа повинна звернутися до органів державної влади, надати відповідні документи та пройти перевірки для встановлення відповідності зазначеним вимогам.

Вихід з громадянства України здійснюється за клопотанням особи, яка хоче припинити своє громадянство. Клопотання подається особисто до дипломатичного представництва або консульської установи. У разі виходу з громадянства дитини, яка разом з батьками, або з одним з батьків виїхала на постійне проживання за кордоном, клопотання про це подається одним з батьків, який виїшов або виходить з громадянства України. Разом з клопотанням подаються документи, які посвідчують особу, громадянство та підтверджують виїзд на постійне проживання за кордон.

Враховуючи, що дитина, яка набула громадянство України за народженням, але її батьки (або хоча б один з них) на момент народження, були іноземцями чи особами без громадянства, або яка усиновлена іноземцями чи особами без громадянства, або подружжям, один з якого є громадянином України, а другий є іноземцем може вийти з громадянства не проживаючи за кордоном, а перебуваючи на території України, клопотання про вихід з громадянства таких осіб можуть бути подані їх батьками або усиновлювачами до органу міграційної служби за місцем проживання. У разі виходу з громадянства дитини, яка усиновлена подружжям, один з якого є громадянином України, а другий є іноземцем, клопотання подається тим з усиновлювачів, який є іноземцем.

Крім того, враховуючи, що вихід з громадянства України допускається, лише якщо особа набула громадянство іншої держави або набуде громадянство іншої країни, якщо вийде з громадянства України, до клопотання обов'язково додається документ, який свідчить, що заявник (або дитина) набув громадянства іншої держави (держав) або документ, виданий уповноваженим органом іншої держави про те, що громадянин України набуде громадянства цієї держави, якщо вийде з громадянства України. Останній документ не вимагається, якщо законодавство держави, громадянство якої набуває дитина, передбачає набуття громадянства цієї держави дитиною внаслідок набуття громадянства її батьками чи одним із них.

Якщо з громадянства України виходить дитина, яка набула громадянство України за народженням, але на момент її народження батьки (або хоча б один із них) були іноземцями чи особами без громадянства, до клопотання ще додається документ, який підтверджує, громадянську належність батьків на момент народження дитини.

Для виходу з громадянства України дитини, яку усиновлено подружжям осіб, які не є громадянами України, один з якого є громадянином України, а другий іноземцем – до клопотання додаються документи, які підтверджують, громадянську належність усиновлювачів, засвідчують шлюбні відносини між усиновлювачами дитини на момент її усиновлення, а також копія рішення суду або дипломатичного представництва чи консульської установи України про усиновлення дитини або рішення органу держави, на території якої проживає дитина, про усиновлення дитини, яке визнається дійсним в Україні.

Якщо з громадянства України виходить дитина віком від **14** до **18** років до документів обов'язково додається заява дитини про згоду на це.

Проведення з розгляду заяв щодо виходу з громадянства та перевірки підтвердження виконання умов виходу з громадянства України здійснюється у тому ж порядку що й провадження з розгляду заяв та перевірки умов щодо прийняття до громадянства України.

Загальний строк розгляду заяв про припинення громадянства України не повинен перевищувати одного року з дня їх надходження. Остаточне рішення про припинення особою громадянства України приймає Президент України, шляхом видання відповідного указу.

Рішення Президента України про припинення особою громадянства України надсилається до ДМС України або МЗС України. ДМС України, надсилає повідомлення про прийняті Президентом України рішення через головні управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, до органу міграційної служби за місцем проживання осіб, щодо яких прийнято рішення. МЗС України, в свою чергу, надсилає повідомлення про прийняті Президентом України рішення дипломатичним представництвам або консульським установам України, до яких були подані заяви.

Орган міграційної служби або дипломатичні представництва чи консульські установи України у тижневий строк повідомляють у письмовій формі відповідну особу про прийняте Президентом України рішення, вилучають документи, які підтверджують громадянство України, та видають довідку про припинення громадянства України.

Таким чином, припинення громадянства України внаслідок виходу з нього, незважаючи на доволі складну процедуру, є результатом вільного волевиявлення особи, яка бажає набути громадянства іншої держави у разі відсутності підстав, які перешкоджають припинення правовідносин з державою. Поряд з цим за певних обставин, зокрема якщо громадянином України вчинено дії, що порушують законодавство нашої держави, громадянство України ним може бути втрачене, як це передбачено ст. 19 Закону України «Про громадянство України». Так, відповідно до положень зазначеної норми *підставами для втрати громадянства України є:*

1) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття (не застосовуються, якщо внаслідок цього громадянин України стане особою без громадянства);

2) набуття особою громадянства України внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів;

3) добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою (не застосовуються, якщо внаслідок цього громадянин України стане особою без громадянства).

Щодо першої підстави, то слід звернути увагу на те, що набуття громадянства іншої держави вважається добровільним тоді, коли громадянин України повинен був звертатися із заявою чи клопотанням, відповідно до порядку, встановленого національним законодавством, для набуття громадянства цієї держави. При цьому Закон України «Про громадянство України» визначає випадки, коли набуття іншого громадянства не вважається добровільним, та не тягне за собою припинення громадянства України. Так, не вважається добровільним одночасне набуття дитиною за народженням, разом із громадянством України, громадянства іншої держави чи

держав, а також набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства своїх усиновлювачів унаслідок усиновлення її іноземцями. Також, не вважається добровільним автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства внаслідок одруження з іноземцем, або внаслідок досягнення повноліття, якщо громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства іншої держави.

У разі виявлення підстави для втрати громадянства України органами міграційної служби щодо особи, яка проживає на території України, орган міграційної служби за місцем проживання особи повідомляє про це головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, відповідно, за територіальною належністю. Головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, перевіряє наявність підстави для втрати громадянства України, в ході перевірки наявності підстав для втрати громадянства України, у разі необхідності Головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, може звернутися із відповідними запитами до органів внутрішніх справ або органів Служби безпеки України. Які повинні дати відповідь не пізніше як у двомісячний строк з дня одержання звернення.

У разі підтвердження наявності підстави для втрати громадянства України Головне управління (управління) міграційної служби в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, готує подання про втрату особою громадянства України та надсилає його разом із документами, що підтверджують наявність такої підстави та підтверджують перебування особи у громадянстві України до ДМС України.

Наявність підстави для втрати громадянства України може підтверджуватися документами що засвідчують добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави після досягнення повноліття, добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є загальним військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою, або документами, які засвідчують, що особа набула громадянство за територіальним походженням або була поновлена у громадянстві внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів.

Це може бути підтверджене довідкою про те, що іноземець, який подав зобов'язання припинити іноземне громадянство не подав документ, виданий уповноваженим органом відповідної держави, про припинення цього громадянства протягом двох років з моменту прийняття його до громадянства України, якщо при цьому не існувало незалежних від особи причин, які б перешкоджали отриманню цього документу. Набуття або поновлення громадянства внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів може бути підтверджене також інформацією про те, що іноземець, який подав декларацію про відмову від іноземного громадянства, не повернув паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави, або про те, що на момент прийняття до громадянства України існували підстави, за наявності яких особа не приймається до громадянства України, або інформація про інші неправдиві відомості та фальшиві документи, які були подані на підтвердження виконання умов прийняття до громадянства України.

ДМС України розглядає подання про втрату громадянства України та подані разом із ним документи. У разі підтвердження наявності підстави для втрати громадянства України, та підтвердження, що громадянин України, який добровільно набув громадянство іншої держави, або вступив на військову службу іншої держави, внаслідок втрати громадянства України не стане особою без громадянства, ДМС України затверджує подання про втрату громадянства України та надсилає його разом із поданими документами до Комісії при Президентові України з питань громадянства.

У разі виявлення підстави для втрати громадянства України особою, яка постійно проживає за кордоном, дипломатичне представництво чи консульська установа України готує подання про втрату особою громадянства України та надсилає його разом з документами, що підтверджують наявність такої підстави до Міністерства закордонних справ України.

МЗС України розглядає подання про втрату громадянства України та подані разом з ним документи, та для перевірки наявності підстав для втрати громадянства України надсилає зазначені подання та подані разом з ним документи до Міністерства внутрішніх справ України і Служби безпеки України. МВС України та СБУ повідомляють про результати

перевірки МЗС України не пізніш як у двомісячний строк з дня одержання документів.

У разі підтвердження наявності підстави для втрати громадянства України МЗС України затверджує подання про втрату громадянства України та надсилає його разом з поданими документами до Комісії при Президентові України з питань громадянства. Загальний строк розгляду органами міграційної служби або органами Міністерства закордонних справ України подань щодо втрати громадянства, як і заяв про набуття та вихід з громадянства, не повинен перевищувати восьми місяців з дня їх надходження.

Після надходження документів до Служби забезпечення діяльності Комісії при Президентові України з питань громадянства Секретаріату Президента України, вони розглядаються у тому ж порядку, як і заяви про прийняття або вихід з громадянства України. Загальний строк розгляду подань про припинення громадянства України, не повинен перевищувати одного року з дня їх надходження. Рішення про припинення особою громадянства України приймає Президент України шляхом видання відповідного указу. Про прийняте рішення повідомляється особа, щодо якої це рішення прийняте у тому ж порядку, який встановлено для повідомлення осіб, які прийняті, або виходять з громадянства України. Громадянство України вважається припиненим з моменту видання Президентом України відповідного указу.

7. Порядок виконання прийнятих рішень з питань громадянства

Після набуття громадянства (за винятком осіб, які взяли зобов'язання припинити іноземне громадянство), особі видається довідка про реєстрацію особи громадянином України, яка подається нею для одержання документів, що підтверджують громадянство України.

Особам, які проживають на території України, управління, відділи (сектори) міграційної служби в районі, районі у містах, містах обласного, республіканського (Автономної Республіки Крим) значення видають документ, що підтверджують громадянство України - паспорт громадянина України. Особам, які постійно проживають за кордоном дипломатичні

представництва чи консульські установи України видають паспорт громадянина України для виїзду за кордон.

Особам, які набули громадянство України та взяли зобов'язання припинити іноземне громадянство, видаються тимчасові посвідчення громадянина України. Після подання цими особами в установленому Законом порядку документа про припинення іноземного громадянства або декларації про відмову від іноземного громадянства їм замість тимчасових посвідчень громадянина України залежно від місця проживання видаються паспорти громадянина України або паспорти громадянина України для виїзду за кордон.

Тимчасове посвідчення громадянина України є документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України і видається особі, яка досягла шістнадцятирічного віку, набула громадянства України та взяла зобов'язання припинити іноземне громадянство протягом двох років з дня набуття громадянства України.

Тимчасове посвідчення громадянина України оформляється і видається особі, яка проживає в Україні, Міграційною службою України за місцем проживання заявника, а в разі постійного проживання особи за кордоном – закордонною дипломатичною установою, не пізніше **10** робочих днів з дати подання заявником всіх необхідних документів.

Тимчасове посвідчення громадянина України оформляється і видається особі на строк до двох років.

У разі закінчення строку дії тимчасового посвідчення громадянина України особі, якій його було оформлено, видається нове тимчасове посвідчення громадянина України.

На вимогу уповноваженого суб'єкта заявник зобов'язаний подати засвідчений у встановленому законодавством порядку переклад тексту паспортного документа або документа, що його замінює та посвідчує особу заявника, українською мовою.

У разі видачі тимчасового посвідчення громадянина України заявнику повертається паспортний документ або документ, що його замінює та посвідчує особу заявника.

Тимчасове посвідчення громадянина України здається до Міграційної служби України за місцем проживання заявника в Україні, а в разі постійного проживання заявника за кордоном – до закордонної дипломатичної установи одночасно з документом, що підтверджує припинення особою іноземного

громадянства, або з декларацією про відмову від іноземного громадянства, а заявнику видається довідка про реєстрацію особи громадянином України для подальшого оформлення паспорта громадянина України.

У разі припинення особою громадянства України або скасування рішення про оформлення набуття особою громадянства України органи міграційної служби, дипломатичні представництва чи консульські установи України вживають заходів до вилучення у цих осіб документів, які підтверджують громадянство України.

Таким особам органи міграційної служби, дипломатичні представництва чи консульські установи України видають довідку про припинення громадянства України або скасування рішення про оформлення набуття громадянства України.

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Визначте правові засади громадянства в Україні.
2. Назвіть основні форми набуття громадянства України.
3. Які органи беруть участь у вирішенні питань громадянства України?
4. Розкрийте порядок провадження за заявами щодо оформлення громадянства.
5. Визначте умови прийняття до громадянства України.
6. Які особи можуть бути прийняті до громадянства України у спрощеному порядку.
7. Перерахуйте умови за яких особі може бути відмовлено у наданні громадянства.
8. Визначте підстави та порядок скасування рішень про оформлення громадянства України.
9. Визначте форми припинення громадянства.
10. Назвіть підстави втрати громадянства.

Рекомендована література

Нормативні акти

1. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р., № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

2. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р., № 1543-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.

3. Положення про паспорт громадянина України: затверджено постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 року № 2503-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 37. – Ст. 545.

4. Правила оформлення і видачі тимчасового посвідчення громадянина України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1111 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 58. – від 28.03.2013 р.

5. Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень: указ Президента України від 27 березня 2001 року № 215 (в редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 року № 588/2006) // Офіційний вісник України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

6. Порядок реалізації Угоди між Україною і Республікою Білорусь про спрощений порядок зміни громадянства громадянами України, які постійно проживають в Республіці Білорусь, і громадянами Республіки Білорусь, які постійно проживають в Україні: затверджено наказом МВС України, МЗС України, Мін'юсту України № 317/95/15/5а від 28 квітня 2000 року (у редакції наказу МВС, МЗС, Мін'юсту України № 169/115/321/5 від 30 травня 2007 року) // Офіційний вісник України. – 2007. – № 45. – Ст. 1850.

7. Порядок реалізації Угоди між Україною і Республікою Казахстан про спрощений порядок набуття і припинення громадянства громадянами України, які постійно проживають у Республіці Казахстан, та громадянами Республіки Казахстан, які постійно проживають в Україні, і запобігання випадкам безгромадянства та подвійного громадянства: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства юстиції України № 664/146/45/5 від 9 серпня 2001 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – ст. 604.

8. Порядок реалізації Угоди між Україною і Республікою Таджикистан про спрощений порядок зміни громадянства громадянами України, які постійно проживають у Республіці Таджикистан, і громадянами Республіки Таджикистан, які постійно проживають в Україні: затверджено наказом

Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України № **936/173** від **26** серпня **2003** року // Офіційний вісник України. – **2003**. - № **39**. – Ст. **208**.

9. Про затвердження зразків документів, які подаються для встановлення належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, та журналів обліку: наказ МВС України № **715** від **16** серпня **2012** року // Офіційний вісник України. – **2006**. – № **33**. – Ст. **2401**.

10. Про затвердження зразків документів, які подаються для встановлення належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України: наказ МЗС України від № **185** від **15** вересня **2006** року // Офіційний вісник України. – **2006**. – № **45**. – Ст. **3029**.

Базова

1. Копиленко О. Л. З історії законодавства про громадянство України / О. Л. Копиленко. – К. : Новий парлам. ін-т : Парлам. вид-во, **2001**. – **72** с.

2. Рубач Л. Громадянство: набуття та припинення / Л. Рубач, М. Мілорава, В. Коцюба. – К. : Фурса С. Я., **2009**. – **68** с.

3. Годика Ю. М. Громадянство України: конституційно-правовий аспект : навч. посіб. / Годика Ю. М. – Х. : Факт, **2002**. – **278** с.

Додаткова

1. Конституційне право України: Погорілко В. Ф. – К. : Наукова думка. – **2002**. – **734** с.

2. Лазарев В. В. Основні етапи становлення і розвитку інституту громадянства / В. В. Лазарев // Право і безпека. – **2009**. – № **1**. – С. **113–117**.

3. Майданник О. О. Про інститут громадянства України / О. О. Майданник // Право України. – **1999**. – № **2**. – С. **70–75**.

4. Суржинський М. І. Основні етапи становлення та розвитку інституту громадянства в Україні / М. І. Суржинський // Держава і право. – **2006**. – № **34**. – С. **186–19**.

5. Суржинський М. І. Теоретико-правові питання набуття громадянства / М. І. Суржинський // Держава і право : Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 42. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – С. 227–233.

6. Янковський С. А. Міжнародно-правові аспекти інституту громадянства у контексті європейської правової традиції / С. А. Янковський // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 909–914. [Електронний ресурс] // Сайт : "Форум права". – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11jcaept.pdf> . – Дата доступу : 10.04.2014.

Тема 7.
**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ
ПЕРЕСУВАННЯ В УКРАЇНІ**

ЗМІСТ

1. Правові засади реалізації свободи пересування в Україні.
2. Правове регулювання та порядок здійснення права на вільне пересування територією України та вільного вибору місця проживання в Україні.
3. Порядок реалізації права на вільне залишення території України та повернення в Україну.
4. Порядок оформлення документів для виїзду за кордон та повернення в Україну.

Опорні поняття: свобода пересування, місце проживання, місце перебування, обмеження, реєстрація місця проживання, дозвіл на виїзд за межі України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, проїзний документ дитини, дипломатичний паспорт, службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, проїзний документ біженця, підтверджувальні документи, державна таємниця, державний кордон, прикордонний контроль.

**1. Правові засади
реалізації свободи пересування в Україні**

Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права (стаття 18 Конституції України). З огляду на це, загально визнані міграційні принципи й норми міжнародного міграційного

права, міжнародні договори України у міграційній сфері є складовими національної правової системи України.

Основоположним принципом регулювання міграційних процесів України є свобода пересування людини і громадянина, яка є також суб'єктивним правом. Свобода пересування віднесена міжнародним правом до найбільш важливих особистих прав і свобод людини. Вперше вона була закріплена у Загальній декларації прав людини, прийнятій резолюцією **217 А (III)** Генеральної Асамблеї ООН в **1948** році. Відповідно до положень ст. **13** декларації, кожна людина має право на свободу пересування і обрання місця проживання в межах кордону кожної держави, право залишати будь-яку країну, включаючи також її власну, і повертатися до своєї країни, право шукати притулок від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Положення ст. **13** Загальної декларації прав людини одержали розвиток у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, прийнятому і відкритого для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією **2200 А (XXI)** Генеральної Асамблеї ООН в **1976** році (набув чинності, в тому числі й для України **23 березня 1976** р.). Так у ч. **1** ст. **12** зазначеного акту закріплено, що кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання. Крім того ч. **2** ст. **12** пакту встановлює право кожної людини покидати будь-яку країну, включаючи свою власну. В свою чергу, у ч. **4** визначено, що ніхто не може бути свавільно позбавлений права на в'їзд у свою власну країну.

В Європі положення, які стосуються свободи пересування закріплені в Протоколі № **4** до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, який був підписаний у **1963** році (Ратифікований Україною **17 липня 1997** року). Відповідно до положень ч. **1** ст. **2** Протоколу кожний, хто на законних підставах знаходиться на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території. Ч. **2** зазначеної статті встановлює, що кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною. Ч. **2** ст. **3** Протоколу встановлює, що нікого не може бути позбавлено права в'їзду на територію держави, громадянином якої він є.

Таким чином, відповідно до положень зазначених міжнародних норм, свобода пересування – це визнана міжнародним правом, гарантована конституцією і (чи) законом громадянам або всім особам, що знаходяться в країні, можливість самостійно вирішувати питання щодо перебування в ній, переміщення по її території, вибору місця проживання, а також виїзду з країни.

Положення зазначених міжнародно-правових актів, які стосуються свободи пересування знайшли своє відображення й у національному законодавстві України – перш за все на конституційному рівні. Так, згідно з положеннями ст. 33 Конституції України, кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Крім того, громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Таким чином, право на свободу пересування, яке закріплено у міжнародно-правових актах та визнається й гарантується Україною включає в себе:

- право на вільне пересування територією України;
- право на вільний вибір місця проживання на території України;
- право вільно залишати територію України;
- право громадянина України в будь-який час повернутися в Україну.

Забезпечення права на свободу пересування кожного, хто на законних підставах перебуває на території держави, є складовою демократичної та правової держави, однак дане право не є абсолютним.

Так, у ч. 3. ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, визначено, що у разі необхідності охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав та свобод інших, право на свободу пересування може бути обмежене законом. Ці загальні положення знайшли своє продовження й на регіональному рівні – у ч. 3 ст. 2 Протоколу № 4 до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, де встановлено, що у

разі необхідності захисту прав і свобод інших осіб, в інтересах забезпечення національної чи громадської безпеки, підтримання публічного порядку, запобігання злочину, захисту здоров'я чи моралі в демократичному суспільстві законом можуть бути встановлені певні обмеження свободи пересування.

Не маючи абсолютного характеру, право на свободу пересування підлягає нормативному регулюванню з огляду на те, що інтереси громадянського суспільства потребують регламентації і регулювання переміщень населення. Стихийне перенаселення окремих місцевостей, а також великих міст може призвести до небажаних соціально-економічних наслідків. У зв'язку з чим, протягом всієї історії розвитку людства право на свободу пересування перебувало під увагою держави, та підлягало регламентації. У певні періоди розвитку людства встановлювалися ті або інші обмеження цього права, певні дозвільні порядки його реалізації.

Розглянемо детальніше порядок реалізації зазначених складових права на свободу пересування на теперішній час в Україні.

2. Правове регулювання та порядок здійснення права на вільне пересування територією України та вільного вибору місця проживання в Україні

На сьогодні, відносини пов'язані із реалізацією вільного пересування територією України та вільного вибору місця проживання в Україні, що гарантуються Конституцією України і закріплені Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод і протоколами до неї, іншими міжнародними договорами України, врегульовані Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» від 11 грудня 2003 року.

Відповідно до положень зазначеного нормативно-правового акту громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, мають право вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час та вибирати адміністративно-

територіальну одиницю, де вони хочуть проживати чи перебувати, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Обмеження свободи пересування, вільного вибору місця проживання в процесі здійснення цього права пов'язане, перш за все, з необхідністю пошуку рівноваги між суспільними й особистими інтересами і залежить від цілої низки соціальних та економічних факторів.

На сьогоднішній день, законодавством встановлено обмеження свободи пересування двох типів: обмеження пересування на певних спеціальних територіях, де встановлення режиму обмеженого доступу викликано необхідністю забезпечення національних інтересів, громадської безпеки та громадського порядку або санітарного та епідеміологічного благополуччя, а також обмеження стосовно певних категорій осіб.

Перелік територій де свобода пересування може бути обмежена, та категорій осіб, яким може бути обмежено право на свободу пересування визначені у ст. 12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання».

Так, до територій де може бути обмежена свобода пересування законом віднесені:

- прикордонна смуга;
- території військових об'єктів;
- зони, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом;
- приватні земельні ділянки;
- території, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан;
- окремі території і населені пункти, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності.

Крім того, відповідно до положень ст. 13 зазначеного закону, на цих територіях та в адміністративно-територіальних одиницях, які знаходяться на цих територіях (окрім приватних земельних ділянок) обмежується і вільний вибір місця проживання. Тобто, на цих територіях може бути визначено певний режим пересування, або встановлено дозвільний режим

доступу до цих територій, та можливості проживання на цих територіях.

Як вже було зазначено, свобода пересування в Україні може бути обмежена не лише на певних територіях, але і стосовно певних категорій осіб. Здебільшого, це стосується осіб, відносно яких застосовуються певні примусові заходи, або інші обмежувальні заходи у зв'язку з їх спеціальним статусом.

Перелік осіб, щодо яких обмежується свобода пересування визначений у ч. 2 ст. 12 Закону України "Про свободу пересування та вибору місця проживання в Україні". До таких осіб віднесені:

- особи, до яких відповідно до процесуального законодавства застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі;

- особи, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі;

- особи, які згідно із законодавством перебувають під адміністративним наглядом;

- особи, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу, підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню;

- особи, які звернулися за наданням їм статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

- іноземці та особи без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України;

- особи, яких призвано на дійсну строкову службу до Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

- іноземці, які перебувають у складі військових іноземних підрозділів і які мають статус військового.

Цей перелік не є вичерпним, обмеження свободи пересування може бути застосоване і в інших випадках, передбачених законом. Наприклад, у випадку застосування до правопорушника адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту тощо.

Крім того, слід відзначити, що правові засади обмеження свободи пересування закріплені й в інших законодавчих актах. Зокрема Законах України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України", "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі", "Про прикордонний контроль", "Про державний кордон України", "Про правовий режим воєнного стану", "Про загальний військовий обов'язок і військову службу", "Про альтернативну (невійськову) службу", "Про Збройні Сили України", "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про зону надзвичайної екологічної ситуації", "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, норми яких кореспондуються та деталізують положення Закону України «Про свободу пересування та вибору місця проживання в Україні», які стосуються обмеження свободи пересування.

Практично відносно всіх категорій осіб, зазначених у ч. 2 ст. 12 Закону України «Про свободу пересування та вибору місця проживання в Україні», у тій чи іншій мірі, обмежується й право на вільний вибір місця проживання, за виключенням іноземців, які перебувають у складі військових іноземних підрозділів і які мають статус військового, а також осіб, які на законних підставах перебувають на території України та звернулися за наданням їм статусу біженця чи додаткового захисту. Крім того, свобода вільного вибору місця проживання обмежується щодо осіб, які не досягли 14-річного віку.

Щодо інших осіб, які на законних підставах перебувають на території України то такі особи мають право вільно та безперешкодно, за своїм бажанням, переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час та вибирати адміністративно-територіальну одиницю, де вони хочуть проживати чи перебувати за виключенням території, на яких пересування обмежене, та встановлені обмеження щодо вибору місця проживання. Законодавство України не закріплює вимог щодо способу пересування. Кожна особа визначає його на власний розсуд. Право на свободу пересування може здійснюватися за допомогою будь-якого з видів транспорту або без його використання.

Однак, при цьому, законом встановлено обов'язок осіб, які в результаті пересування територією України змінили місце проживання, - протягом десяти днів після прибуття, зареєструвати нове місце проживання. Цей обов'язок поширюється і на випадки зміни адреси проживання в межах адміністративно-територіальної одиниці.

Тобто незважаючи на проголошення свободи пересування, держава для забезпечення рівноваги між суспільними й особистими інтересами залишає контроль за процесами переміщення населення всередині держави.

Порядок реєстрації місця проживання фізичних осіб в Україні затверджений Наказом МВС України від **22 листопада 2012 року № 1077**. Відповідно до положень зазначеного акту, реєстрація місця проживання особи передбачає внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру про місце проживання особи із зазначенням адреси, за якою з особою може вестися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції.

Крім того, реєстрація передбачає внесення відомостей про місце проживання особи до паспорта громадянина України, тимчасового посвідчення громадянина України, та документів, що посвідчують право на перебування на території України іноземців або осіб без громадянства (посвідки на постійне проживання, посвідки на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист, довідки про звернення за захистом в Україні).

Для цього особа або її законний представник подає до територіального органу або підрозділу Державної міграційної служби за місцем проживання відповідну письмову заяву. Реєстрація місця проживання за заявою особи може бути здійснена з одночасним зняттям з реєстрації попереднього місця проживання.

Крім того, зняття з реєстрації місця проживання особи може бути здійснене на підставі заяви особи або її законного представника; або документів, які свідчать про припинення підстав для перебування на території України іноземців та осіб без громадянства. Зняття з реєстрації може бути здійснено й у зв'язку з обставинами не пов'язаними із реалізацією права на вільне пересування та вільний вибір місця проживання.

Наприклад, у випадку позбавлення права власності на житлове приміщення або права користування житловим приміщенням, прийняття судом рішення про виселення особи, смерті особи або визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

Реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання особи здійснюється в день звернення особи та подання особою документів.

До заяви особа або її законний представник, які звертаються до органу міграційної служби, повинні додати:

- документ, до якого вносяться відомості про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання;
- квитанцію про сплату державного мита або документ про звільнення від його сплати;
- військовий квиток або посвідчення про приписку (для громадян, які підлягають взяттю на військовий облік або перебувають на військовому обліку).

Для реєстрації місця проживання також подаються документи, що підтверджують право на проживання в житлі, перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту, проходження служби у військовій частині, адреса яких зазначається під час реєстрації

Крім того для реєстрації місця проживання у разі зміни місця проживання в межах України подається талон зняття з реєстрації. Такий талон не подається у разі оформлення реєстрації місця проживання з одночасним зняттям з реєстрації попереднього місця проживання.

У разі подачі заяви законним представником особи додатково подаються:

- документ, що посвідчує особу законного представника;
- документ, що підтверджує повноваження особи як законного представника, крім випадків, коли законними представниками є батьки (усиновлювачі).

Реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання особи за заявою законного представника здійснюється за згодою інших законних представників.

У разі реєстрації місця проживання дитини, яка не досягла 16-річного віку, крім зазначених документів, подається також

свідоцтво про народження або свідоцтво про належність до громадянства України.

Зняття з реєстрації місця проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, стосовно яких встановлено опіку чи піклування, здійснюється за погодженням з органами опіки і піклування.

Після отримання заяви, працівник територіального підрозділу ДМС України:

- перевіряє належність паспортного документа особі, що його подала, правильність заповнення заяви про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання та наявність документів, необхідних для реєстрації місця проживання, про що ним робиться відповідний запис у заяві;

- реєструє прийняту заяву у Журналі обліку заяв про реєстрацію / зняття з реєстрації місця проживання / перебування особи;

- у разі реєстрації місця проживання заповнює два примірники відомостей про реєстрацію місця проживання особи для надсилання до адресно-довідкового підрозділу та органу державної статистики, картку реєстрації особи та адресну картку, які після здійснення реєстрації протягом доби вміщуються до картотеки територіального підрозділу ДМС України;

- у разі зняття з реєстрації заповнює три примірники талона зняття з реєстрації місця проживання в Україні, один з яких надсилає до адресно-довідкового підрозділу, другий – до органу державної статистики, а також вносить відомості про зняття з реєстрації особи до картки реєстрації особи та адресної картки, які після зняття з реєстрації протягом доби вміщуються до картотеки територіального підрозділу ДМС України;

- вносить відомості до повідомлення про реєстрацію / зняття з реєстрації місця проживання / перебування призовників та військовозобов'язаних, якщо особа є призовником або військовозобов'язаною. Відомості, внесені до цього повідомлення, раз на місяць до 5 числа надсилаються до військового комісаріату;

- вносить відомості про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання до паспортного документа особи шляхом проставляння в них штампа реєстрації місця проживання особи;

– повертає особі паспортний документ та інші документи, що подавалися для реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання.

У разі здійснення реєстрації місця проживання з одночасним зняттям з реєстрації попереднього місця проживання до територіального підрозділу ДМС України, на території обслуговування якого було зареєстроване попереднє місце проживання особи, у той же день надсилається письмове повідомлення про зняття особи з реєстрації місця проживання та талон зняття з реєстрації місця проживання в Україні. У разі здійснення реєстрації місця проживання з одночасним зняттям з реєстрації попереднього місця проживання в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя) талон зняття з реєстрації місця проживання в Україні до адресно-довідкового підрозділу не надсилається. У відомостях про реєстрацію місця проживання особи робиться відмітка "одночасно знято з реєстрації".

У паспортний документ особи, місце проживання якої реєструється з одночасним зняттям з реєстрації попереднього місця проживання, територіальним підрозділом ДМС України спочатку проставляється штамп зняття з реєстрації місця проживання особи, а потім штамп реєстрації місця проживання особи.

3. Порядок реалізації права на вільне залишення території України та повернення в Україну

Наступними складовими свободи пересування є право всіх осіб, які на законних підставах перебувають в Україні вільно залишати її територію та право громадянина України в будь-який час повернутися в Україну.

Порядок реалізації права осіб, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно залишати її територію, визначені, перш за все, у Законі України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 року, та у Законах України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року, та «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року. Окрім порядку реалізації зазначеного права,

цими законодавчими актами встановлено й випадки тимчасового обмеження права на виїзд з України.

Так, громадянину України може бути відмовлено у праві залишення території України у разі наявності обставин, передбачених у ст. 6 Закону України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України". Цими обставинами є:

1) обізнаність громадянина із відомостями, які становлять державну таємницю.

2) наявність у громадянина не врегульованих аліментних, договірних чи інших невиконаних зобов'язань;

3) застосування стосовно громадянина, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, запобіжного заходу, за умовами якого йому заборонено виїжджати за кордон, - до закінчення кримінального провадження або скасування відповідних обмежень;

4) засудження за вчинення кримінального правопорушення - до відбуття покарання або звільнення від покарання;

5) наявність факту ухиляння від виконання зобов'язань, покладених на громадянина судовим рішенням;

6) свідоме сповіщення громадянином про себе неправдивих відомостей - до з'ясування причин і наслідків подання неправдивих відомостей;

7) громадянин підлягає призову на строкову військову службу - до вирішення питання про відстрочку від призову;

8) щодо громадянина подано цивільний позов до суду - до закінчення провадження у справі;

9) перебування громадянина під адміністративним наглядом міліції - до погашення (зняття) судимості чи припинення нагляду.

Іноземці або особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, також можуть бути обмежені у можливості залишити територію України. Так, відповідно до положень ст. 22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» цим особам виїзд з України не дозволяється, якщо:

- такій особі повідомлено про підозру її у вчиненні кримінального правопорушення або кримінальна справа

розглядається судом – до закінчення кримінального провадження;

– особу засуджено за вчинення кримінального правопорушення - до відбування покарання або звільнення від покарання;

– виїзд такої особи суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України - до припинення обставин, що перешкоджають виїзду.

Виїзд з України іноземця або особи без громадянства може бути за рішенням суду тимчасово відкладено до виконання ним майнових зобов'язань перед фізичними та юридичними особами в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Що стосується права громадянина України в будь-який час повернутися в Україну, то відповідно до положень ст. 3 Протоколу № 4 до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод – нікого не може бути позбавлено права в'їзду на територію. Ці положення знайшли своє відображення й в ст. 33 Конституції України, яка закріплює положення згідно із яким, громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну. В свою чергу Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» у ч. 4 ст. 1 також закріплено, що громадянин України ні за яких підстав не може бути обмежений у праві на в'їзд в Україну. Тобто це право є абсолютним та ніяким обмеженням не підлягає.

Але при цьому, законодавством передбачено й деякі спеціальні умови повернення до України громадян, які спрямовані на забезпечення захисту здоров'я населення України. Так, відповідно до ст. 29 Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24 лютого 1994 р., у разі перебування громадянина України на території країни, де зареєстровано особливо небезпечні хвороби, в'їзд на територію України таких громадян дозволяється тільки за наявності документів, передбачених міжнародними угодами і санітарним законодавством України. При цьому слід зауважити, що відповідність такого законодавчого положення нормам

Конституції України ставиться під сумнів представниками юридичної науки.

Як і відносини щодо реалізації інших складових права на свободу пересування, відносини щодо реалізації права всіх осіб, які на законних підставах перебувають в Україні вільно залишати її територію та право громадянина України в будь-який час повернутися в Україну, враховуючи необхідність забезпечення національної та громадської безпеки, підтримання громадського порядку, захисту здоров'я та моральності населення, прав та свобод інших осіб підлягають регламентації з боку держави.

На сьогодні, в Україні встановлено дозвільний порядок виїзду за кордон громадян України, який передбачає необхідність звернутися з відповідним клопотанням до спеціально уповноваженого органу державної влади, з метою отримання відповідних документів, які підтверджують особу, та дозволяють виїзд з держави та повернення в Україну.

Документами, які дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну, а також посвідчують особу громадянина України під час перебування за її межами, є:

- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- проїзний документ дитини;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення особи моряка.

Крім цих документів, згідно з "Правилами перетинання державного кордону громадянами України", громадянин України перебуваючи у складі екіпажу повітряного судна, має право на виїзд з України та в'їзд в Україну на повітряному судні під час виконання ним польотного завдання за наявності посвідчення члена екіпажу. Відповідно до Правил, окрім зазначених вище документів, громадянин України може повернутися до України за наявності документа, який посвідчує особу громадянина України (паспорт громадянина України; тимчасове посвідчення громадянина України; свідоцтво про належність до громадянства України) або посвідчення особи на повернення в Україну.

Згідно з Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету

Міністрів України № 57 від 27.01.1995 для виїзду осіб у віці до 18 років для перетинання державного кордону необхідні також підтверджуючі документи.

Так, виїзд з України на постійне проживання дітей віком від 14 до 18 років може бути здійснено лише за їх згодою, оформленою письмово і нотаріально засвідченою.

При виїзді за кордон дітей, разом з батьками (законними представниками), відомості про них вписуються в паспорти батьків чи одного з батьків (законних представників), якщо діти у віці від 5 до 18 років, у паспорти батьків вклеюються їх фотокартки і скріплюються печаткою. Внесення відомостей про дітей у паспорт здійснюється на підставі заяви громадянина, у чий паспорт вписуються діти.

Перетинання державного кордону для виїзду за межі України громадянами, які не досягли 16-річного віку, здійснюється лише за нотаріально засвідченою згодою обох батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їх супроводі або в супроводі осіб, уповноважених ними.

Без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків виїзд за межі України громадян, які не досягли 16-річного віку здійснюється:

- коли другий з батьків є іноземцем або особою без громадянства, що підтверджує запис про батька у свідоцтві про народження дитини, та відсутній у пункті пропуску;

- коли у паспорті громадянина України для виїзду за кордон, з яким прямує громадянин, який не досяг 16-річного віку, або проїзному документі дитини є відповідний запис про вибуття на постійне місце проживання за межі України чи відмітка про взяття на консульський облік в дипломатичному представництві України за кордоном;

- у разі коли другий з батьків позбавлений батьківських прав, визнаний судом безвісно відсутнім, визнання судом недієздатним, або у разі його смерті. Цей факт повинен бути підтверджений відповідним рішенням суду або свідоцтвом про смерть (оригінал або нотаріально посвідчена копія).

Крім того, за відсутності згоди одного з батьків виїзд неповнолітнього громадянина України за кордон може бути дозволено на підставі рішення суду.

У разі виїзду дитини у супроводі одинокої матері, виїзд здійснюється за наявності довідки про народження дитини, виданої відділом реєстрації актів цивільного стану, із зазначенням підстав внесення відомостей про батька відповідно до ч. 1 ст. 135 Сімейного кодексу України.

У разі виїзду з України дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 16-річного віку, необхідними підтверджуючими документами є:

1) для дітей які проживають (перебувають) у закладах охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, та виїжджають у супроводі уповноваженої ним особи – нотаріально посвідчена згода керівника цього закладу;

2) для дітей які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, та виїжджають у супроводі прийомних батьків або одного з них – оригінал договору про влаштування дитини до прийомної сім'ї або його нотаріально засвідчена копія;

3) для дітей які влаштовані на виховання та спільне проживання до дитячого будинку сімейного типу, у разі виїзду у супроводі батьків-вихователів або одного з них – оригінал договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу або його нотаріально засвідчена копія;

4) для дітей які перебувають під опікою, піклуванням за рішенням органів опіки та піклування, та виїжджають у супроводі опікуна або піклувальника – оригінал рішення про встановлення опіки (піклування) або його нотаріально засвідчена копія;

5) для дітей які перебувають під опікою, піклуванням за рішенням суду, та виїжджають у супроводі опікуна або піклувальника – рішення суду про встановлення опіки (піклування) або його нотаріально засвідчена копія;

6) для дітей які відповідно до договору про патронат передані органом опіки і піклування на виховання в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття та виїжджають у супроводі патронатного вихователя – оригінал зазначеного договору, посвідченого підписом уповноваженої особи відповідної місцевої держадміністрації або міської (за винятком міст районного значення) ради, скріпленим гербовою печаткою, або його нотаріально засвідчена копія.

Виїзд з України дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 16-річного віку, після їх усиновлення іноземцями у супроводі батьків-усиновлювачів здійснюється у разі пред'явлення рішення суду про усиновлення або його нотаріально засвідченої копії.

Підтверджуючі документи необхідні й у разі виїзду за кордон громадян України, визнаних судом недієздатними. У такому разі підтверджуючим документом є нотаріально засвідчене клопотання їх законних представників або рішення суду.

Що стосується іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, то за загальним правилом, відповідно до положень ст. 22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» такі іноземці виїжджають з України за дійсними паспортними документами (національними паспортами або документами, які їх замінюють) та посвідками на постійне або тимчасове проживання.

Виїзд осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, здійснюється за наявності посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон.

Виїзд іноземців або осіб без громадянства, яких визнано біженцями в Україні або особами, які потребують додаткового захисту в Україні, – за проїзним документом для виїзду за кордон.

Крім того, у деяких випадках для засвідчення законності виїзду за кордон певних категорій осіб, для отримання дозволу на безпосередній перетин державного кордону, такі особи, або особи, які їх супроводжують повинні мати спеціальні підтверджуючі документи. Підстави та порядок оформлення таких підтверджуючих документів визначено законодавством.

Розглянемо порядок оформлення документів, які дають право на виїзд за кордон та повернення в Україну.

4. Порядок оформлення документів для виїзду за кордон та повернення в Україну

Основним документом, який посвідчує особу громадянина України за кордоном, та надає право на виїзд з України і в'їзд в Україну є *паспорт громадянина України для виїзду за кордон*.

Правові норми, що регламентують порядок видачі паспорту містяться у Законах України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України", «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», "Правилах оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення", затверджених постановою Кабінету Міністрів України від **31.03.1995** № **231** і "Порядку провадження за заявами про оформлення паспортів громадянина України для виїзду за кордон і проїзних документів дитини", затвердженому наказом Міністерства внутрішніх справ України від **21** грудня **2004** р. № **1603**.

Оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон провадиться:

- громадянам України, які постійно проживають в Україні і досягли **18**-річного віку, - за особистим клопотанням про отримання паспорта або через своїх законних представників до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства. У виняткових випадках (за наявності вимог держави, до якої здійснюється виїзд, чи вимог міжнародної організації, для участі в заходах якої здійснюється виїзд, а також у разі виїзду на постійне проживання за кордон усиновленої іноземцями дитини - громадянина України) паспорт може бути оформлено до досягнення громадянином **18**-річного віку;

- громадянам України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном і досягли **16**-річного віку, - за їх особистим клопотанням про отримання паспорта або через їх законних представників до закордонних дипломатичних установ України. Громадяни України, які постійно проживають за кордоном, можуть звернутися з клопотанням про отримання паспорта також до Міністерства закордонних справ України. Оформлення паспорта громадянам України, які не досягли **16**-річного віку, провадиться на підставі нотаріально засвідченого клопотання батьків або їх законних представників у разі потреби в самостійному виїзді таких осіб за кордон.

Відповідно до ст. **22** Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що

підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» паспорт громадянина України для виїзду за кордон оформляється особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, на чотири роки, а особам, які досягли шістнадцятирічного віку, – на **10** років.

За видачу або продовження строку дії паспорта справляється державне мито (консульський збір). За видачу паспорта особі, яка не досягла **16** років, державне мито (консульський збір) не справляється.

Для оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон особа, яка бажає його отримати повинна звернутися із заявою-анкетою про оформлення паспорта для виїзду за кордон особисто або через своїх законних представників до:

- територіального органу або підрозділу Державної міграційної служби України, за місцем проживання громадян, які постійно проживають в Україні;

- до МЗС, дипломатичного представництва або консульської установи України, за місцем постійного проживання за кордоном;

Крім того, дипломатичними представництвами та консульськими установами України оформлення і видача паспорта громадянина України для виїзду за кордон здійснюється громадянам, які перебувають у довгостроковому відрядженні, на навчанні, стажуванні, працюють за контрактом або перебувають на лікуванні за кордоном.

Особи, які звертаються за отриманням паспорта, сповіщають дані про себе, відомості про сімейний стан і наявність неповнолітніх дітей та утриманців, про відсутність обставин, що обмежують право на виїзд за кордон.

Для оформлення паспорта для виїзду за кордон до заяви додаються такі документи:

- паспорт громадянина України (або документ, який посвідчує громадянство України), свідоцтво про народження (для осіб віком до **16** років) (після прийняття документів повертається);

- квитанція про сплату державного мита/ консульського збору або документ, що підтверджує право на звільнення від його сплати.

Особи віком від **18** до **25** років, які підлягають призову на строкову військову службу, разом із заявою про оформлення паспорта подають довідку відповідного військового комісаріату щодо можливості виїзду з України, або військовий квиток (за відсутності - документ, що його замінює).

Для оформлення паспорта для виїзду за кордон у дипломатичних представництвах та консульських установах, крім зазначених документів додається також документ (відмітка в паспорті), що підтверджує постійне проживання за кордоном або право на тимчасове проживання чи факт такого проживання на території держави не менше шести місяців на момент подачі заяви-анкети на оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Для оформлення паспорта дітям до **16** років до заяви-анкети додається нотаріально засвідчена заява батьків (законних представників) або рішення суду, у разі потреби самостійного виїзду таких осіб за кордон.

У разі оформлення паспорта для виїзду за кордон особі, що не досягла шістнадцятирічного віку та проживає з одним із батьків, заявник також подає оригінал або засвідчену в установленому порядку копію одного з таких документів:

- 1) свідоцтва про смерть другого з батьків;
- 2) рішення суду про позбавлення батьківських прав другого з батьків;
- 3) рішення суду про визнання другого з батьків безвісно відсутнім;
- 4) рішення суду про визнання другого з батьків недієздатним;
- 5) довідки про реєстрацію місця проживання дитини разом з одним із батьків, який подає заяву;
- 6) оригінал витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про народження із зазначенням відомостей про батька.

Після заповнення заяви-анкети (введення персональних даних особи, на ім'я якої оформлюється паспорт для виїзду за кордон) працівник територіального органу або підрозділу ДМС чи консульська посадова особа друкує її та надає особі для перевірки правильності внесених до заяви-анкети персональних даних.

Після зазначеної перевірки особа власним підписом підтверджує правильність внесених до заяви-анкети персональних даних особи, на ім'я якої оформлюється паспорт для виїзду за кордон.

Оригінали документів повертаються особі після прийняття заяви-анкети до розгляду.

Заяви про оформлення паспорта розглядаються протягом не більш як одного місяця з дня подання документів. У разі виїзду на постійне проживання за кордон усиновленої іноземцями дитини – громадянина України, термін розгляду скорочено до десяти робочих днів, а якщо поїздка пов'язана з терміновим лікуванням від'їжджаючого, від'їздом особи, яка супроводжує тяжкохворого, чи смертю родича, який проживає за кордоном, - заяви розглядаються протягом трьох робочих днів.

Необхідність термінового розгляду заяв щодо оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон повинно бути підтверджено відповідними документами (у разі термінового виїзду особи для лікування – листом МОЗ України, МОЗ Автономної Республіки Крим, обласних управлінь, Київського, Севастопольського міського управління охорони здоров'я про необхідність термінової поїздки за кордон для лікування; у разі виїзду у зв'язку зі смертю родича, який проживає за кордоном – надісланим з-за кордону, у тому числі дипломатичними представництвами чи консульськими установами України, повідомленням засвідченим компетентним органом відповідної держави).

За окремою заявою громадянина, у разі сплати подвійної ставки державного мита та за наявності технічної можливості, паспорт може бути оформлено достроково – до **10** робочих днів.

В разі необхідності здійснення запитів до компетентних органів, для з'ясування наявності чи відсутності в осіб, старших **14** років, підстав для тимчасової відмови у видачі паспорта термін оформлення паспорта подовжується на термін, необхідний для отримання відповіді компетентних органів України, але не може перевищувати три місяці. Порядок звернення із запитом щодо встановлення наявності підстав для тимчасового обмеження у праві виїзду за кордон до компетентних органів України визначено відповідно МВС України та МЗС України.

У разі одночасного подання заяви про оформлення особою виїзду на постійне проживання за кордон строк розгляду заяви-анкети про оформлення паспорта для виїзду за кордон може складати три місяці, або у разі оформлення паспорта в закордонній дипломатичній установі України.

За наявності підстав для тимчасових обмежень у праві виїзду громадян України за кордон, враховуючи інтереси забезпечення безпеки, прав та законних інтересів інших осіб, відповідно до положень Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» громадянину України може бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта для виїзду за кордон.

Крім того, територіальний орган або підрозділ ДМС, а за кордоном - закордонна дипломатична установа України має право відмовити особі у видачі паспорта для виїзду за кордон, якщо:

1) стосовно видачі паспорта для виїзду за кордон звернулася особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку, або представник особи, який не має документального підтвердження повноважень на отримання паспорта для виїзду за кордон;

2) особа вже отримала паспорт для виїзду за кордон, який є дійсним на день звернення (крім обміну, видачі паспорта замість втраченого або викраденого, а також наявності другого паспорта для виїзду за кордон з підстав, визначених цим Порядком);

3) особа подала не в повному обсязі документи та інформацію, необхідні для оформлення і видачі паспорта для виїзду за кордон;

4) дані, отримані з баз даних Головного обчислювального центру Реєстру, не підтверджують інформацію, надану особою.

Підставою для оформлення паспорта чи обґрунтованої відмови у його видачі є рішення, прийняте начальником (або його заступником) відповідного територіального органу (підрозділу) ДМС або посадовою особою дипломатичного представництва чи консульської установи України в порядку, встановленому, відповідно, МВС України та МЗС України.

У разі обґрунтованої відмови у видачі громадянину України паспорта для виїзду за кордон, мотиви такого рішення доводяться до відома заявника у письмовій формі. Повторне клопотання може бути прийнято до розгляду не раніш як через

шість місяців після остаточного вирішення питання про відмову у видачі паспорта. При цьому беруться до уваги матеріали, подані раніше, якщо зазначені в них дані залишилися без зміни.

Наступним документом, що посвідчує особу і підтверджує громадянство України неповнолітньої особи, на яку він оформлений, і дає право цій особі на виїзд з України і в'їзд в Україну є *проїзний документ дитини*. Зміст документа встановлено Положенням про проїзний документ дитини, затвердженим указом Президента України від 7 вересня 1994 р. № 503, а порядок видачі регламентовано "Правилами оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення", затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 1995 р. № 231 і "Порядком провадження за заявами про оформлення паспортів громадянина України для виїзду за кордон і проїзних документів дитини", затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 грудня 2004 р. № 1603.

Оформлення проїзного документа здійснюється на підставі заяви батьків (законних представників), а у разі, коли батьки не перебувають у шлюбі між собою, - того з них, з ким проживає дитина, справжність підпису яких засвідчено нотаріально. За наявності заперечень одного з батьків документ може бути оформлено на підставі рішення суду. Для дітей віком від 14 до 18 років у заяві зазначається відсутність обставин, що обмежують згідно із законодавством право їх виїзду за кордон.

Проїзний документ дитини оформлюється територіальними підрозділами ДМС України за місцем проживання. Оформлення і видача проїзного документа дитини, здійснюється у тому ж порядку що й паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Проїзний документ дитини оформляється терміном на три роки або до досягнення нею 18-річного віку.

За видачу проїзного документа дитини державне мито не справляється.

Ще одним документом, який виконує функцію посвідчення особи та підтвердження громадянства України за кордоном є *посвідчення особи на повернення в Україну*. Зміст і форма посвідчення визначено "Положенням про посвідчення особи на повернення в Україну", затвердженим постановою Кабінету

Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1079, а порядок видачі регламентовано "Правилами оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України посвідчення особи на повернення в Україну", затвердженими наказом Міністерства закордонних справ України від 19 грудня 2005 р. № 226.

Посвідчення надає право на в'їзд в Україну й оформлюється і видається дипломатичними представництвами та консульськими установами України в інших державах у разі втрати особою документів, що дають право на виїзд з України та посвідчують особу під час перебування за її межами; якщо строк дії таких документів закінчився або встановлено, що вони є недійсні з інших причин.

Крім того, посвідчення на повернення в Україну може бути оформлене у разі прийняття рішення про реадмісію компетентними органами іноземної держави відносно громадянина України, якщо це передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Посвідчення видається дипломатичними представництвами та консульськими установами України на підставі особистого клопотання заявника або звернення його законних представників, а також на підставі звернення міністерства закордонних справ або іншого компетентного органу іноземної держави у випадках, прийняття рішення про реадмісію громадянина України.

Для отримання посвідчення до заяви подаються такі документи:

– документ (протокол, довідку тощо), виданий компетентними органами країни перебування, що підтверджує факт звернення заявника з приводу втрати проїзного документа; або документ, що дає громадянину України право на виїзд з України та посвідчує особу під час перебування за її межами, якщо строк дії такого документа закінчився або встановлено, що він є недійсним з інших причин;

- заяву-анкету встановленого зразка;
- дві кольорові фотокартки розміром 3,5х4,5 см;

– документи, які дозволяють ідентифікувати особу заявника, установити його місце проживання в Україні та підтвердити належність до громадянства України;

– свідоцтво про народження дитини в разі внесення даних про дитину до посвідчення та 2 її кольорові фотокартки розміром 3,5x4,5 см (для дітей віком від 5 до 16 років).

У разі надання заявником вищезазначених документів посвідчення має бути оформлене в день подання громадянином відповідної заяви та видане без попереднього запиту до органів внутрішніх справ за місцем проживання такого заявника в Україні.

У разі відсутності в заявника документів, що посвідчують його особу та підтверджують належність до громадянства України, дипломатичне представництво або консульська установа України в день подання відповідної заяви-анкети надсилає запит до територіальних підрозділів ДМС за місцем реєстрації заявника в Україні (відповідно до інформації, наданої заявником) з метою підтвердження його належності до громадянства України та ідентифікації особи за фотокарткою. Запити розглядаються у терміновому порядку протягом трьох діб.

Строк дії посвідчення визначається консульською посадовою особою, відповідальною за його видачу, виходячи з реальної можливості повернення пред'явника посвідчення в Україну, але не може перевищувати 30 днів, якщо інше не передбачено чинними міжнародними договорами України.

У разі хвороби, нещасного випадку та інших поважних причин строк дії посвідчення може бути продовжено іншим дипломатичним представництвом чи консульською установою на шляху прямування пред'явника посвідчення до України на термін, необхідний для повернення заявника на територію України, але не більше 30 днів.

Про це в місці, відведеному для особливих відміток, робиться відповідний запис, який засвідчується підписом консульської посадової особи і скріплюється малою гербовою печаткою. Термін дії посвідчення особи на повернення в Україну може бути продовжено не більше одного разу.

Консульська посадова особа, яка продовжила строк дії посвідчення, повинна письмово поінформувати про цей факт

дипломатичне представництво чи консульську установу, яка видала посвідчення.

За оформлення та видачу посвідчення стягується консульський збір.

У разі наявності обставин, що доводять неспроможність громадянина сплатити консульський збір за видачу посвідчення, керівником дипломатичного представництва або консульської установи України може бути прийняте рішення про видачу такому громадянину посвідчення без стягнення консульського збору. Крім того, не справляється консульський збір за оформлення посвідчення на звернення міністерства закордонних справ або іншого компетентного органу іноземної держави у разі прийняття рішення про реадмісію громадянина України.

Виїзд за межі України, як вже зазначалося, може бути здійснено й за наявності *дипломатичного або службового паспортив*. Ці документи, відповідно до Указу Президента України «Про дипломатичний та службовий паспорти України» від 26 лютого 1998 року № 153, дають право на виїзд з України, в'їзд в Україну та посвідчують особу громадянина України під час перебування за межами України. Зазначені паспорти оформлюються Міністерством закордонних справ України на підставі письмового подання керівника відповідного органу на *строк* до п'яти років, який може бути продовжений Міністерством закордонних справ України, дипломатичним представництвом або консульською установою України за кордоном.

Дипломатичний паспорт України видається на строк перебування на відповідних посадах: Президентів України, Голові Верховної Ради України, Першому заступникові та заступникові Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України, Міністрові закордонних справ України, Постійним представникам України при міжнародних організаціях та подружжю всіх вищезазначених осіб.

Дипломатичні паспорти України видаються також, народним депутатам України на період здійснення ними своїх повноважень. Такі паспорти постійно зберігаються в Міністерстві закордонних справ України і видаються народним депутатам України на строк їх виїзду у службове відрядження за кордон.

На строк виїзду у службове відрядження за кордон дипломатичний паспорт України видається: членам Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України та Міністра закордонних справ України), Голові Конституційного Суду України, його заступникам та суддям Конституційного Суду України, Голові Верховного Суду України, його заступникам, головам судових палат, голові Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та секретарю Пленуму Верховного Суду України, Головам вищих спеціалізованих судів України, Генеральному прокуророві України, Секретареві РНБО України, та його заступникам, Голові Служби безпеки України, Голові Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Голові Державної митної служби України, Голові Державної прикордонної служби України, Голові Національного банку України, Голові Центральної виборчої комісії, Голові Рахункової палати, Голові Державної податкової адміністрації України, Голові Адміністрації Президента України, Державному секретареві Кабінету Міністрів України, Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Голові Верховної Ради Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, головам обласних рад, дипломатичним працівникам, дипломатичним кур'єрам України, главам і членам державних делегацій та делегацій Кабінету Міністрів України на міжнародних конференціях і переговорах відповідно до актів Президента України, Кабінету Міністрів України про утворення таких делегацій, якщо цими актами передбачено оформлення таким особам дипломатичних паспортів України.

Крім того, дипломатичний паспорт України видається: Президентові України та його дружині – після закінчення строку повноважень Президента України або у разі дострокового припинення повноважень Президента України, крім випадків, коли Президент України був усунений з поста в порядку імпичменту; та особам, яким присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника першого класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу.

Також, дипломатичні паспорти України видаються дружинам (чоловікам), неповнолітнім дітям, іншим членам

родини дипломатичних працівників, які проходять дипломатичну службу за кордоном, якщо вони проживають з такими дипломатичними працівниками за кордоном, - на строк проживання.

Дипломатичні паспорти України видаються їй подружжю державних службовців, які перебувають на дипломатичній службі і мають дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла України, Надзвичайного і Повноважного Посланника України першого класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника України другого класу, - на строк виїзду з такими дипломатичними працівниками за кордон.

Як виняток, дипломатичний паспорт України може видаватися їй іншим особам, за письмовим розпорядженням Міністра закордонних справ України, якщо на це є дозвіл Президента України.

Особи, яким видано дипломатичні паспорти на строк виїзду за кордон або на строк проживання за кордоном, зобов'язані повернути дипломатичні паспорти України до Міністерства закордонних справ України у десятиденний строк від дня повернення в Україну.

Службовий паспорт України видається на строк виїзду у службове відрядження за кордон, таким особам:

– державним службовцям першої, другої та третьої категорій, крім державних службовців, яким відповідно до Положення про дипломатичний паспорт України на строк виїзду у службове відрядження за кордон видається дипломатичний паспорт України;

– суддям Верховного Суду України, крім тих, яким відповідно до Положення про дипломатичний паспорт України видається дипломатичний паспорт;

– першому заступникові та заступникам Генерального прокурора України;

– першим заступникам, заступникам голів, суддям вищих спеціалізованих судів України;

– першому заступникові та заступникам Голови, керівникам структурних підрозділів Національного банку України, Кримського республіканського управління Національного банку України;

– адміністративно-технічним працівникам дипломатичної служби;

– співробітникам торговельно-економічних місій у складі дипломатичних представництв України за кордоном, які не перебувають на дипломатичній службі;

– військовослужбовцям Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також працівникам органів внутрішніх справ України, органів прокуратури України, податкової міліції, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної митної служби України, які мають спеціальні звання чи займають відповідні посади;

– главам і членам державних делегацій та делегацій Кабінету Міністрів України на міжнародних конференціях і переговорах, крім осіб, яким видається дипломатичний паспорт України;

– громадянам України, які забезпечують обслуговування державних, парламентських делегацій України, делегацій Кабінету Міністрів України на міжнародних конференціях і переговорах.

Службові паспорти України видаються, також, дружинам (чоловікам), неповнолітнім дітям, іншим членам родини осіб, які відносяться до адміністративно-технічних працівників дипломатичної служби, та співробітників торговельно-економічних місій у складі дипломатичних представництв України за кордоном, які не перебувають на дипломатичній службі, якщо вони проживають з такими особами за кордоном, – на строк проживання.

Особи, яким видано службові паспорти України, зобов'язані повернути службовий паспорт до Міністерства закордонних справ України у десятиденний строк від дня повернення із службового відрядження в Україну.

Персональну відповідальність за своєчасне повернення службових паспортів України до Міністерства закордонних справ України несуть керівники відповідних органів, за поданням яких видані службові паспорти України, та особи, яким видано службові паспорти України.

За видачу дипломатичних та службових паспортів України державне мито та консульський збір не справляються.

Оформлення дипломатичних та службових паспортів проводиться МЗС на підставі письмового подання, що вноситься виключно керівником відповідного державного органу, установи чи організації. До подання додаються відомості про особу, якій оформлюється дипломатичний (службовий) паспорт України, дві фотокартки та паспорт громадянина України цієї особи.

Наявність актів Президента України, Кабінету Міністрів України щодо утворення державних делегацій та делегацій Кабінету Міністрів України для участі у міжнародних конференціях і переговорах не дає права на оформлення паспортів без письмового подання керівника державного органу, установи чи організації, де працює від'їжджаючий за кордон.

Народним депутатам України дипломатичні паспорти України, а працівникам апарату Верховної Ради України – службові паспорти оформляються за поданням керівника апарату Верховної Ради України, а у разі його довготривалої відсутності – посадової особи, що виконує його обов'язки, призначеної в установленому порядку.

Працівникам Адміністрації Президента України паспорти оформляються за поданням Глави Адміністрації Президента України, а у разі його довготривалої відсутності – посадової особи, що виконує його обов'язки, призначеної в установленому порядку.

Працівникам Секретаріату Кабінету Міністрів України паспорти оформляються за поданням Міністра Кабінету Міністрів України, а у разі його довготривалої відсутності – посадової особи, що виконує його обов'язки, призначеної в установленому порядку.

Працівникам дипломатичної служби, дружинам (чоловікам), неповнолітнім дітям, іншим членам родини працівників дипломатичної служби, які проходять дипломатичну службу за кордоном, якщо вони проживають з ними, і особам, яким присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника першого класу, Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу, але які не

перебувають на дипломатичній службі, дипломатичні паспорти оформляються за письмовим клопотанням начальника Управління кадрів та учбових закладів МЗС.

Документи на оформлення паспорта розглядаються протягом трьох робочих днів з дня реєстрації у загальному секретаріаті МЗС, а у разі необхідності – протягом одного дня.

Паспорти заповнюються українською та англійською мовами відповідно до вимог, викладених у рекомендаціях Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО, Doc 9303/1).

Наступним документом, що надає право на виїзд з України та в'їзд в Україну є *посвідчення особи моряка*. Відповідно до положень Указу Президента України «Про посвідчення особи моряка» від 5 червня 1993 року № 194, цей видається громадянину України, що займає будь-яку посаду на борту судна (крім військового судна), зареєстрованого на території України чи інших держав – учасниць Конвенції 1958 року про посвідчення особи моряків і звичайно використовуваного для морського плавання.

Посвідчення особи моряка може бути також видано моряку іншої держави, який несе службу на борту судна, зареєстрованого на території України, або який зареєстрований в Україні у службі зайнятості.

Власнику посвідчення особи моряка дозволяється за цим посвідченням виїзд з України та в'їзд в Україну на судні, до судової ролі якого занесено власника посвідчення.

За посвідченням особи моряка його власнику дозволяється також виїзд з України в індивідуальному порядку під час прямування на своє судно чи переходу на інше судно і в'їзд в Україну в такому самому порядку.

Загальне керівництво роботою по оформленню, видачі, обліку та зберіганню посвідчень особи моряка здійснюється Міністерством інфраструктури України. Посвідчення особи моряка видається строком до п'яти років. Строк дії посвідчення може бути продовжено один раз строком до п'яти років, після закінчення якого посвідчення підлягає заміні.

Оформлення, видача, продовження, облік і зберігання посвідчень особи моряка здійснюються за зверненнями моряка чи керівників підприємств, установ і організацій, які уклали трудовий договір з моряком, капітанами морських і річкових портів України згідно з Переліком морських, річкових портів

України, капітани яких мають право видавати посвідчення особи моряка, який затверджено наказом Міністерства транспорту України № **322** від **27** вересня **1993** р.

При оформленні та продовженні терміну дії посвідчення особи моряка, капітан порту звертається із запитом щодо наявності допуску, доступу до державної таємниці, а також порушеної кримінальної справи проти особи, яка претендує на отримання посвідчення, у відповідні регіональні органи Служби безпеки України.

Посвідчення особи моряка не може бути використано на території України громадянином України, який його має, під час укладання цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення довіреностей іншим особам для представництва перед третьою особою.

У разі списання з судна власник посвідчення особи моряка повинен здати посвідчення за місцем його одержання.

Ще одним документом, що дозволяє виїздити з України та повертатися в Україну у зв'язку з виконанням особливого виду робіт пов'язаних із регулярним перетином кордонів є *посвідчення члена екіпажу*.

Посвідчення члена екіпажу є документом, що підтверджує громадянство України і видається громадянину України, який є членом екіпажу повітряного судна, зареєстрованого в Україні відповідно до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, для використання його під час виконання міжнародних польотів.

Відповідно до Положення про посвідчення члена екіпажу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № **1346** від **21** листопада **2007** року, посвідчення надає право члену екіпажу на виїзд з України та в'їзд в Україну на повітряному судні під час виконання ним польотного завдання. Член екіпажу може також за посвідченням здійснити виїзд з України в індивідуальному порядку в разі прямування до місця перебування повітряного судна і безперешкодний в'їзд в Україну за наявності документів про закордонне відрядження.

Оформлення та видача посвідчення члену екіпажу здійснюється Державною авіаційною службою на строк до п'яти років за поданням керівника авіакомпанії чи авіапідприємства, де працює член екіпажу.

Для оформлення посвідчення керівник авіакомпанії чи авіапідприємства надає до Державіаслужби України такі документи:

- подання;
- паспорт громадянина України;
- довідку про присвоєння ідентифікаційного номера (картка фізичної особи – платника податків);
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон (за наявності);
- документ, що містить відомості про групу крові;
- раніше одержане посвідчення (за наявності);
- документ про сплату державного збору за видачу посвідчення.

За результатами перевірки документів на отримання посвідчення керівником структурного підрозділу Державіаслужби України, відповідальним за видачу посвідчення, або особою, яка виконує його обов'язки, приймається рішення про видачу (або відмову у видачі) посвідчення.

Посвідчення видається отримувачу не пізніше ніж через тридцять днів після заповнення анкети. Про видачу посвідчення відповідальною особою в анкеті робиться відповідна відмітка, а факт його отримання засвідчується підписом отримувача посвідчення або іншої особи за довіреністю.

У видачі посвідчення може бути відмовлено у разі:

- неналежності заявника до переліку осіб авіаційного персоналу, які є членами екіпажу;
- надання неповного пакету документів;
- надання недостовірної інформації.

У разі зміни місця роботи або припинення льотної роботи член екіпажу здає посвідчення авіакомпанії чи авіапідприємству, де він працював, про що керівник авіакомпанії чи авіапідприємства протягом трьох робочих днів інформує у письмовій формі орган державного регулювання у сфері цивільної авіації. Посвідчення передається зазначеному органу не пізніше десяти днів з дати його здачі.

Посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон є документом, що посвідчує особу без громадянства під час перетинання державного кордону України та перебування за

кордоном. Порядок його видачі визначено у Положенні про посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1995 р. № 610.

Посвідчення оформляється особам без громадянства, які досягли 16-річного віку і постійно проживають в Україні, за їх особистим зверненням (або законних представників) про одержання посвідчення до територіального органу або підрозділу Державної міграційної служби України за місцем проживання. У виняткових випадках – за наявності вимог держави, до якої здійснюється виїзд, чи вимог міжнародної організації, для участі в заходах якої здійснюється виїзд, - посвідчення може бути оформлено до досягнення особою без громадянства 16-річного віку.

Посвідчення оформляється протягом 15 робочих днів від дня звернення про одержання посвідчення, а у випадках, коли поїздка пов'язана з терміновим лікуванням від'їжджаючого, від'їздом особи, яка супроводжує тяжкохворого, чи викликана смертю родича, який проживав за кордоном, - протягом трьох робочих днів.

Термін дії посвідчення – три роки.

За видачу посвідчення справляється державне мито.

Для оформлення посвідчення заявник крім заяви-анкети, подає посвідку на постійне проживання та платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або оригінал і копію документа про звільнення від сплати державного мита.

Проїзний документ біженця є документом, що посвідчує особу, яка отримала статус біженця в Україні, та надає їй право на виїзд з України і в'їзд в Україну. Порядок видачі документа визначено у Положенні про проїзний документ біженця, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 203.

Документ видається також іноземцям та особам без громадянства, яких було визнано біженцями іншими державами - учасниками Конвенції про статус біженців 1951 року та (або) Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і які перебувають в Україні на законних підставах та не мають дійсних проїзних документів для виїзду за кордон.

Проїзний документ біженця видається на строк дії посвідчення біженця за умови, що посвідчення видано на п'ять років.

Оформлення документу здійснюється територіальним органом Державної міграційної служби за місцем проживання біженця, який досягнув шістнадцятирічного віку, за наявності посвідчення біженця, за його особистим зверненням або зверненням його законного представника.

Дитина, яка розлучена з сім'єю і якій надано статус біженця в Україні, має право за клопотанням її законних представників на отримання документа до досягнення шістнадцятирічного віку.

Для отримання документа необхідно подати крім заяви:

– дві фотокартки розміром **35 x 45** міліметрів кожного члена сім'ї біженця віком до шістнадцяти років, який перебуває з ним в Україні;

– копія рішення про визнання іноземця або особи без громадянства біженцем в Україні;

– паспортний документ іноземця або документи, що підтверджують особу без громадянства;

– посвідчення біженця;

– платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або документ про звільнення від сплати державного мита.

Територіальний орган ДМС має право відмовити іноземцю або особі без громадянства у видачі проїзного документа біженця у разі, коли:

1) стосовно видачі проїзного документа біженця звернувся іноземець або особа без громадянства, які не досягли шістнадцятирічного віку, чи представник іноземця або особи без громадянства, який не має документального підтвердження повноважень на отримання проїзного документа біженця;

2) іноземцем або особою без громадянства вже отримано проїзний документ біженця, який є дійсним на день звернення (крім випадків обміну, видачі проїзного документа замість втраченого або викраденого);

3) іноземцем або особою без громадянства не надано всіх документів та інформації, необхідної для оформлення і видачі проїзного документа біженця;

4) дані, отримані з баз даних Головного обчислювального центру Реєстру, не підтверджують інформацію, надану іноземцем або особою без громадянства.

У рішенні про відмову у видачі проїзного документа біженця, яке доводиться до відома іноземця або особи без громадянства у порядку і строки, встановлені законодавством, повинні бути зазначені підстави для відмови. Іноземець або особа без громадянства має право звернутися до ДМС з повторною заявою у разі зміни або усунення обставин, у зв'язку з виникненням яких їм було відмовлено у видачі проїзного документа біженця.

У разі відсутності підстав для відмови у видачі проїзного документа біженця, іноземцю або особі без громадянства протягом **15** робочих днів з дати звернення оформлюється та видається проїзний документ біженця.

У разі втрати документа і бажання повернутися в Україну під час перебування за кордоном біженець повинен звернутися до дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном з метою отримання документа для повернення в Україну.

Проїзний документ особи, якій надано додатковий захист є документом, що посвідчує особу, яку визнано особою, якій надано додатковий захист, та надає їй право на виїзд з України і в'їзд в Україну. Зміст документа визначається у "Положенні про проїзний документ особи, якій надано додатковий захист" затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від **14 березня 2012 р. № 197**.

Документ видається територіальним органом за місцем проживання особи, якій надано додатковий захист, яка досягла шістнадцятирічного віку, за наявності посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, за її особистим зверненням або зверненням її законного представника.

Питання для самоконтролю та самоперевірки

1. Розкрийте зміст права на свободу пересування.
2. Назвіть осіб щодо яких застосовуються обмеження права на вільне пересування територією України.

3. На яких територіях обмежується вільне пересування та можливість вільного вибору місця проживання?
4. Розкрийте порядок реєстрації місця проживання особи.
5. Які підстави для обмеження громадян у праві виїзду за межі України Вам відомі?
6. Назвіть документи, які надають право для виїзду за межі України.
7. За наявності яких документів громадянин України може повернутися до України?
8. Охарактеризуйте порядок оформлення паспорту громадянина України для виїзду за кордон.
9. У якому випадку оформлюється проїзний документ дитини для виїзду за кордон?
10. Яким особам для виїзду за кордон оформлюються дипломатичні та службові паспорти?
11. Розкрийте порядок оформлення посвідчення особи моряка та посвідчення члена екіпажу.

Рекомендована література

Нормативно-правові акти

1. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією **217 А (III)** Генеральної Асамблеї ООН від **10 грудня 1948 року** // Офіційний вісник України. – **2008**. – № **93**. – Ст. **3103**.
2. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від **16 грудня 1966 року** (набрав чинності **23 березня 1976 року**) / Права людини та професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – К. : Сфера, **1999**. – С. **9–19**.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від **4 листопада 1950 року** (Ратифікована Законом України від **11 вересня 1997 р.**, № **475/97-вр**) // Офіційний вісник України. – **1998**. – № **13/32**. – Ст. **270**.
4. Протокол **№ 4** до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від **16 вересня 1963** (Ратифікований Законом України від **11 вересня 1997 р.**, № **475/97-вр**) // Офіційний вісник України. – **2006**. – № **32**. – Ст. **2373**.

5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 р., № 1382-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.

6. Про державний кордон: Закон України від 04 листопада 1991 р., № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

7. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 р., № 3857-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101.

8. Про Прикордонний контроль: Закон України від 5 листопада 2009 р., № 1710-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 46.

9. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р., № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.

10. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 р., № 5492-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 93. – Ст. 3771.

11. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р., № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 146.

12. Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання: указ Президента України від 15 червня 2001 р., № 435 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 25. – Ст. 1107.

13. Про дипломатичний та службовий паспорти України: указ Президента України від 26 лютого 1998 р., № 153 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 9. – Ст. 335.

14. Про посвідчення особи моряка: указ Президента України від 5 червня 1993 р., № 194/93 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2001. – № 11. – С. 323-325.

15. Про проїзний документ дитини: указ Президента України від 7 вересня 1994 року № 503 // Сборник указов Президента Украины. – 1994. – Вып. 3. – С. 174-177.

16. Положення про посвідчення члена екіпажу: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року № 1346 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 89. – Ст. 3270.

17. Положення про проїзний документ біженця: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 року № 203 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 20. – Ст. 762.

18. Положення про посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1995 року № 610 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 58. – від 28.03.2013 р.

19. Положення про проїзний документ особи, якій надано додатковий захист: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р., № 197 [Електронний ресурс] // Сайт: "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/610-95-п>– Дата доступу : 10.04.2014.

20. Про створення Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб, та їх документування: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року № 327 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 11. – Ст. 752.

21. Деякі питання виконання Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»: постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 р. № 185 // Урядовий кур'єр від 28.03.2013. – № 58.

22. Порядок оформлення, видачі, повернення, зберігання і знищення дипломатичних та службових паспортів України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 року № 1873 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 48. – Ст. 3.

23. Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2010 року № 751 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 65. – Ст. 2265.

24. Правила перетинання державного кордону громадянами України: затверджено постановою Кабінету

Міністрів України від **27 січня 1995 року № 57** // Зібрання постанов Уряду України. – **1995.** – № **4.** – Ст. **93.**

25. Положення про посвідчення особи на повернення в Україну: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **25 серпня 2004 року № 1079** // Офіційний вісник України. – **2004.** – № **34.** – Ст. **2247.**

26. Порядок видачі, зберігання і знищення посвідчення члена екіпажу: затверджено наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від **28 січня 2008 року № 92** // Офіційний вісник України. – **2008.** – № **12.** – Ст. **311.**

27. Порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України паспорта громадянина України для виїзду за кордон: затверджено наказ Міністерства закордонних справ України від **9 січня 2006 року № 1** // Офіційний вісник України. – **2006.** – № **5.** – Ст. **262.**

28. Інструкції про порядок видачі, зберігання і знищення посвідчення особи моряка та Перелік морських, річкових портів України, капітани яких мають право видавати посвідчення особи моряка: затверджено наказом Міністерства транспорту України від **27 вересня 1993 року № 322** [Електронний ресурс] // Сайт: "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0148-93>. – Дата доступу: **10.10.2014.**

29. Порядок реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів: затверджений наказом МВС України від **22 листопада 2012 року № 1077** // Офіційний вісник України. – **2012.** – № **99.** – Ст. **4026.**

30. Порядок провадження за заявами про оформлення паспортів громадянина України для виїзду за кордон і проїзних документів дитини: затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від **21 грудня 2004 року № 1603** // Офіційний вісник України. – **2005.** – № **4.** – Ст. **241.**

31. Правила оформлення і видачі свідоцтва про належність до громадянства України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **14 квітня 2004 року № 491** // Офіційний вісник України. – **2004.** – № **15.** – Ст. **1053.**

32. Правила оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України

посвідчення особи на повернення в Україну: затверджено наказом Міністерства закордонних справ України від **19** грудня **2005** року № **226** // Офіційний вісник України. – **2006**. – № **5**. – Ст. **261**.

Базова

1. Афанасьєв К. К., Беницький О. М., Запорожець І. Г. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: Навчально-методичний посібник. – Луганськ: РВВ ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, **2009**. – **294** с.

2. Міграційне право ЄС: навч. посіб. / І. Борута, В. Р. Барський; Представництво Європ. Коміс. в Україні. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, **2004**. – **131** с.

Додаткова

1. Анисимова М. Ф. Право на свободу передвижения и свободный выбор местожительства в Украине: история, современное состояние и перспективы развития. – Запорожье: Дикое поле, **2005**. – **208** с.

2. Саидов А. Х. Общеизвестные права человека. Учебное пособие. – М.: МЗ ПРЕСС. – **2002**. – **197** с.

Тема 8
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ
НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

ЗМІСТ

1. Нелегальна міграція як прояв міжнародних міграційних процесів.
2. Адміністративно-правовий механізм протидії нелегальній міграції.
3. Адміністративний примус у сфері міграції.
4. Адміністративна відповідальність за порушення міграційного законодавства.
5. Інформаційне забезпечення протидії нелегальній міграції.

Опорні поняття: нелегальна міграція, протидія нелегальній міграції, механізм протидії нелегальній міграції, органи протидії нелегальній міграції, запобігання, взаємодія, спеціальні операції, адміністративний примус, заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, адміністративне затримання, контроль, прикордонний режим, перевірка, протокол, постанова, стягнення, примусове повернення, видворення, державний кордон України, база даних, інформаційно-пошукова система.

1. Нелегальна міграція як прояв міжнародних міграційних процесів

На сьогодні, нелегальна міграція – є явищем глобального масштабу, і світові процеси нелегального переміщення населення не залишили осторонь й нашу країну. Так, розпад СРСР та становлення демократії на теренах колишніх союзних республік, у тому числі й на території України, сприяло

спрощенню процедури переміщення через кордони. З одного боку, це мало позитивний характер, що виражається у закріпленні соціальних і культурних зв'язків між різними групами, верствами населення, націями. З іншого боку, даний процес обумовив ряд негативних явищ, одним з яких є нелегальна міграція.

Нелегальною (незаконною) міграцією є незаконне переміщення через державний кордон, тобто поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю, при використанні підроблених документів, візи або без таких, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів.

Нелегальна міграція є одним з видів міграції, і для неї характерні усі ознаки процесу переміщення людей, однак при цьому вона має свої специфічні ознаки, пов'язані перш за все із протиправністю перетинання кордону, або незаконним перебуванням в країні.

Так, залежно від мети призначення, нелегальні переміщення поділяють на:

- транзитні;
- переміщення з метою постійного проживання;
- переміщення з метою тимчасового притулку.

Крім того, нелегальні міграції розрізняють і за часом виникнення:

- з моменту порушення правил в'їзду на територію держави та виїзду з неї;
- з моменту порушення правил перебування на території держави, що зумовлює необхідність подовження візи та реєстрації на території країни перебування.

Особи, які беруть участь у процесах нелегальної міграції визначаються як нелегальні мігранти – тобто, іноземці, або особи без громадянства, що прибувають в Україну з країн візового режиму без українських віз та офіційних запрошень, або проживають без чинного документального оформлення, або намагаються незаконно виїхати з України (останнє положення поширюється й на громадян України).

З урахуванням вищезазначеного, в структурі нелегальної міграції виокремлюють п'ять основних категорій нелегальних мігрантів:

а) особи, що в'їжджають в країну нелегально без документів, а також іноземці, у яких заявлена мета в'їзду не відповідає їхнім намірам;

б) іноземні громадяни, які навчалися в країні або працювали, проте після завершення термінів навчання або працевлаштування не повернулись на батьківщину;

в) транзитні мігранти, які мають намір виїхати в країни Заходу;

г) біженці, які уникають виїзду з країни після отримання відмови щодо надання притулку;

д) громадяни України, які незаконно перетинають державний кордон.

Для нелегальної міграції характерні ті ж причини, та фактори, що й для інших видів міграційних процесів, які спонукають до прийняття рішень про залишення місця постійного проживання з метою пошуку кращих умов життя, однак враховуючи ризик нелегального переміщення, або незаконного проживання у іноземній країні, вони мають більш глобальний або трагічний масштаб, що й штовхає на протиправні дії, пов'язані з порушенням міграційного законодавства тієї або іншої країни.

Аналіз міграційних процесів в Україні дає змогу виділити два блоки причин, які спричиняють процеси нелегальної міграції в нашій країні:

а) причини, що обумовлені особливостями країни донора (різноманітні дискримінації і переслідування, стихійні лиха, державні реформи, причини інтелектуального, соціально-культурного, економічного характеру);

б) причини, що обумовлені особливостями країни перебування або транзитного перетинання:

- специфіка географічного положення;
- відсутність мовної та культурної ізоляції;
- відсутність національної та расової дискримінації, толерантність та лояльність візової політики України, узгодження міграційної політики держави з міжнародними стандартами на протипагу національним інтересам;

– економічна нестабільність, низький рівень життя і соціальної захищеності населення України загалом та західних прикордонних областей зокрема (можливість заробити на емігрантах не лише організованими злочинними групами, а й приватним особам), дешеві соціальні послуги;

– усунення «залізної завіси», «прозорість» державного кордону і недоліки в його охороні;

– правова неврегульованість питань міграції, відсутність низки адміністративно-контрольних правових режимів, аргументованих обмежень на в'їзд іноземців в Україну, відсутність налагодженого механізму депортації іноземців з України, які нелегально прибули або перебувають на території України;

– відсутність ефективної системи органів регулювання міграційних процесів, у тому числі правоохоронних органів, недостатнє фінансування і слабка організаційна та профілактична робота органів існуючої системи протидії нелегальній міграції;

– брак організаційного впливу на нелегальну міграцію;

– відсутність методик протидії конкретним видам нелегальної міграції.

Останній блок причин є «благодатним ґрунтом» для подальшого процвітання процесів нелегальної міграції в Україні. У зв'язку з чим, процеси нелегальної міграції набувають організованих форм, створюються постійно діючі канали нелегального переправлення осіб до України. На сьогодні виділяють декілька основних організованих каналів, якими нелегальні мігранти дістаються України:

1) *В'єтнамський*. Конtingент порушників становлять громадяни Соціалістичної Республіки В'єтнам, які колись прибули на територію СРСР для роботи за контрактами і не побажали повернутися на батьківщину. Останнім часом відмічається зростання спроб порушення кордону з боку в'єтнамських громадян, що прибувають до країн СНД туристичними каналами. Основним способом переправлення цих осіб є використання підроблених закордонних паспортів Соціалістичної Республіки В'єтнам, виготовлених з цією метою у Москві.

2) *Пакистано-Індійський*. Громадяни Індії, які бажають виїхати на роботу до країн Західної Європи, вербуються працівниками туристичних агентств, розташованих в місті Делі. За **75-120** тис. рублій їм оформляють візи до Москви, де здійснюється формування груп і вибір маршруту через територію України, Білорусії або прибалтійських країн. До цих груп включаються також громадяни Пакистану, які прибули в Російську Федерацію по лінії туризму. У ряді випадків пакистанцям, що проживають в Москві, за додаткову плату оформляють піддроблені дозвільні записи на виїзд у країни Західної Європи.

3) *Шрі-ланкійсько-бангладешський*. Громадяни Шрі-Ланки з метою проникнення в Західну Європу через територію України на підставі піддроблених дозволів на роботу приїжджають до об'єднаних Арабських Еміратів, де їм влаштовується подальший чартерний переліт до Одеси. Національні паспорти цих осіб мають фальшиву українську візу. В Одесі їх зустрічають посередники, які за **500** доларів США проставляють у паспортах фальсифіковані відбитки печатки, що свідчать про проведену реєстрацію. Після цього нелегальні мігранти прибувають до Києва і очікують часу, коли питання перетинання українсько-польського кордону буде врегульовано з прикордонниками та іншими посередниками. Ще один канал нелегальної переправи громадян Шрі-Ланки і Бангладеш до Німеччини організований з Москви через Гомель і далі через лісосмугу на територію України. Потім вони перетинають державний кордон на Мостиському (Львівська область), Ужгородському (Закарпатська область) і Герцаївському (Чернівецька область) напрямках за допомогою переправників – громадян суміжних держав та співвітчизників, які проживають на їх територіях.

4) *Афганський*. Основний контингент порушників кордону становлять біженці, які осіли на території Росії і країн Середньої Азії. Комплектування груп і оформлення документів здійснюють їх співвітчизники, які проживають у Москві. Ці групи роблять спроби перетину кордону переважно на Мостиському напрямку для виїзду в Польщу і далі в Німеччину.

5) *Румунський*. Громадяни Румунії, у зв'язку зі складністю одержання документів для виїзду в країни Західної Європи, використовують безвізовий порядок в'їзду в Україну або Молдову через пункти місцевого пропуску і прибувають до нас з

метою подальшого переходу в країни призначення переважно через територію Польщі.

6) *Китайський*. За даними Служби Безпеки України, рух громадян Китайської народної республіки здійснюється, в основному, за маршрутом: Пекін-Москва-Київ-Львів-Краків-Мілан. Групи громадян Китаю формуються вербувальниками, переважно представниками Малайзії та В'єтнаму, і відправляються рейсовими літаками з Пекіну до Москви під виглядом туристів за дійсними закордонними паспортами. В Москві їх розміщують у невеликих готелях чи на приватних квартирах на строк, необхідний для виготовлення підроблених малайзійських або сінгапурських закордонних паспортів. Національні документи при цьому вилучаються. Після одержання фальшивих паспортів групи китайців у супроводі провідників направляються з Москви за вказаним маршрутом. Їх пересування координується із спеціального центру, який знаходиться в Празі. За наявною інформацією, деякі громадяни КНР, які тимчасово мешкають на території України, займаються організацією нелегальних перевезень своїх співвітчизників автотранспортом в Чехію і далі в інші країни Західної Європи. Існує ще один канал нелегальної міграції вихідців з Китаю за маршрутом: Москва-Мінськ-Гомель-Київ-Сараєво-країни Західної Європи. Громадяни КНР прибувають в Росію, використовуючи запрошення російських фірм, а потім переправляються в міста Мінськ, Гомель, де їх співвітчизники формують групи для подальшого переправлення в Україну.

7) *Курдський*. З 1995 року значно збільшилася кількість громадян Іраку, курдів за національністю, які прибувають в Україну морським, повітряним і сухопутними шляхами, найчастіше за дійсними національними паспортами з метою подальшої міграції на Захід. Мігранти-транзитники після прибуття в Україну до пунктів призначення не прямують, а залишаються на її території й вишукують можливість нелегально перетнути кордон України.

За даними прикордонної служби України, на теперішній час існують основні чотири умовні ділянки кордону, на яких відбуваються активні спроби проникнення на територію України незаконних мігрантів:

1) Східний кордон з Російською Федерацією – тут пролягають шляхи переправлення нелегалів із країн Середньої

Азії та Кавказу. Нині у багатьох з цих країн відбуваються збройні конфлікти і влада не може навести правопорядок. Цим користуються злочинці, які налагоджують канали переправлення нелегалів;

2) Північний кордон з Республікою Білорусь має вихід через її територію до Росії і країн Балтії. Використання цього коридору пов'язане з тим, що між Білоруссю і Росією відсутній митний контроль;

3) Причорноморське узбережжя характеризується жвавим судноплаством і близькістю до Туреччини. Звідти нелегалів переправляють транзитом через територію України до Західної Європи;

4) Західний регіон – на цій ділянці кордону є вихід до Молдови й країн Східної Європи, який використовується для транзитного перевезення нелегалів, які в'їжджають в Україну через східний і південний кордони.

Стан процесів нелегальної міграції, які відбуваються протягом останнього десятиріччя на території України, свідчить про наступні тенденції у цій сфері:

1) організаторами нелегального переправляння мігрантів все більше використовуються можливості легального прибуття їх в Україну під виглядом навчання, туризму, з метою подальшого прямування до країн Західної Європи;

2) розширення посередницької мережі нелегального переправлення через кордони України, та постійні спроби організаторів нелегальної міграції залучити до злочинної діяльності посадових осіб правоохоронних органів;

3) збільшення кількісних показників нелегальної міграції жінок. Досить розповсюдженим явищем стає незаконне переміщення жінок, дівчат та дітей з метою сексуальної експлуатації. За оцінками експертів, щорічно на світовий ринок інтимних послуг потрапляє від **700** тис. до **4** млн. осіб.

Останнє викликає особливе занепокоєння, враховуючи, що процеси нелегальної міграції в Україні мають стійку тенденцію до зростання.

Міжнародний досвід свідчить, що нелегальна міграція вийшла за межі окремих держав і являє собою серйозну проблему. Останнім часом вона перетворилася на помітний дестабілізуючий фактор у сфері правопорядку. Саме з нею пов'язується зростання окремих видів правопорушень,

поширення небезпечних захворювань, розвиток підпільного ринку праці, відтік коштів в тіньовий сектор економіки, діяльність щодо підробки документів тощо. Канали нелегальної міграції активно використовуються для переправлення через територію України зброї, вибухівки, боєприпасів, радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення терористичних актів, що, в свою чергу, викликає напруження відносин з прикордонними державами, та привертає увагу з боку спецслужб іноземних держав. Більш того, контрабандне переміщення мігрантів-нелегалів через державні кордони стало однією із форм організованої злочинності, яка подекуди набуває вираз у таких найганебніших проявах злочинної діяльності – як торгівля людьми. У зв'язку з чим, сучасний стан розвитку процесів нелегальної міграції в Україні вимагає від держави створення дієвого та ефективного механізму протидії її проявам.

2. Адміністративно-правовий механізм протидії нелегальній міграції

Механізм адміністративно-правової протидії нелегальній міграції є досить містким і багатогранним і представляє собою цілісну систему правових засобів, за допомогою яких спеціально уповноважені державні органи здійснюють правовий вплив на суспільні відносини у сфері міграції, спрямований на попередження, припинення та притягнення винних до відповідальності.

Механізм протидії нелегальній міграції передбачає наявність системи нормативно-правових актів, якими закріплюються основні напрями протидії цьому негативному явищу, визначається система та повноваження органів державної влади, на які покладаються завдання щодо протидії цьому явищу та визначаються форми та методи їх діяльності.

Правовою основою механізму адміністративно-правової протидії нелегальній міграції є Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України «Про державний кордон», «Про прикордонний контроль», «Про імміграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про державну

прикордонну службу», «Про міліцію», «Про службу безпеки України» та численні підзаконні акти.

Відповідно до положень зазначених нормативно-правових актів завдання щодо безпосередньої реалізації заходів спрямованих на протидію нелегальній міграції в Україні покладається на правоохоронні органи. Такі функції виконують органи Служби безпеки України, які у межах своєї компетенції виявляють потоки нелегальних мігрантів, які набувають ознак організованої злочинності; органи та підрозділи Державної прикордонної служби України, посадові та службові особи яких перешкоджають незаконному перетинанню державного кордону. Але основний тягар з протидії нелегальної міграції лягає на органи внутрішніх справ, на які покладаються функції контролю за процесами перебування іноземців та осіб без громадянства на території України та виявлення порушників міграційного законодавства.

Необхідною передумовою успішної протидії нелегальній міграції є організація якісної системи взаємодії зазначених правоохоронних органів з метою узгодження їх дій (організаційних і практичних заходів) та налагодження обміну інформацією на всіх стадіях протидії нелегальній міграції.

Нині координаційна функція у механізмі адміністративно-правової протидії нелегальній міграції реалізується на внутрішньовідомчому і міжвідомчому рівнях. Так, внутрішньовідомчий рівень забезпечує організацію спільних заходів різних служб та підрозділів органів внутрішніх справ спрямованих на виявлення осіб, які порушують порядок в'їзду, виїзду, транзитного проїзду та перебування на території України.

Так, функції щодо протидії нелегальній міграції здійснюється підрозділами кримінальної міліції (карного розшуку, БНОН, БЕЗ, кримінальної міліції у справах неповнолітніх) державної автомобільної інспекції, транспортної міліції, міліції громадської безпеки й іншими підрозділами та службами у межах виконання покладених на них завдань. Ці підрозділи беруть участь у проведенні спеціальних цільових операцій правоохоронної спрямованості. Такими спеціальними цільовими операціями правоохоронної спрямованості, що проводяться з метою контролю за дотриманням законодавства про порядок перебування іноземців та осіб без громадянства на

території України, виявлення і попередження фактів незаконної міграції виступають наприклад, операція "Мігрант" – адміністративної спрямованості у який беруть участь підрозділи Міграційної служби, структурні підрозділи міліції громадської безпеки, відповідно до затвердженого плану проведення; або операція "Іноземець" – оперативної спрямованості – у якій беруть участь оперативні підрозділи відповідно до затвердженого плану проведення тощо.

Більш великі можливості здійснення ефективних заходів спрямованих на організацію протидії нелегальній міграції відкриває міжвідомча організація взаємодії суб'єктів протидії нелегальній міграції. Так, з метою координації зусиль органів внутрішніх справ та державної прикордонної служби Адміністрацією Державної прикордонної служби та МВС України наказом від **18 грудня 2003 року № 380/1556** було затверджено Інструкцію про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних інспекторів міліції.

Відповідно до положень інструкції формами взаємодії зазначених суб'єктів виступають:

1) обмін інформацією про стан оперативної обстановки, інформування щодо виявлення або отримання інформації про здійснення правопорушень на ділянках (у секторах) відповідальності та адміністративних ділянках обслуговування;

2) спільний контроль за дотриманням громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями та особами, яким надано притулок в Україні, вимог законодавства України з прикордонних питань і про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

3) проведення спільних заходів на ймовірних напрямках або в місцях появи потенційних порушників законодавства України з прикордонних питань і про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

4) проведення спільних заходів з правового виховання місцевого населення та профілактики порушень законодавства України про державний кордон;

5) проведення спільних навчань з питань виявлення та затримання порушників законодавства України з

прикордонних питань і про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

6) проведення спільних нарад дільничних інспекторів прикордонної служби і дільничних інспекторів міліції з питань протидії протиправній діяльності на державному кордоні в межах ділянок (секторів) відповідальності та адміністративних дільниць обслуговування;

7) спільна координація діяльності громадських формувань у населених пунктах, розташованих у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі, організація їх залучення до охорони громадського порядку і державного кордону;

8) надання пропозицій органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування щодо відновлення роботи або створення нових громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та їх належного матеріально-технічного забезпечення.

Під час взаємообміну інформацією між органами внутрішніх справ та підрозділами Державної прикордонної служби надаються дані про:

1) порушення та спроби незаконного перетинання державного кордону інші правопорушення, віднесені до компетенції Державної прикордонної служби України;

2) виявлення (затримання) нелегальних мігрантів у контрольованих прикордонних районах;

3) тактику дій порушників законодавства України з прикордонних питань і про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, їх характерні ознаки, місця (пункти) їх первинної появи та укриття, імовірні маршрути руху.

Інструкцією покладається обов'язок на ці органи про необхідність взаємного інформування про факти та події, які мають значення для організації належної протидії незаконній міграції. Так, дільничні інспектори прикордонної служби повинні негайно інформувати дільничних інспекторів міліції про виявлення або отримання даних про:

1) звернення громадян з питань, які потребують термінового вирішення органами внутрішніх справ;

2) затримання нелегальних мігрантів та осіб, що займаються протиправною діяльністю на кордоні.

В свою чергу, дільничні інспектори міліції зобов'язані негайно інформувати дільничних інспекторів прикордонної служби у разі виявлення або отримання даних про:

- 1) осіб, щодо яких є інформація про їх намір незаконно перетнути державний кордон або порушити його режим;
- 2) осіб, які надають допомогу в незаконному перетинанні кордону громадянам інших країн;
- 3) осіб без громадянства, іноземців - вихідців з країн-постачальників нелегальних мігрантів;
- 4) осіб, які надають іноземцям та особам без громадянства житло, транспортні засоби та сприяють в наданні інших послуг;
- 5) затримання іноземців та осіб без громадянства, а також біженців та осіб, яким надано притулок в Україні, які порушили правила перебування, проживання на території України та переміщення в її межах.

Контроль за дотриманням громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями та особами, яким надано притулок в Україні, вимог законодавства України з прикордонних питань і про правовий статус іноземців та осіб без громадянства здійснюється в межах ділянок (секторів) відповідальності дільничних інспекторів прикордонної служби та адміністративних дільниць обслуговування дільничних інспекторів міліції шляхом спільного:

- 1) відпрацювання залізничних станцій, автовокзалів, портів, пристаней, причалів, пунктів базування самохідних і несамохідних суден, населених пунктів та місцевості;
- 2) обходу й огляду ділянок місцевості, місць можливого перебування та переховування правопорушників;
- 3) затримання виявлених порушників законодавства України з прикордонних питань і про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, оформлення відповідних документів.

Крім того, дієвим засобом організації спільних зусиль щодо протидії проявам нелегальної міграції є проведення спільних міжвідомчих операцій, спрямованих на попередження, виявлення та припинення фактів порушень міграційного законодавства.

В процесі здійснення зазначених заходів органами державної влади широко застосовуються різноманітні заходи адміністративного примусу.

3. Адміністративний примус у сфері міграції

Адміністративний примус слід розглядати як один з найважливіших засобів здійснення державної влади у сфері управління міграційними процесами. Він використовується з метою підтримання правопорядку, охорони суспільних відносин шляхом недопущення та усунення різних аномалій як протиправного, так і непротиправного характеру. Саме за його допомогою здійснюється відправлення найважливіших правоохоронних функцій у сфері протидії нелегальній міграції.

Адміністративний примус у механізмі адміністративно-правової протидії нелегальній міграції – це здійснюване в односторонньому порядку та в передбачених нормами права випадках застосування уповноваженими на те суб'єктами передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою охорони міграційних відносин шляхом попередження й припинення правопорушень та покарання за їх учинення.

Застосування адміністративного примусу виступає одним з важливих факторів дотримання законності у сфері міграційного обміну. За допомогою використання різних примусових заходів здійснюється попередження та припинення порушень міграційного законодавства, забезпечується притягнення порушників міграційного законодавства до відповідальності, підсилюється охорона громадського порядку та захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також дотримується встановлений порядок в'їзду в Україну, пересування її територією та виїзду за межі України.

Суть адміністративного примусу полягає у тому, що застосування примусових заходів не завжди пов'язане із вчиненням правопорушення, адже адміністративний примус передбачає не тільки застосування адміністративних стягнень до правопорушників, але й інші види заходів, які застосовуються за іншими підставами. Деякі з них використовуються навіть тоді, коли правопорушення не скоєні, з метою їхнього попередження, профілактики. Тому, фактичною підставою застосування примусових заходів служить не лише вчинення правопорушень, а також, виникнення інших, не бажаних для суспільства і держави аномалій. Заходи адміністративного примусу можуть

застосовуватися органами державного управління, відповідно до спеціального законодавчого акта, при необхідності забезпечення дотримання усіма суб'єктами певної групи правовідносин встановлених правил, які спрямовані на забезпечення правопорядку в суспільстві та протидії нелегальній міграції. Наприклад, Законом України «Про прикордонний контроль» передбачено такий примусовий захід, як перевірка документів у осіб, які перетинають державний кордон, або Законом України «Про державний кордон України» передбачено, що у разі загрози поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб на території України або іноземної держави, сполучення через державний кордон України на загрожуючих ділянках, може бути тимчасово обмежено чи припинено, або встановлено карантин.

Необхідність використання примусових заходів в таких випадках обумовлюється виникненням реально існуючої загрози завдання шкоди суспільним відносинам, навіть за відсутності правопорушення. У такий ситуації держава змушена вдаватися до застосування примусових заходів, які обмежують права певних осіб.

Таким чином, заходи адміністративного примусу застосовуються з потрійною метою: а) для запобігання різним антигромадським проявам, недопущення утворення певної протиправної ситуації; б) для припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння та забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; в) для покарання осіб, які вчинили правопорушення.

Відповідно до цього, заходи адміністративного примусу, що застосовуються в механізмі адміністративно-правового регулювання міграційних процесів поділяють на такі три групи:

1) заходи адміністративного попередження, які спрямовані на профілактику порушень міграційного законодавства;

2) заходи адміністративного припинення, застосуванням яких досягається припинення протиправної поведінки учасників міграційних відносин;

3) заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення, дисциплінарні стягнення та стягнення, що накладаються в адміністративному порядку на юридичних осіб) за вчинення адміністративних правопорушень.

Враховуючи, що адміністративний примус застосовується з метою охорони встановленого правопорядку, служить засобом, що забезпечує дотримання правових вимог, зміст і порядок застосування кожного примусового заходу також регламентується нормами права, що встановлюють строго визначені форми примусового впливу, підстави його застосування, коло органів, що застосовують дані заходи, а також гарантії, що забезпечують їхнє правильне застосування.

Розглянемо визначену у законодавчих актах систему заходів адміністративного примусу, які застосовуються з метою забезпечення правових вимог, щодо дотримання законності здійснення міграційних переміщень, та спрямовані на протидію нелегальній міграції.

Серед заходів адміністративного примусу завдяки своїй профілактичній спрямованості (а саме з цього починається процес правоохорони), заходи адміністративного попередження (запобігання) порушенням міграційного законодавства, посідають чи не найважливіше місце.

Адміністративно-запобіжні заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень до громадян та організацій і в цьому виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення при цьому відсутні. Тобто, ці заходи мають чітку профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів громадської безпеки, на недопущення вчинення правопорушень.

Зазвичай, заходи адміністративного попередження (адміністративно-запобіжні), або профілактики визначають, як комплекс заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дають змогу виявити і не допускати правопорушення, забезпечувати громадський порядок і громадську безпеку за різних надзвичайних обставин.

Що ж стосується заходів адміністративного припинення, які застосовуються у механізмі протидії нелегальній міграції, то головне призначення цих заходів полягає в тому, щоб вчасно відреагувати на ті чи інші антигромадські діяння, припинити, перервати протиправну поведінку і тим самим не допустити настання її шкідливих наслідків. Тобто, застосування заходів адміністративного припинення спричиняється реальною протиправною (в тому числі об'єктивно протиправною) ситуацією і починається в момент, коли вона досягла певного

розвитку, тобто коли використання запобіжних заходів вже стає неефективним або зовсім марним. У таких випадках відповідні державні органи та посадові особи, змушені вживати різноманітні заходи припинення, що застосовуються не тільки з метою переривання адміністративно-протиправних дій, але в окремих випадках і діянь кримінально-правового характеру.

На відміну від заходів адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення не відвертають, а безпосередньо припиняють наявні правопорушення або об'єктивно протиправні діяння, створюють умови для встановлення особи порушника, з'ясування обставин справи і реальної можливості для подальшого застосування до порушника заходів адміністративного або іншого впливу.

Таким чином, заходи адміністративного припинення у протидії незаконній міграції застосовуються з метою, по-перше, припинення порушень правових норм (адміністративних проступків, кримінальних правопорушень і об'єктивно протиправних діянь), по-друге, створення умов для подальшого притягнення винних до відповідальності, по-третє, усунення шкідливих наслідків правопорушення, по-четверте, запобігання вчиненню нових правопорушень і, по-п'яте, відновлення попереднього, правомірного стану.

Заходи адміністративного припинення у протидії порушенням міграційного законодавства – це комплекс заснованих на законі примусових заходів, які спрямовані на припинення діянь, які суперечать нормам міграційного законодавства, і мають за мету недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення і притягнення винних до юридичної відповідальності.

Заходи адміністративного попередження тісно пов'язані із заходами адміністративного припинення, у правозастосовній практиці нерідко відбувається, що за допомогою запобіжних заходів виявляються порушення міграційного законодавства, що викликає необхідність застосування заходів адміністративного припинення, з метою переривання протиправної поведінки. Крім того, деякі заходи примусу можуть виступати і у якості як заходів адміністративного запобігання так і заходів адміністративного припинення в залежності від мети та способу їх застосування.

Враховуючи той факт, що суспільні відносини, які складаються у сфері державного управління врегульовані величезною кількістю нормативно-правових актів, чіткий перелік заходів адміністративного попередження та заходів адміністративного припинення, які застосовуються для підтримання встановленого порядку здійснення міграційних переміщень у законодавстві не визначений. Але, аналіз діючого законодавства дає змогу визначити, що до основних заходів адміністративного попередження та припинення, які можуть застосовуватися з метою попередження, припинення (переривання) порушень міграційного законодавства, створення умов для подальшого притягнення винних до відповідальності, усунення шкідливих наслідків правопорушення та відновлення правомірного стану можна віднести наступні:

- перевірка документів;
- вилучення документів;
- огляд речей, транспортних засобів та особистий огляд;
- закриття ділянок державного кордону;
- скасування дозволу на імміграцію, посвідки на постійне або тимчасове проживання, візи;
- контроль і нагляд;
- скорочення терміну перебування в Україні;
- добровільне повернення іноземців та осіб без громадянства;
- примусове повернення іноземців та осіб без громадянства;
- примусове видворення іноземців та осіб без громадянства;
- затримання і тримання у спеціальних установах.

Крім зазначених заходів, які можуть застосовуватися з метою попередження та припинення протиправних дії у сфері встановленого порядку здійснення міграційних переміщень, законодавчими актами можуть бути передбачені й інші заходи.

Розглянемо зміст і порядок застосування зазначених заходів більш детально.

Перевірка документів. Застосування цього примусового заходу, регламентовано положеннями Законів України «Про прикордонний контроль» та «Про державну прикордонну службу». Так, відповідно до положень зазначених нормативних актів, паспортні та інші документи громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон,

перевіряються уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України з метою встановлення їх дійсності та приналежності відповідній особі. При цьому з'ясується наявність або відсутність підстав для тимчасової відмови особі у перетинанні державного кордону.

Крім того, відповідно до положень ст.ст. 10 та 11 Закону України «Про міліцію», у рамках здійснення функцій щодо контролю за додержання громадянами та службовими особами встановлених законодавством правил паспортної системи, в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України іноземних громадян та осіб без громадянства, співробітники органів внутрішніх справ мають право перевіряти документи, необхідні для з'ясування питань щодо додержання зазначених правил.

Перевірка документів здійснюється й дипломатичними представництвами та консульськими установами за кордоном під час оформлення документів на право в'їзду на територію України.

Також, перевірка документів здійснюється під час оформлення документів, які надають право на виїзд за межі України. Та в деяких інших випадках передбачених законодавством.

Вилучення документів може бути застосоване відповідно до Правил оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення. Так, у разі наявності підстав які обмежують право на виїзд з території України, раніше виданий паспорт для виїзду за кордон або проїзний документ дитини може бути тимчасово затримано або вилучено. Зазначені документи тимчасово можуть бути вилучені також у разі їх підробки, використання для вчинення кримінального правопорушення на території України чи за кордоном або припинення громадянства України.

Крім того, відповідно до положень Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» обов'язково вилучаються паспортний документ іноземця та особи без громадянства, якщо він підроблений, фальсифікований або оформлений для іншої особи, а також коли іноземця та особу без громадянства засуджено за вчинення кримінального

правопорушення – до відбування покарання або звільнення від покарання.

Вилученню підлягає й посвідка на постійне проживання, у разі прийняття стосовно особи рішення про скасування дозволу на імміграцію, відповідно до положень Закону України «Про імміграцію», з метою забезпечення належного виконання такого рішення.

Вилучення паспортних документів іноземців та осіб без громадянства здійснюється посадовими особами судів, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, Державної прикордонної служби та митних органів на підставі відповідного рішення.

У іноземців та осіб без громадянства у відношенні яких прийнято рішення про повернення, також вилучаються документи на право перебування в Україні.

Огляд речей, транспортних засобів та особистий огляд може здійснюватися відповідно до положень Закону України «Про прикордонний контроль», посадовими особами прикордонної служби України осіб, які перетинають державний кордон.

Особистий огляд посадовими особами Державної прикордонної служби здійснюється також щодо осіб, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які затримані за спробу чи незаконний перетин державного кордону України, на підставі Закону України «Про державну прикордонну службу».

Крім того, посадові особи державної прикордонної служби мають право здійснювати *огляд* транспортних засобів, які переміщуються через державний кордон, та українських або іноземних невійськових суден, що порушили правила заходження у води України, плавання і перебування в них. Огляд судна включає перевірку документів членів екіпажу і пасажирів, а в необхідних випадках – і суднових приміщень.

Співробітники органів внутрішніх справ також мають право проводити особистий огляд осіб, які затримані за скоєння або підозрюються у скоєнні правопорушення, у тому числі порушення міграційного законодавства.

Такий примусовий захід, як *закриття ділянок державного кордону*, як вже зазначалося застосовується відповідно до положень ст. 19 Закону України «Про державний кордон України», у разі загрози поширення особливо небезпечних

інфекційних хвороб на території України або іноземної держави. У таких випадках сполучення через державний кордон України на загрожуючих ділянках, за рішенням Кабінету Міністрів України, може бути тимчасово обмежено чи припинено, або встановлено карантин.

Дозвіл на імміграцію може бути скасовано, відповідно до положень ст. 12 Закону України «Про імміграцію» органом, який його видав, тобто органами Державної міграційної служби, з метою відвернення негативних наслідків, якщо дії іммігранта становлять загрозу національній безпеці України, громадському порядку в Україні, або якщо це є необхідним для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України. А також у разі, якщо з'ясується, що дозвіл на імміграцію надано на підставі свідомо неправдивих відомостей, підроблених документів чи документів, що втратили чинність, або якщо іммігранта засуджено в Україні до позбавлення волі на строк більше одного року і вирок суду набрав законної сили, або якщо іммігрант порушив законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства чи в інших випадках, передбачених законами України.

Особа, стосовно якої прийнято рішення про скасування дозволу на імміграцію, повинна виїхати з України протягом місяця з дня отримання копії цього рішення.

У разі скасування дозволу на імміграцію в Україну, територіальним органом або підрозділом ДМС України, який її видав, *скасовується й посвідка на постійне проживання*.

Посвідка на тимчасове проживання скасовується територіальним органом або підрозділом ДМС, який її видав, у разі:

1) надходження від органу внутрішніх справ, іншого органу виконавчої влади, який у межах наданих йому повноважень забезпечує дотримання вимог законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, інформації про те, що посвідку на тимчасове проживання видано на підставі неправдивих відомостей, підроблених чи недійсних документів;

2) отримання вмотивованого клопотання приймаючої сторони про скасування посвідки на тимчасове проживання (зокрема в разі звільнення іноземця та особи без громадянства із займаної посади) або припинення діяльності приймаючої сторони - юридичної особи;

3) коли іноземця або особу без громадянства засуджено в Україні до позбавлення волі;

4) коли дії іноземця або особи без громадянства загрожують національній безпеці, громадському порядку, здоров'ю, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, що проживають в Україні;

5) коли уповноваженим органом прийнято рішення про примусове повернення іноземця або особи без громадянства або їх примусове видворення за межі України;

6) в інших випадках, передбачених законом.

Скасування візи. Такий примусовий захід застосовується, відповідно до Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 567.

Так, віза може бути скасована уповноваженою службовою особою Державної прикордонної служби під час проходження іноземцем чи особою без громадянства прикордонного контролю у разі наявності рішення уповноваженого державного органу України про заборону в'їзду в Україну іноземця чи особи без громадянства, або у разі наявності обґрунтованих підстав вважати візу такою, що отримана у незаконний спосіб, а також якщо іноземець або особа без громадянства порушує порядок перетинання державного кордону, митні правила, санітарні норми або не виконує законних вимог посадкових осіб, які здійснюють відповідний контроль у пункті пропуску через державний кордон.

Крім того, віза може бути скасована під час перебування іноземця або особи без громадянства на території України, у разі виявлення факту подання такою особою під час оформлення візи недійсного чи виданого іншій особі паспортного документа, завідомо неправдивих відомостей або інших підроблених документів.

Також віза скасовується у разі прийняття рішення про примусове повернення або примусове видворення іноземця чи особи без громадянства за межі території України

Відповідно до положень ст.ст. 10 та 11 Закону України «Про міліцію», на органи внутрішніх справ покладаються функції щодо **контролю** за додержання громадянами та службовими особами встановлених законодавством правил паспортної

системи, в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію іноземних громадян та осіб без громадянства.

Підрозділи органів внутрішніх справ здійснюють нагляд у зазначеній сфері під час повсякденної службово-оперативної діяльності, а також під час проведення спільних цільових операцій спрямованих на виявлення осіб, які незаконно перебувають в Україні. Основними з них є:

- "Кордон", "Рубіж" – у яких беруть участь підрозділи Прикордонної служби разом із підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю та іншими структурними підрозділами відповідно до затвердженого плану проведення;

- "Підприємець" – здійснюється органами Державної податкової адміністрації із залученням підрозділів по боротьбі з економічною злочинністю, та інших структурних підрозділів відповідно до затвердженого плану проведення;

- "Студент" – у операції беруть участь органи Міністерства освіти і науки, підрозділи Міграційної служби, кримінальної міліції у справах дітей, Департаменту громадської безпеки, Департаменту Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю та інші структурні підрозділи відповідно до затвердженого плану проведення;

- "Магістраль" – до участі у операції залучаються органи Міністерства інфраструктури, підрозділи ДАІ, Головний штаб МВС України та інші структурні підрозділи відповідно до затвердженого плану проведення.

Крім органів внутрішніх справ завдання щодо здійснення державного контролю за дотримання міграційного законодавства, відповідно до положень Закону України «Про прикордонний контроль» покладається на органи прикордонної служби, які під час несення служби здійснюють заходи спрямовані на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів у межах прикордонного контролю.

Даний вид контролю є комплексом примусових заходів та включає в себе:

- перевірку документів;
- огляд осіб, транспортних засобів, вантажів;

– виконання доручень правоохоронних органів України;
– перевірку виконання іноземцями, особами без громадянства умов перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну, виїзду з України та транзитного проїзду територією України;

– реєстрацію іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон;

– перевірку автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених.

Комплексний характер прикордонного контролю забезпечується шляхом:

1) установа режиму в пунктах пропуску через державний кордон та здійснення контролю за його додержанням;

2) застосування технічних засобів прикордонного контролю, використання службових собак та інших тварин;

3) створення і використання баз даних про осіб, які перетнули державний кордон, вчинили правопорушення, яким не дозволяється в'їзд в Україну або яким тимчасово обмежено право виїзду з України, про недійсні, викрадені і втрачені паспортні документи, а також інших передбачених законом баз даних;

4) спостереження за транспортними засобами і в разі потреби їх супроводження;

5) здійснення адміністративно-правових, кримінально-процесуальних, а також оперативно-розшукових заходів;

6) організації і забезпечення взаємодії з підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких пов'язана з міжнародним сполученням;

7) координації дій контрольних органів і служб.

Види практичних заходів та тактичних прийомів посадових та службових осіб Державної прикордонної служби України з протидії протиправній діяльності під час перетинання особами, транспортними засобами державного кордону і переміщення через нього вантажів та порядок їх здійснення визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону.

Прикордонний контроль іноземців та осіб без громадянства під час в'їзду в Україну здійснюється за процедурами контролю першої лінії, а у передбачених цим Законом випадках – також за процедурою контролю другої лінії.

Процедура здійснення контролю першої лінії передбачає проведення перевірки:

1) паспортного документа з метою встановлення його дійсності, наявності відповідно до вимог законодавства посвідки на постійне проживання чи візи;

2) наявності чи відсутності у базах даних Державної прикордонної служби України інформації про заборону в'їзду в Україну та про доручення правоохоронних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон;

3) відміток про перетинання державного кордону в паспортному документі іноземця або особи без громадянства для перевірки виконання іноземцем або особою без громадянства вимог щодо строку перебування на території України.

Процедура здійснення контролю другої лінії проводиться за результатами аналізу та оцінки ризиків під час виконання процедури контролю першої лінії, якщо в уповноваженої службової особи Державної прикордонної служби України виникли сумніви щодо виконання іноземцем або особою без громадянства умов в'їзду в Україну, та передбачає:

1) встановлення місць відправлення та призначення, мети та умов запланованого перебування з проведенням у разі необхідності перевірки відповідних підтверджуючих документів і співбесіди;

2) з'ясування наявності достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави або наявності можливості отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України.

Процедура здійснення контролю другої лінії може проводитися в окремому приміщенні пункту пропуску через державний кордон.

Іноземцям та особам без громадянства, щодо яких проводиться процедура здійснення контролю другої лінії, надається інформація про мету такої перевірки українською та англійською мовами або мовою держави, що межує з Україною,

із зазначенням права іноземця або особи без громадянства звертатися з проханням назвати прізвища або службові особисті номери уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України, які проводять додаткові перевірки, назву пункту пропуску через державний кордон і дату перетинання державного кордону.

Скорочення терміну перебування в Україні. Такий захід застосовується відповідно до положень ст. 24 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", якщо в іноземця або особи без громадянства немає підстав для тимчасового проживання або тимчасового перебування на території України, відповідно до мети прибуття (тобто працевлаштування, участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги; проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності, участі у діяльності філій, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав, роботи у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, роботи у філіях або представництвах іноземних банків, провадження культурної, наукової, освітньої діяльності, роботи кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації, навчання).

Процедури прийняття відповідного рішення визначені "Порядком продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України", який затверджено постановою КМ України № 150 від 15 лютого 2012 р.

Рішення про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України приймається керівником територіального органу або підрозділу ДМС України чи його заступником або керівником органу СБУ, в разі відсутності підстав для тимчасового перебування, або за наявності заяви приймаючої сторони, органу внутрішніх справ чи органу охорони державного кордону.

У рішенні про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України зазначається строк, протягом якого особа зобов'язана виїхати з України. Такий строк не може бути більш як десять діб з дня прийняття рішення.

Копія зазначеного рішення видається іноземцеві або особі без громадянства під розписку.

У паспортному документі іноземця або документі, що посвідчує особу без громадянства, ставиться відмітка «Строк тимчасового перебування скорочено до _____ 20__ року».

Добровільне повернення, застосовується відповідно до положень ст. 25 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", до іноземців або осіб без громадянства, які отримали повідомлення про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, або які втратили або позбавлені статусу біженця або додаткового захисту і не використали права на оскарження таких рішень, а також щодо осіб, які отримали повідомлення про відхилення скарги про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і не використали права на його оскарження до суду, та щодо осіб, які отримали рішення суду про підтвердження рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні. Ці особи повинні добровільно повернутися в країну походження або третю країну в установлений строк, якщо вони не мають інших законних підстав для перебування в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які не мають законних підстав для перебування в Україні або які не можуть виконати обов'язок виїзду з України, не пізніше дня закінчення відповідного строку їх перебування у зв'язку з відсутністю коштів або втратою паспортного документа можуть добровільно повернутися в країну походження або третю країну, у тому числі за сприяння міжнародних організацій. Рішення про добровільне повернення іноземців та осіб без громадянства приймається територіальним органом міграційної служби за заявою іноземця та особи без громадянства про добровільне повернення.

У разі прийняття рішення про добровільне повернення іноземцю або особі без громадянства видається довідка про особу, яка добровільно повертається. Зазначена довідка є підставою для тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України на строк до **60** днів. У разі

завершення процедури добровільного повернення така довідка вилучається або визнається недійсною.

Порядок провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2012 р. № 179. Відповідно до положень зазначеного акту, іноземець та особа без громадянства, яка має намір добровільно повернутися, або її законний представник особисто подає територіальному органу ДМС України письмову заяву.

Посадова особа територіального органу ДМС України реєструє цю заяву, проводить опитування іноземця або особи без громадянства, з'ясовує обставини перебування в Україні, здійснює дактилоскопію та фотографування, та оформлює анкету встановленого зразка. У разі необхідності посадова особа територіального органу ДМС України забезпечує надання заявнику послуг перекладача.

Територіальний орган ДМС України протягом десяти робочих днів з моменту надходження заяви розглядає її та приймає обґрунтоване рішення про добровільне повернення або про відмову в добровільному поверненні іноземця та особи без громадянства.

Рішення про відмову в добровільному поверненні може бути прийнято у випадках:

- якщо щодо іноземця або особи без громадянства відповідно до закону прийнято рішення щодо заборони виїзду за межі України;

- якщо іноземця або особу без громадянства засуджено за вчинення кримінального правопорушення, – до закінчення строку відбування покарання або звільнення від покарання;

- якщо виїзд іноземця або особи без громадянства за межі України суперечить інтересам забезпечення національної безпеки, – до припинення обставин, що перешкоджають виїзду;

- якщо виїзд іноземця або особи без громадянства за рішенням суду тимчасово відкладено до виконання ними майнових зобов'язань перед фізичними та юридичними особами в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

У разі прийняття рішення про добровільне повернення іноземця або особи без громадянства територіальний орган

ДМС України разом з міжнародними та/або громадськими організаціями визначає протягом двох робочих днів міжнародну та/або громадську організацію, яка сприятиме їх добровільному поверненню.

Під час підготовки добровільного повернення іноземець та особа без громадянства зобов'язані раз на тиждень з'являтися до територіального органу ДМС України та повідомляти про місце свого перебування. У разі неможливості у визначений строк прибути до територіального органу ДМС України, особи зобов'язані протягом двох робочих днів повідомити про це.

З метою забезпечення добровільного повернення іноземця або особи без громадянства, за зверненням територіального органу ДМС України, органи охорони державного кордону сприяють організації виїзду іноземця або особи без громадянства за межі України під час перетинання такою особою державного кордону. Територіальний орган ДМС України надсилає за три робочих дні до дати виїзду іноземця або особи без громадянства органу охорони державного кордону письмове повідомлення про здійснення добровільного повернення іноземця або особи без громадянства, її особисті дані та відомості про маршрут руху. Орган охорони державного кордону надсилає територіальному органу ДМС України письмове повідомлення про виїзд іноземця з території України, який добровільно повертається до країни походження або третьої країни.

Порядок *примусового повернення іноземців та осіб без громадянства* визначений у ст. 26 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства".

Підставами застосування зазначеного заходу впливу виступають випадки, коли дії іноземця або особи без громадянства порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України.

Відповідне рішення приймають: органи Державної міграційної служби України, органи Служби безпеки України, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного

перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом **24** годин прокурору про підстави прийняття такого рішення. Зазначене може супроводжуватися заборонаю подальшого в'їзду в Україну строком на три роки.

У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України. Зазначений строк не повинен перевищувати **30** днів з дня прийняття рішення.

Іноземець або особа без громадянства зобов'язані самостійно залишити територію України у строк, зазначений у рішенні про примусове повернення.

З метою контролю за виконанням іноземцем або особою без громадянства рішення про примусове повернення службові особи Державної прикордонної служби або Державної міграційної служби можуть супроводжувати такого іноземця або особу без громадянства по території України.

У разі прийняття рішення про примусове повернення в паспортному документі іноземця або особи без громадянства скасовується віза і вилучаються документи, що підтверджують законні підстави перебування в Україні.

Рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися заборонаю щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки.

Примусове видворення іноземців та осіб без громадянства. Порядок та підстави застосування зазначеного заходу визначені у ст. **30** Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства".

Так, підставою для примусового видворення іноземця або особи без громадянства виступає рішення окружного адміністративного суду, що приймається на підставі подання органів міграційної або прикордонної служби, СБУ якщо іноземець або особа без громадянства не виконали в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що така особа ухилитиметься від виконання рішення.

Рішення суду про примусове видворення виконується територіальним органом Державної міграційної служби чи Державної прикордонної служби (стосовно затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час або після незаконного перетинання державного кордону України).

З метою контролю за виконанням іноземцем або особою без громадянства рішення про примусове видворення службові особи зазначених вище органів здійснюють супровід такого іноземця або особи без громадянства.

Затримання і тримання у спеціальних установах. Заходом адміністративного припинення спеціального призначення, чи як його інакше називають – заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення виступає адміністративне затримання. Зазначений захід застосовується не лише до іноземців та осіб без громадянства, але його застосування до вказаних категорій осіб має певні особливості.

Відповідно до положень ст. 260 КУпАП, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складання його на місці вчинення правопорушення, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення допускається адміністративне затримання особи.

Адміністративне затримання осіб, які порушують норми міграційного законодавства (у тому числі іноземців та осіб без громадянства) відповідно до положень ст. 262 КУпАП вправі здійснювати службові особи органів внутрішніх справ, органів охорони державного кордону, органів міграційної служби.

Так, посадові особи органів внутрішніх справ і Державної міграційної служби наділені правом на затримання осіб, які порушили правила перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України. Органи прикордонної служби наділені правом затримувати осіб у разі незаконного перетинання або спроби незаконного перетинання державного кордону України, порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, вчинення злісної непокори законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України.

Осіб, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, може бути затримано на строк до **3-х** годин для складення протоколу (власне як і осіб, що порушили правила перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, транзитного проїзду через територію України), а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – до **3-х** діб з повідомлення про це письмово прокурора протягом **24-х** годин з моменту затримання.

Інший вид адміністративного затримання іноземців передбачено положеннями ст. **30** Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства". Так у разі прийняття судом рішення про примусове видворення іноземця або особи без громадянства, посадові особи органів Державної міграційної служби або Державної прикордонної служби на підставі відповідного рішення з наступним повідомленням протягом **24** годин прокурора розміщують таку особу на строк до **12** місяців у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України.

Відповідно до "Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від **8** лютого **2012** р. № **70**, основними завданнями пункту тимчасового перебування є:

1) забезпечення утримання іноземців та осіб без громадянства до завершення процедури їх примусового видворення за межі України;

2) створення належних умов для утримання іноземців та осіб без громадянства, забезпечення їх індивідуальними спальними місцями, постільною білизною, триразовим харчуванням, матеріально-побутовим та медичним обслуговуванням тощо;

3) сприяння територіальним органам ДМС та органам охорони державного кордону у виконанні покладених на них завдань, пов'язаних з примусовим видворенням іноземців та осіб без громадянства за межі України;

4) сприяння іноземцям та особам без громадянства в установленні контактів з родичами, земляками, міжнародними та громадськими організаціями.

4. Адміністративна відповідальність за порушення міграційного законодавства

Заходи відповідальності за порушення адміністративно-правових установлень становлять третю групу примусових заходів впливу (поряд із заходами адміністративного попередження та припинення), які містяться в адміністративно-правових санкціях і застосовуються за порушення адміністративно-правових установлень, зокрема у галузі порушення правил здійснення міграційних переміщень. Їх головною особливістю є те, що вони застосовуються виключно як заходи відповідальності та містяться в адміністративно-правових санкціях.

Заходи адміністративної відповідальності за порушення норм міграційного законодавства є одним з найважливіших чинників підтримання правопорядку у зазначеній сфері та протидії нелегальній міграції.

Адміністративна відповідальність за порушення міграційного законодавства – це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, що посягають на встановлений порядок здійснення міграційних переміщень, адміністративних стягнень, що накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і в порядку, передбачених нормами адміністративного права.

Порушниками міграційного законодавства можуть виступати громадяни України, посадові особи підприємств, установ, організацій різних форм власності, юридичні особи, але одними з основних суб'єктів адміністративної відповідальності за порушення міграційного законодавства є іноземці та особи без громадянства.

Відповідно до положень статті 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Застосування заходів адміністративної відповідальності для правопорушника тягне обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру, яких він повинен зазнати і фактично зазнає.

Заходи адміністративної відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності можуть бути застосовані лише у порядку та у випадках передбачених у нормативних актах.

Основи адміністративної відповідальності в Україні, у тому числі за порушення міграційного законодавства, визначаються Кодексом України про адміністративні правопорушення. Крім цього, деякі питання адміністративної відповідальності у цій сфері визначені й у Законах України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" та "Про імміграцію". Однак, слід відзначити, що у останніх актах визначені лише основні засади відповідальності у цій сфері, без вказівок на конкретні протиправні діяння, та санкції за їх вчинення. Тому, фактично, Кодекс України про адміністративні правопорушення є основним нормативно-правовим актом, що містить норми, якими встановлено адміністративну відповідальність фізичних осіб за порушення міграційного законодавства.

Зважаючи, на те, що, однією з особливостей адміністративної відповідальності є можливість притягнення до відповідальності не лише фізичних, а й юридичних осіб, слід звернути увагу й на нормативні підстави останньої.

Так відповідальність суб'єктів господарської діяльності (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців) за порушення норм міграційного законодавства регламентується положеннями Законів України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень» від 10 січня 2002 року та «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року.

Норми вказаних вище нормативно-правових актів, які визначають відповідальність за порушення міграційного законодавства є нормативною підставою адміністративної відповідальності за порушення норм міграційного законодавства.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності виступає наявність у діях особи ознак правопорушення. Тобто, реально вчинені дії, які відповідають ознакам юридичного

складу правопорушення, закріпленому у відповідному нормативному акті.

Відповідальність фізичних осіб за порушення міграційного законодавства закріплено у ст.ст. **202–207** Кодексу України про адміністративні правопорушення. Роглянемо їх детальніше.

Так, положеннями ст. **202** КУпАП встановлено відповідальність за порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

Заходи адміністративної відповідальності за порушення прикордонного режиму застосовуються у разі:

- відсутності у особи, яка перебуває на території прикордонної смуги чи контрольованого прикордонного району, документів, що посвідчують її особу;

- відсутності у іноземців та осіб без громадянства, яка перебувають на території прикордонної смуги чи контрольованого прикордонного району, документів, що підтверджують законність перебування на території України, або перебування таких осіб на вказаній території за недійсними документами;

- відсутності у особи, яка перебуває в місцевості між державним кордоном і лінією прикордонних інженерних споруджень спеціального дозволу Державної прикордонної служби України (якщо такі дії правопорушника не були пов'язані із наміром незаконного перетину державного кордону України).

Крім того, деякі порушення прикордонного режиму можуть бути вчинені лише спеціальними суб'єктами, якими виступають капітани морських і річкових суден, власники маломірних плавзасобів, командири повітряних суден, начальники поїздів і провідники вагонів, водії транспортних засобів. До цих осіб застосовуються заходи адміністративної відповідальності передбачені санкцією ст. **202** КУпАП у разі:

- відсутності у пасажирів транспортного засобу (незалежно від його виду), який рухається територією прикордонної смуги чи контрольованого прикордонного району, в'їзжає, виїзжає з неї документів, що посвідчують особу;

- зберігання на пристанях, причалах, і в пунктах базування, плавання та пересування у прикордонній смузі або контрольованому прикордонному районі, самохідних та

несамохідних суден, плавзасобів, засобів для пересування по льоду, а також апаратів, що використовуються для підводного плавання, незареєстрованих в установленому порядку (протягом 24-х годин з часу прибуття у прикордонну смугу або контрольований прикордонний район) в підрозділах Державної прикордонної служби;

– здійснення посадки та висадки пасажирів, навантаження і розвантаження самохідних і несамохідних суден, інших плавзасобів поза пристанями, причалами і пунктами базування (за винятком випадків, пов'язаних зі стихійним лихом, аварією, катастрофою, або з дозволу підрозділу Державної прикордонної служби України);

– підходу самохідних суден, інших плавзасобів під час їх перебування у територіальному морі та внутрішніх водах до іноземних та українських суден закордонного прямування, якщо такі дії не санкціоновані відповідним підрозділом Державної прикордонної служби України.

Порушення режиму у пунктах пропуску через державний кордон передбачає фактично здійснені фізичною особою дії, які порушують правила, що регламентують порядок допуску, перебування і пересування осіб і транспортних засобів в межах території пункту пропуску, (які визначаються органами Державної прикордонної служби) відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

До винних у вчиненні зазначених діянь може бути застосовано попередження або штраф – на громадян до 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Положеннями ст. 203 КУпАП передбачено відповідальність за порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України, тобто:

– проживання без документів на право проживання в Україні;

– проживання за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився;

– працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України;

– недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання;

– ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування;

– неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк;

– порушення правил транзитного проїзду через територію України;

– недодержання іноземцями та особами без громадянства встановленого порядку реєстрації (виявлене в пункті пропуску через державний кордон України);

– порушення встановленого терміну перебування в Україні (виявлене в пункті пропуску через державний кордон України).

Чинність цієї статті не поширюється на випадки, коли іноземці чи особи без громадянства з наміром набути статус біженця незаконно перетнули державний кордон України і перебувають на території України протягом часу, необхідного для звернення до відповідного органу міграційної служби із заявою про надання їм статусу біженця відповідно до Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

Наслідком вчинення вказаних правопорушень може стати застосування стягнення у вигляді накладення штрафу від **30** до **50** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єктивна сторона адміністративного проступку, відповідальність за вчинення якого встановлена ст. **204** КУпАП, представлена порушенням порядку:

– працевлаштування;

– прийняття на навчання;

– надання житла;

– реєстрації іноземців та осіб без громадянства;

– оформлення документів для іноземців та осіб без громадянства;

– інші порушення, якщо вони будь-яким чином сприяють іноземцям та особам без громадянства в ухиленні від виїзду з

України після закінчення терміну перебування або спрямовані на їх незаконну реєстрацію, оформлення документів на проживання.

Суб'єктами зазначеного правопорушення виступають посадові особи підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності, у тому числі іноземних суб'єктів господарської діяльності, що діють на території України. За вчинення передбачено застосування штрафу в розмірі від **100** до **200** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідальність незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України встановлена ст. 204-1 КУпАП. Об'єктивна сторона правопорушення характеризується перетинанням державного кордону будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон або в пунктах пропуску через державний кордон без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади.

У разі скоєння вказаних дій до винних осіб застосовується штраф у розмірі від **100** до **500** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до **15** діб.

Чинність статті не поширюється на випадки повернення в Україну без документів громадян України, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також на випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства з метою отримання притулку або набуття статусу біженця, якщо вони в установленій законом термін звернулися до відповідних органів державної влади щодо надання їм притулку чи статусу біженця.

Стаття 205 КУпАП встановлює відповідальність за невжиття заходів до забезпечення своєчасної реєстрації іноземців і осіб без громадянства. Об'єктивна сторона правопорушення полягає у невжитті громадянами, які запросили в Україну іноземців і осіб без громадянства в приватних справах і надали їм жилу площу, заходів до забезпечення у встановленому порядку їх своєчасної реєстрації. Такі діяння передбачають відповідальність у вигляді застосування попередження або штрафу від **20** до **40** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єктивна сторона проступку відповідальність за який передбачена ст. 206 КУпАП «Порушення порядку надання іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів та сприяння в наданні інших послуг», знаходить своє вираження у вчиненні громадянами України протиправних дій, які виражаються у:

- наданні іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів;
- сприянні незаконній реєстрації іноземців та осіб без громадянства;
- сприянні оформленню документів на проживання чи навчання іноземців та осіб без громадянства;
- прийнятті на роботу іноземців та осіб без громадянства;
- наданні інших послуг, якщо такі дії є порушення встановлених правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і правил транзитного проїзду їх через територію України (якщо ці дії безпосередньо не пов'язані із незаконним переправленням осіб через державний кордон України).

У разі вчинення зазначених діянь на правопорушників накладається штраф у розмірі від **300** до **500** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Положеннями ст. 206-1 КУпАП встановлено адміністративну відповідальність за перевезення водіями іноземців та осіб без громадянства на порушення встановлених правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду їх через територію України, якщо ці дії безпосередньо не пов'язані із незаконним перетинанням осіб через державний кордон України, – у вигляді накладення штрафу на власників транспортних засобів від **100** до **500** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, частина 2 зазначеної статті встановлено відповідальність за обладнання власниками або водіями транспортних засобів спеціально прихованими або замаскованими місцями, які використовуються для перевезення нелегальних мігрантів, – у вигляді штрафу від **120** до **200** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з можливою конфіскацією транспортного засобу.

Статтею 207 КУпАП передбачено відповідальність капітана іноземного судна (крім військового) за неповернення на

контрольно-пропускний пункт перепусток на право сходження на берег осіб суднового екіпажу і перебування їх на території порту і портового міста під час стоянки судна в порту України. Виняток складає неподання перепустки внаслідок самовільної неявки особи суднового екіпажу.

Зазначені дії тягнуть за собою накладення штрафу від **3 до 7** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За фактами вчинення наведених правопорушень складається протокол про адміністративне правопорушення відповідно до положень ст.ст. **222-1, 254-256** КУпАП. Протоколи про адміністративні правопорушення складають:

1) у разі скоєння порушень міграційного законодавства адміністративна відповідальність за які передбачена ст. **202**, ч. **2** ст. **203**, ст.ст. **204, 204-1, 205, 206, 206-1, 207** КУпАП – службові особи Державної прикордонної служби України;

2) у разі скоєння правопорушень, які кваліфікуються за ст.ст. **204-1, 206-1**, КУпАП – службові особи органів внутрішніх справ;

3) у разі скоєння правопорушень передбачених ч. **1** ст. **203**, ст.ст. **204, 205, 206** КУпАП – уповноважені посадові особи Державної міграційної служби України.

4) члени громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону наділені повноваженнями щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення відповідальність за які передбачена ст. **202** КУпАП.

Правом розгляду та вирішення адміністративних справ про порушення норм міграційного законодавства, відповідно до положень ст. ст. **221, 222-1** КУпАП, наділені:

1) начальники органів охорони державного кордону та Морської охорони Державної прикордонної служби України та їх заступники, а також керівники підрозділів органів охорони державного кордону та Морської охорони Державної прикордонної служби України, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України – за ст. **202**, ч. **2** ст.ст. **203, 207** КУпАП.

2) уповноважені посадові особи Державної міграційної служби України – ч. **1** ст. **203**, ст.ст. **204, 205, 206** КУпАП.

2) суди – ст.ст. **204-1, 206-1** КУпАП.

Справи про порушення норма міграційного законодавства розглядаються за місцем вчинення правопорушення. Справи

про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст.ст. **202, 207** КУпАП розглядаються протягом **15** діб з моменту отримання протоколу та інших матеріалів справи, а справи про правопорушення відповідальність за якими передбачена ст.ст. **203–206-1** КУпАП розглядаються протягом доби.

Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – два місяці з дня його виявлення. Якщо справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду, максимальний строк накладення адміністративного стягнення становить три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – три місяці з дня його виявлення.

Що стосується відповідальності суб'єктів господарювання, то відповідно до положень Закону України "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень", перевізники за невиконання обов'язку перевірити перед початком міжнародного пасажирського перевезення наявність у пасажирів документів, необхідних для в'їзду до держави прямування, транзиту, що призвело до перевезення чи спроби перевезення пасажирів через державний кордон України без необхідних документів, несуть відповідальність у вигляді штрафу від **500** до **1000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожного такого пасажирів, але не більше **20000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за одне перевезення.

Перевізник звільняється від відповідальності, якщо доведе, що документи, надані йому пасажиром перед початком міжнародного пасажирського перевезення, дали йому достатні підстави вважати, що пасажир мав документи, необхідні для в'їзду до держави прямування, транзиту.

Посадовою особою відповідного органу Державної прикордонної служби, яка виконує функції із здійснення прикордонного контролю, про вчинення правопорушення складається протокол.

Від імені Державної прикордонної служби розглядати справи про правопорушення та накладати штрафи мають право начальники органів Державної прикордонної служби України та їх заступники.

За наказом уповноваженої службової особи Державної прикордонної служби перевізник зобов'язаний вивезти пасажирів, якому через відсутність необхідних документів відмовлено у в'їзді в Україну, до держави, з якої пасажирів було привезено, або до держави, яка видала йому паспортний документ, або знайти інший спосіб вивезення таких пасажирів за межі території України.

Відповідно до ст. 52 Закону України "Про зайнятість населення" у разі застосування роботодавцем праці іноземців або осіб без громадянства та осіб, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця:

- на умовах трудового або іншого договору без дозволу на застосування праці іноземця або особи без громадянства, стягується штраф за кожну особу у двадцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення;

- на інших умовах, ніж ті, що передбачені зазначеним дозволом, або іншим роботодавцем, стягується штраф за кожну особу у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення.

Штрафи накладаються уповноваженим органом з реалізації державної політики з питань державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства про зайнятість населення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. У разі несплати (або відмови від сплати) протягом місяця у добровільному порядку зазначеного штрафу його стягнення провадиться в судовому порядку.

5. Інформаційне забезпечення протидії нелегальній міграції

Організація протидії нелегальній міграції потребує відповідного належного інформаційного забезпечення та взаємообміну інформацією між суб'єктами протидії.

Інформаційне забезпечення є важливою складовою протидії нелегальній міграції. Без належної організації інформаційного забезпечення неможливо ефективно керувати системою, забезпечувати її успішний розвиток; важко досягти поставлених цілей і потім гарантувати збереження досягнутих результатів.

Інформаційне забезпечення протидії нелегальній міграції можна визначити як комплекс організаційних, правових, технічних і технологічних заходів, засобів та методів, котрі забезпечують в процесі управління і функціонування системи протидії цьому явищу інформаційні зв'язки її елементів (суб'єктів і об'єктів) шляхом оптимальної організації інформаційних масивів баз даних і знань.

Інформаційне забезпечення передбачає створення єдиного інформаційного фонду, систематизацію та уніфікацію показників і документів, розроблення засобів формалізованого опису даних тощо. Система інформаційного забезпечення здійснює інформаційну підтримку правоохоронних органів у попередженні, виявленні та припиненні проявів незаконної міграції, подає багатоцільову статистичну, аналітичну та довідкову інформацію.

Інформаційне забезпечення контролю за переміщенням іноземців забезпечується за допомогою міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи "Аркан", підсистем, що виступають її складовими, системи обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців.

Система "Аркан" – це сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (введення, приймання, отримання, передавання, реєстрація, зберігання) щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформаційних ресурсів (баз даних) суб'єктів системи "Аркан".

Система "Аркан" створюється з метою своєчасного, достовірного та функціонально повного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності суб'єктів системи стосовно здійснення ними заходів із запобігання і недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено в праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, розшуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, припинення

протиправної діяльності фізичних і юридичних осіб, які незаконно переправляють мігрантів в Україну або транзитом переміщують їх через територію України, посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, а також виконання інших завдань у правоохоронній сфері згідно із законодавством.

Нормативно-правовими актами, що визначають склад відомостей і суб'єктів, які є користувачами зазначених вище баз даних, виступають:

– Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон, затверджене спільним наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від **03.04.2008 № 284/287/214/150 /64/175 /266/75;**

– Інструкція про порядок функціонування в органах внутрішніх справ та органах охорони державного кордону України обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України та Державного комітету у справах охорони державного кордону України від **29.07.2002 № 723/435.**

До системи "Аркан" її суб'єктами включаються наступні дані, що стосуються фізичних осіб:

Служба безпеки України:

– відомості про осіб, яким органами СБУ заборонено в'їзд в Україну;

– відомості про осіб, стосовно яких є доручення СБУ;

Служба зовнішньої розвідки України:

– відомості про осіб, яким органами СЗРУ заборонено в'їзд в Україну;

Міністерство внутрішніх справ України:

– відомості про осіб, яким територіальними органами та підрозділами МВС України заборонено в'їзд в Україну;

– відомості про осіб, стосовно яких є доручення МВС України;

– відомості про втрачені, викрадені і оголошені недійсними документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;

– відомості про фізичних осіб, що перебувають у розшуку;

Державна прикордонна служба України:

– відомості про осіб, яким органами охорони державного кордону заборонено в'їзд в Україну;

– відомості про осіб, стосовно яких виконано доручення правоохоронних органів;

– відомості про втрачені, викрадені і оголошені недійсними документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;

– відомості про документи, видані установами МЗС України і МВС України, у яких виявлено неточності під час здійснення паспортного контролю;

– відомості про візи, видані установами МЗС, у яких виявлено несправності під час здійснення паспортного контролю;

– відомості про осіб, що перетнули державний кордон;

– відомості про осіб, яких затримано за порушення законодавства про державний кордон;

– відомості про осіб, яким органами охорони державного кордону відмовлено в перетинанні державного кордону;

– відомості про осіб, яких затримано за організацію незаконного переміщення через державний кордон;

– відомості про осіб, стосовно яких органами дізнання Держприкордонслужби порушено кримінальні справи;

– відомості про іноземців та осіб без громадянства, які не виїхали з України по закінченню строку перебування в Україні;

Міністерство закордонних справ України:

– відомості про втрачені, викрадені та оголошені недійсними документи громадян України для виїзду за кордон, видані МЗС, дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном;

– відомості про документи, що дають право на в'їзд в Україну та виїзд з України, оформлені МЗС та дипломатичними представництвами і консульськими установами України за кордоном;

– відомості про іноземців та осіб без громадянства, яким оформлено візи для в'їзду в Україну;

– відомості про іноземців та осіб без громадянства, яким оформлено дозволи на перебування в Україні;

Державна митна служба України - відомості про порушників митного законодавства;

Державна податкова служба України:

- відомості про юридичних та фізичних осіб-підприємців, які перебувають на податковому обліку (з метою перевірки правових підстав в'їзду і реєстрації іноземців та осіб без громадянства);

– відомості про осіб, стосовно яких є доручення Державної податкової служби України.

Наведені вище групи даних представляють самостійні бази даних, які функціонують у відповідних органах влади. Наприклад, база даних "Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України", – автоматизований банк даних відомостей про громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон, та відповідно документів громадян України на право виїзду з України і в'їзду в Україну, у тому числі паспорта громадянина України, та паспортних документів іноземців та осіб без громадянства.

База даних осіб є складовою центрального сховища даних центральної підсистеми інтегрованої інформаційно-телекомунікаційної системи "Гарт" Державної прикордонної служби України та інтегрованої міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон (система "Аркан"). Порядок її ведення і зміст визначено "Положенням про базу даних "Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України", затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від **25.06.2007 № 472**.

Базу даних осіб створено в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі в боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції, для забезпечення виконання нею доручень правоохоронних і розвідувальних органів та для подання за три

дні до дня виборів до окружних виборчих комісій відомостей про осіб, які зареєстровані в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, фактично перетнули державний кордон і на момент подання відомостей відсутні дані про їх повернення на територію України, та в інших випадках, передбачених законами України.

Уведення інформації до Бази даних осіб здійснюється посадовими особами підрозділів органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України, які в установленому порядку призначені і несуть службу в прикордонному наряді "Перевірка документів" із зазначенням реквізитів, перелік яких додається. Відомості про особу вводяться до Бази даних осіб посадовими особами із документів громадян України на право виїзду з України і в'їзду в Україну, паспорта громадянина України та паспортних документів іноземців та осіб без громадянства із застосуванням приладів для автоматичного зчитування машинозчитувальної зони паспортних документів (паспортридерів), у тому числі і з електронних чипів, що містять інформацію про власника, зокрема й інформацію про його біометричні дані, а в разі відсутності таких приладів чи даних у машинозчитувальній зоні - власноруч.

Інформація, що зберігається в Базі даних осіб, є сукупністю відкритої адміністративної інформації та інформації про осіб і є власністю Державної прикордонної служби України та не належить до інформації з обмеженим доступом.

Інформація з Бази даних осіб надається у формі витягів безкоштовно на письмову вимогу суду, прокуратури, органів дізнання і слідства та інших органів державної влади (посадових осіб) у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України.

Реквізити бази даних "Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України" об'єднано у 8 основних масивів:

- дата та місце перетинання державного кордону;
- відомості про особу;
- документи;
- особи, вписані до паспорта;
- дані про поїздку;
- технологічні поля;

- системна інформація про введення відомостей;
- інформація про осіб, виявлених під час контролю за дорученнями правоохоронних органів.

Паралельно в органах охорони державного кордону використовується база даних "Відомості про іноземців та осіб без громадянства, які перевищили термін реєстрації паспортних документів в Україні". Положення про неї затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від **27.05.2008 № 444**.

Поряд із підключеними базами даних до міжвідомчої системи "Аркан", функціонують і самостійні бази даних в окремих органах влади. Наприклад, бази обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців.

Об'єктами обліку є іноземці, затримані за порушення режиму державного кордону України, прикордонного режиму, порядку перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію, а також особи, затримані за незаконне переправлення іноземців через державний кордон України, порушення порядку оформлення для них документів на право перебування в Україні та порядку надання їм житла, транспортних засобів чи інших послуг. Підставами для поставлення осіб на облік є рішення про притягнення їх до відповідальності

Питання для самоконтролю і самоперевірки

1. Назвіть поняття та ознаки нелегальної міграції.
2. Охарактеризуйте стан процесів нелегальної міграції в Україні.
3. Надайте характеристику механізму протидії нелегальній міграції.
4. Визначте поняття адміністративного примусу у механізмі протидії нелегальній міграції.
5. Які заходи адміністративного припинення та адміністративного попередження застосовуються у сфері забезпечення правопорядку у міграційній сфері?
6. Які процедури включає в себе прикордонний контроль другої лінії?

7. До яких осіб може бути застосований примусовий захід у вигляді добровільного повернення іноземців та осіб без громадянства?

8. Який порядок примусового повернення іноземців та осіб без громадянства?

9. Визначте порядок примусового видворення іноземців та осіб без громадянства.

10. Надайте поняття адміністративної відповідальності за порушення норм міграційного законодавства.

11. Визначте правові засади адміністративної відповідальності за порушення норм міграційного законодавства.

12. Назвіть види адміністративних правопорушень у сфері міграції.

13. Які органи державної влади наділені адміністративно-юрисдикційними повноваженнями у сфері міграції?

14. Визначте порядок та підстави притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері міграції.

15. Охарактеризуйте підстави звільнення від адміністративної відповідальності.

16. Назвіть призначення інформаційно-телекомунікаційної системи "Аркан".

17. Які органи є суб'єктами інформаційно-телекомунікаційної системи "Аркан"?

Рекомендована література

Нормативно-правові акти

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України **28** червня **1996** року // Відомості Верховної Ради України. – **1996**. – № **30**. – Ст. **141**.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : вводиться в дію Постановою Верховної Ради Української РСР № **8074-10** від **07** грудня **1984** року // ВВР. – **1984**, додаток до № **51**. – Ст. **1123**.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від **6** липня **2005** р., № **2747-IV** // Відомості Верховної Ради України. – **2005**. – N **35-36**, N **37**. – Ст.**446**.

4. Податковий кодекс України від **02** грудня **2010** р., № **2755-VI** // Відомості Верховної Ради України. – **2011**. – № **13-14**, № **15-16**, № **17**. – Ст. **112**.

5. Про зайнятість населення: Закон України від **5** липня **2012** р., № **5067-VI** // Голос України № **153-154** від **18.08.2012**.

6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від **22** вересня **2011** р., № **3773-VI** // Голос України від **25.10.2011**. – № **199**.

7. Про імміграцію : Закон України від **7** червня **2001** р., № **2491-III** // Відомості Верховної Ради України. – **2001**. – № **41**. – Ст. **197**.

8. Про державний кордон України: Закон України від **4** листопада **1991** р., № **1777-XII** // Відомості Верховної Ради України. – **1992**. – № **2**. – Ст. **5**.

9. Про державну прикордонну службу : Закон України від **3** квітня **2003** року № **661-IV** // Відомості Верховної Ради України. – **2003**. – № **27**. – Ст. **208**.

10. Про прикордонний контроль : Закон України від **5** листопада **2009** р., № **1710-VI** // Відомості Верховної Ради України. – **2010**. – № **6**. – Ст. **46**.

11. Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень : Закон України від **10** січня **2002** р., № **2920-III** // Відомості Верховної Ради України. – **2002**. – № **16**. – Ст. **113**.

12. Правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **1** червня **2011** року № **567** // Офіційний вісник України. – **2011**. – № **41**. – Ст. **1681**.

13. Про контрольовані прикордонні райони : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **3** серпня **1998** р., № **1199** // Офіційний вісник України. – **1998**. – № **31**. – Ст. **23**.

14. Інструкція з організації і здійснення перевірки документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон : затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України № **407** від **05** червня **2012** року // Офіційний вісник України. – **2012**. – № **50**. – Ст. **2003**.

15. Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України :

затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **15 лютого 2012 року № 150** // Офіційний вісник України. – **2012**. – № 17. – Ст. **612**.

16. Порядок провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **07 березня 2012 року № 179** // Офіційний вісник України. – **2012**. – № 20. – Ст. **741**.

17. Інструкція про порядок функціонування в органах внутрішніх справ та органах охорони державного кордону України обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців: затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України та Державного комітету у справах охорони державного кордону України № **723/435** від **29 липня 2002 року** // Офіційний вісник України. – **2002**. – № 43. – Ст. **1990**.

18. Інструкція про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, МВС України № **380/1556** від **18 грудня 2003 року** // Офіційний вісник України. – **2004**. – № 2. – Ст. **95**.

19. Положення про базу даних "Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України": затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України № **472** від **25 червня 2007 року** // Офіційний вісник України. – **2007**. – № 50. – Ст. **2047**.

20. Положення про базу даних "Відомості про іноземців та осіб без громадянства, які перевищили термін реєстрації паспортних документів в Україні": затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України № **444** від **27 травня 2008 року** // Офіційний вісник України. – **2008**. – № 49. – Ст. **1590**.

21. Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон: затверджене наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України,

Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України № **284/287/214/150/64 /175/266/75** від **3 квітня 2008 року** // Офіційний вісник України. – **2008.** – № **37.** – Ст. **1249.**

22. Інструкція про порядок взаємодії між органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України та органами внутрішніх справ України при передаванні затриманих ними іноземців та осіб без громадянства: затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ України № **742/1090** від **15 жовтня 2004 року** // Офіційний Вісник України. – **2004.** – № **44.** – Ст. **2930.**

23. Інструкція про визначення порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України під час видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону в Україну: затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України № **798** від **4 листопада 2004 року** // Офіційний вісник України. – **2004.** – № **48.** – Ст. **65.**

24. Типове положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від **17 липня 2003 року** № **1110** // Офіційний вісник України. - **2003.** – № **30.** – Ст. **1549.**

25. Положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні: затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України № **390** від **16 жовтня 2007 року** // Офіційний вісник України. – **2007.** – № **87.** – Ст. **100.**

26. Інструкція про порядок погодження зі Службою безпеки України оформлення віз іноземцям та особам без громадянства дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном в державі їх тимчасового або постійного проживання: затверджено наказом Служби безпеки України та Міністерства закордонних справ України № **67/45** від **16 лютого 2012 року** // Офіційний вісник України. – **2012.** – № **22.** – Ст. **865.**

27. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця, видворення іноземця чи особи без громадянства з

України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні: постанова Пленуму Вищого Адміністративного Суду України від 25 червня 2009 року № 1 // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2010. – № 3. – Ст. 106.

28. Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2010 року № 751 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 65. – Ст. 2265.

Базова

1. Боротьба з нелегальною міграцією та торгівлею людьми / Авторський колектив / Відп. редактори: Я. Ю. Кондратьєв, Ю. І. Римаренко. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 194 с.

2. Колпаков В. К. Нелегальна міграція: генезис і механізм протидії: монографія / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко; Нац. акад. внутр. справ України. – К.; Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – 371 с.

3. Негодченко О. В., Савченко О. І. Адміністративні делікти у сфері міграції: Монографія. – Дніпропетровськ, Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. – 312 с.

4. Гиндик Н. П. Діяльність органів внутрішніх справ щодо забезпечення міграційного процесу в Україні: монографія / Надія Петрівна Гиндик. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 580 с.

Додаткова

1. Бельський К. С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура // Государство и право. – 1999. – № 12. – С. 12–20.

2. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие. – Х.: “Одиссей”, 1999. – 223 с.

3. Кузнецов В. О. Відповідальність працівників податкової міліції за адміністративні проступки та порядок її реалізації: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Ірпінь: Національна академія державної податкової служби України, 2004.

4. Кузьменко О. В. Новий Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» - нові правові колізії

та суперечності? // Вісник Запорізьського Національного університету. – 2012. - № 1 (1). – С. 150–155.

5. Літошенко О. С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: дис. ... к.ю.н.: **12.00.07**. Київ : Київський національний економічний університет, **2004**. – **199** с.

6. Москаль Г. Г. Окремі питання механізму протидії незаконній міграції в Україні // Вісник Луганської академії внутрішніх справ України імені 10-річчя незалежності України. – № 2. – 2005. – С. 159–163.

7. Саїв С. С. Основні канали нелегальної міграції // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Організаційно-правові основи взаємодії органів внутрішніх справ із місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування щодо припинення масових заворушень і групових порушень громадського порядку і запобігання їм". – Донецьк, 27 січня 2006 року. – С. 120–123.

8. Шатрава С. О. Питання щодо віднесення видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства до заходу адміністративного припинення [Електронний ресурс] // Сайт : "Верховна Рада України". – Режим доступу до документу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnuvs/2009_44/VV-44/VV-44_16.pdf. – Дата доступу : 10.04.2014.

Предметний покажчик

А

адміністративно-правові норми.....	8, 10
адміністративний примус.....	251, 263
адміністративна відповідальність.....	282, 289
адміністративне правопорушення.....	280, 289
адміністративне затримання.....	250
Адміністрація Державної прикордонної служби України.....	34, 69

Б

біженець.....	137, 156
---------------	----------

В

віза.....	80, 84
візова анкета.....	93
візова етикетка.....	94
візовий режим.....	80
вільний вибір місця проживання.....	12, 113
видворення.....	14
взаємодія.....	251
возз'єднання з сім'єю.....	28

Г

гіпотеза.....	8
громадянство.....	12, 14
геноцид.....	176, 182

Д

диспозиція.....	8, 11
джерела права.....	8
державна міграційна політика.....	26, 36
дипломатичне представництво.....	44, 46
державна служба.....	10

Е,Є	
екіпаж повітряного судна.....	104
експатріація.....	197
еміграція.....	26
Європейський союз.....	19, 21

Ж	
житлове приміщення.....	145, 218

З	
заборона виїзду.....	26, 36
зміна громадянства.....	171

І	
імміграція.....	12, 13
інформаційно-пошукова система.....	251
інститут притулку.....	138
іноземець.....	89, 92
іноземна держава.....	84

К	
консульська установа.....	184
контроль.....	14, 23
контрольовані прикордонні райони.....	21

М	
механізм адміністративно-правового регулювання.....	5, 8
міжнародні організації.....	44, 46
міждержавні організації.....	44
місце проживання.....	31, 117

Н	
нелегальна міграція.....	252
нелегальний мігрант.....	51, 53
незаконне перетинання кордону.....	150

О	
органи влади.....	44
обмеження свободи пересування.....	26, 213
оптація.....	171
особа без громадянства.....	89, 92

П

посвідка на постійне проживання.....	80, 118
посвідка на тимчасове проживання.....	118
пункт пропуску через кордон.....	96
прикордонний режим.....	251, 281
примусове повернення.....	72, 267

Р

режим перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.....	20 263
реєстрація місця проживання.....	61, 210
реінтеграція.....	171

С

санкція.....	8, 10, 11
система права.....	8, 16, 36
субінститут права.....	8
свідоцтво про народження.....	168, 219
свідоцтво про належність до громадянства України.....	20 219

Т

транзитний проїзд.....	80, 82
туризм.....	85, 107
трансфер.....	171
тимчасовий захист.....	20, 59
територіальне походження.....	122
тимчасове посвідчення громадянина України.....	205

У

управління міграційними процесами.....	26, 33
--	--------

Ф

філіація.....	169, 172
фронтерські міграції.....	29
форма управління.....	26

Ц

центральний орган виконавчої влади.....	61
---	----

Ч

члени сім'ї біженця.....9, 14

Ш

Шенгенська угода.....92

штраф.....285, 287

Навчальне видання

Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

(українською мовою)

За редакцією авторів
Комп'ютерний набір та верстка О.М. Анохіна

Підписано до друку 30.05.2014.
Формат 60x84/16. Типограф. гарнітура Book Antiqua
Друк. RISO. Умов. друк. арк. 20.69.
Наклад 300 прим. Зам. № 103.

Видавець: СПД Реніков В.С.
91055, м. Луганськ, вул. Луначарського, 58.
Тел.: (0642) 52-50-67, 71-76-93
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Суб'єктів видавничої справи
ДК № 1692 від 17.02.2004.

Надруковано ФОП Котова О.В.
91022, м. Луганськ, вул. Сент-Ет'єнівська, 40.
Тел.: (0642) 33-88-63.